శ్రీ ర స్తు

బమ్మెర పోతనామాత్య ప్రణీతంబైన

(లఘుటీకా సహితము)

ప్రథమ సంపుటము 1—7 స్కంధములు

శ్రీ రాళ్లపల్లి అనంతకృష్ణశర్మగారిచే

పరిష్కరింపఁబడినది

ప్రచురణకర్తలు:

రాయలు అండ్ కో.,

ఎడ్యుకేషనల్ పబ్లిషర్స్, కడప.

బ్రాంచి : 32, నారాయణముదలి వీథి, మద్రాసు—1

శ్రీ ర స్తు

బమ్మెర పోతనామాత్య ప్రణీతంబైన

(లఘుటీకా సహితము)

ప్రథమ సంపుటము 1_7 స్కంధములు

శ్రీ రాళ్లపల్లి అనంతకృష్ణశర్మగారిచే

పరిష్కరింపఁబడినది

ప్రచురణకర్తలు:

రాయలు అండ్ కో.,

ఎడ్యుకేషనల్ పబ్లిషర్స్, కడప.

బ్రాంచి : 32, నారాయణముదలి వీథి, మద్రాసు_1

[వెల.

మనవి మాటలు

1930-వ సంవత్సరమున గ్రంథపఠనముకొఱకై చిన్నయెత్తున పుస్తకముల వ్యాపారమును ప్రారంభించి, కాలక్రమమున అన్నిరకముల పుస్తకములను తెప్పించి 1940-వ సంవత్సరము వఱకును ఆ వ్యాపారమును "శ్రీ గృహసరస్వతీ బుక్ డిపో" యనుపేర సాగించి, తదుపరి "రాయలు అండు కో" అనుపేర "రమ్యమైన రాయల ప్రచురణలను" వెలువరించి ఆంధ్రపాఠకలోకమున కందఁ జేయఁజొచ్చితిని.

నా బాల్యమున నేను కృష్ణశతకము, సుమతిశతకము, రుక్మిణీకల్యాణము, గజేంద్రమోక్షము మున్నగు పుస్తకములఁ జదువునప్పుడు అందలి తప్పులను ఉపాధ్యాయులు సవరించుచుండుటను నేను ఎఱుఁగుదును. పద్యములను కంఠస్థము చేయుటయే గాని భావస్ఫురణకుఁ బ్రాధాన్యము లేకుండెను. శైశవమునఁ బఠించిన పద్యముల భావమును వయసుమీఱిన తర్వాతనే నేను గ్రహింపఁగలిగితిని. పుస్తకములఁ జదువవలసిన విధము, నిలుపవలసిన సన్నివేశములు గల శుద్ధప్రతులు లేకుండుటయే అందులకు కారణము.

ఈ స్వానుభవమును పురస్కరించుకొని, విద్యాశాఖయం దనుభవముగల పండితులచే చక్కఁగ సంస్కరింపించి మొదట శతకములు, తరువాత రామాయణాదికతిపయకావ్యములఁ బ్రచురింపఁగలిగితిని. అంతట, పోతనరచిత శ్రీమద్భాగవతములోని ఘట్టములు లేని పాఠ్యగ్రంథములే లేనందునను, ఇది అఖిలాంధ్రులకు ఆదరపాత్రమైన దగుటచేతను ఈ గ్రంథమును సక్రమముగ సంస్కరింపించి ప్రచురింపవలయు నను వాంఛ జనించినది. బాలబాలికలు, గృహిణులుగూడ సుకరముగ చదివి గ్రహించునటుల తప్పులులేక, విరామచిహ్నములు వగైరాలతో, లఘుటీకా సమేతముగ భాగవతమును ప్రచురింపవలెనని సంకల్పించితిని. పలువురు మిత్రులు గూడ ఇందుకు నన్ను ప్రోత్సహించిరి. నాకును ఇది యొక సత్కార్యముగా పొడ గట్టినది. ఇప్పటికే కొందఱు ప్రచురణ లున్నను, వానికన్న విశేషముగా సరికొత్త పద్ధతిని, సర్వాంగసుందరముగా నీ భాగవతమును ప్రచురింపఁ బూనుకొంటిని. కేవలము లాభైకదృష్టిని పెట్టుకొనక, గ్రంథగౌరవదృష్ట్యా, అందఱికిని ఆదరణీయ మగునట్లు దీనిని రూపొందింప నిశ్చయించితిని.

ఈ గ్రంథమును సరిచూచుటకు శ్రీమాన్ రాళ్లపల్లి అనంతకృష్ణశర్మగారిని అభ్యర్థించగా, అవ్యాజమైన దయతో దీని సంస్కరణకార్యమునకు వారు తత్క్షణమే సమ్మతించిరి. ఇది యొక శుభశకునముగా భావించి కార్యమున కుపక్రమించితిని. విద్వద్వతంసులు శ్రీ జనమంచి వేంకట సుబ్రహ్మణ్యశర్మ, శ్రీ తిరుమల వేంకట రంగాచార్యులు, శ్రీ బులుసు వెంకట రమణయ్య ప్రభృతి మహనీయులు ఈ ప్రచురణకార్యములో నాకు మిగుల చేయూఁతనిచ్చిరి. తేజోమూర్తుల కేశవరావుగారు కొన్ని రసవద్ఘట్టములకు చక్కని చిత్రములను సమకూర్చిపెట్టిరి. మహత్కార్యమైనందున కొంత కాలవిలంబము జరిగినను, చివరకు పై అందఱి అండదండలతో ప్రస్తుతస్వరూపమున దీనిని బయటికి తేఁగలిగితిని. అనుకొన్న విధముఁగా దీనిని సాధించితిననియే విశ్వసించుచున్నాను. ఇందులో నేను ఆయవ్యయములకు వెనుదీయలేదనుట ప్రత్యక్షసత్యము. ఇఁక ఈ కూర్పులోని విశిష్టతను, ఈ తీర్పుతీరుల చక్కఁదనమును నిర్ణయింపఁ గర్తలు పాఠకులే. మహాజనము ఇందుకు హర్షించునేని నేను ధన్యుఁడనగుదును.

అనుకొన్న విధముగ దీనిని ప్రచురించి 16-4-1954 న ఒంటిమిట్ట శ్రీ కోదండరామబ్రహ్మోత్సవ సందర్భమున జరిగిన శ్రీ పోతన వర్ధంత్యుత్సవమున భగవదర్పితము చేసి, పండిత సన్మానము గావించి, ఈ భాగవతగ్రంథప్రతులను బహూకరింపఁ గలిగితిని. భాగవతగ్రంథ పఠనపోటీపాఠకులకు రాయల ప్రచురణల నొసంగితిని. ఇది నాజన్మమున నొక మహత్తమ ఘట్టముగ భావించుచున్నాను.

అడిగినదే తడవుగ ఈ గ్రంథమును పరిష్కరించిన శ్రీమాన్ రాళ్లపల్లి అనంతకృష్ణశర్మ గారికిని, ఉత్సవసమయమున విచ్చేసి కార్య కలాపములలో పాల్గొని ఆశీర్వదించిన పండిత లోకమునకు, పోతనమహాకవి విశిష్టతనుగూర్చి లఘుపరిచయమును, కృతిసమర్పణ మహోత్సవ సమీక్షను వ్రాసి యిచ్చిన శ్రీ పుట్టపర్తి నారాయణాచార్యులు, గడియారం వెంకటశేష శాస్త్రిగార్లకును నా హృదయపూర్వకాభివందనములు. ఇంకను ఇట్టి గ్రంథరాజములఁ బ్రచురించుటకు ఆంధ్రపాఠకలోకము మాకు సదవకాశమును గల్గింతురని మా ఆశయము.

ఇట్లు
బుధజన విధేయుఁడు
ఆంధ్రభాషా సేవాభిరక్తుఁడు
టిక్కా సుబ్బరాయలు
రాయలు అండ్ కో.

కడప
16-4-54

పీ ఠి క

కన్నుల కందముగా, పదవాక్యములను సుబోధముగా విడఁదీసి, శ్రీ పోతన మహాకవిభాగవతమును శుద్ధముగా ముద్రించి తెలుఁగువారి కందీయవలెనని 'రాయలు' ప్రకటనాలయ సంచాలకులగు శ్రీ జక్కా సుబ్బరాయలుగారి యుదారాశయము. దాని ఫలమే యీ క్రొత్తకూర్పు. వారి కోరిక ప్రకారము ఈ మహాప్రబంధమును స్థూలముగా సరిచూచిన సామాన్యకైంకర్యముమాత్రమే నాది. ఈపనికి నే నుపయోగించుకొన్న ప్రాఁత కూర్పు లివి:—

(౧) ౧౭౭౦-వ శాలివాహనశక కీలకసంవత్సరమున శ్రీ పురాణం హయగ్రీవశాస్త్రులవారు ముద్రించినది.

(౨) ౧౮౭౭-వ క్రీస్తుశకవత్సరమున పంచాంగము దేవరాజ పెరుమాళయ్యగారు శోధించి వేసిన కూర్పు.

(3) పై రెంటి జాతికే చేరిన మఱొక్క ముద్రణము (ముఖపత్రము చినిగియుండుటచేత దీని కాలము తెలియదు.).

(౪) ౧౮౯౪-వ క్రీస్తుశకవర్షమున కోమాండూరు అనంతాచార్యులు గారు పరిశోధించిన 'ఆనంద'వారి ముద్రణము.

(౫) ౧౯౪౮-వ క్రీస్తువత్సరమున ముద్రించిన 'వావిళ్ళ'వారి కడపటి కూర్పు.

వీనికి తోడు మూల శ్రీభాగవతమునుగూడ సంప్రతింపుల కుపయోగించితిని.

ఈ నా పర్యవేక్షణము చాల స్థూలముగా, బహిరంగముగామాత్రమే చేయఁగల్గితిని. ఇంతకంటె లోఁతుకు దిగి పరీక్షించుటకు వలసిన యవకాశమును, అనుకూలములును — శక్తిమాట యట్లుండనిండు — నా కిప్పటికి చాలవు. ఇవి మూఁడును గలవారికిని ఈ భాగవతశోధనకార్యము ఒకయెత్తున ముగియునదియు, సుకరమును గాదు.

ఆ మహాకవితాతపస్వి పోతన్న తన యమృతభారతిని ఏ విషఘటికలో 'శ్రీకైవల్యపదంబు' అని యుపక్రమించెనోకాని, ఇంచుమించుగా ఈ కడచిన యాఱువందల సంవత్సరాలును అది తిన్న-తినుచున్న-దెబ్బలు అన్ని ఇన్ని కావు. ఇన్ని యాఘాతములకు లోఁగిన తెలుఁగుగ్రంథ మింకొక్కటి లేదు. దీనివలెనే

ఆంధ్రమహాభారతము, భాస్కరరామాయణమును పలువుర రచనల సంహితలే యైనను ఆగ్రంథముల భాగములు నిష్కర్షగా వీరువీరు రచించినవని మన మెఱుఁగుదుము. అందు సామాన్యముగా కానవచ్చు పాఠభేదములు వ్రాసిన, ముద్రించిన వారి అవ్యుత్పత్తినిగాని, పాండిత్యమునుగాని పట్టి యేర్పడినవి. అంతేకాని, దీని వలె పదము, వాక్యము, పద్యము, ఘట్టము, స్కంధము అను నన్నిటియందును లుప్తపూరణమును ఇతరులు చేయవలసిన దురవస్థ కవి పాల్పడలేదు. ఆంధ్ర సాహిత్యపరిషత్పత్రిక సిద్ధార్థిసంవత్సరపు ౧-౨ సంచికలో 'ఆంధ్రభాగవత కర్తృత్వము' అని కీ. శే. క్రొత్తపల్లి సూర్యారావుగారు వ్రాసిన వ్యాసము చదివితిమేని ఈ భాగవతరచన ఎంత చిక్కైనదో, దానిని విడఁదీయుట యెంత శ్రమసాధ్యమో తెలిసికొనఁగలము. అప్పుడు వేఱువేఱు దేశములనుండి సంపాదించిన సుమారు ౫౦ వ్రాతప్రతులను పరస్పరము పోల్చి పరిషత్తువారు ఈ విషయమునఁ జేయవలసిన పని యెంత, ఎట్టిది అనిమాత్రము తేల్చుకొన్నారు. తరువాత ఈ ౩౫ సంవత్సరములుగా పరిషత్తువారుగాని, ఇతరులెవ్వరుగాని ఈపనిలో ఆ అంతస్తు దాఁటినట్లు కానరాదు. అధికారము, అవకాశము, పరికరము, ధర్మమును గల సాహిత్యపరిషత్తువారే మరలఁ బూనుకొని, ఈ గ్రంథమును పరిశోధించు పని తలపోలముదాఁకింపఁగలవారు. స్థూలముగా, ముద్రితములైన ప్రతులనుమాత్రము చూచువారికి తోఁచునట్టి కొన్ని చిక్కులకు ఒండురెండుదాహరణము లిచ్చుచున్నాను :—

(౧) తృతీయస్కంధమందలి కపిలదేవహూతిసంవాదమున మాతృగర్భగతుఁడైన జీవుని పరిచింతనముగా ఈక్రిందిశ్లోకము మూలమైన వ్యాసభాగవతమునఁ గలదు:—

"యన్మాయయోరుగుణకర్మనిబంధనేస్మిఁ
సాంసారికే పథి చరం స్తదభిశ్రమేణ,
నష్టస్మృతిః పున రయం ప్రవృణీత లోకం
యుక్త్యా కయా మహదనుగ్రహ మంతరేణ. (౩-౩౧-౧౮)

ఈశ్లోకార్థమును జీవుని యాత్మగతచింతాంతర్గతమైన కపిలుని వాక్యముగానే శ్రీధర వీరరాఘవశుకదేవాదివ్యాఖ్యాత లందఱును నయించినారు. కాని తెలుఁగులో ఇది దేవహూతి కపిలుని నడిగిన ప్రశ్నగా కానవచ్చుచున్నది:—

"సీ. *నావుడు సుతునికి 'దేవహూతి'టను 'మహితాత్మ యెవ్వని.........
ప్రబోధకలితముగఁ బుక్క'మనవుడుఁ గపిలుఁ డనియె........." (౩-౯౯౬)

---

* ఈ సీసపాద మిట్లే ప్రాఁతముద్రణములలోఁ గలదు. ఆనంద, వావిళ్ళ వారి ముద్రలలో 'అనవుడు సుతునకు జనని యిట్లనుఁ దగ' అని మార్పు గలదు. ఈమార్పు వావిళ్ళ రామస్వామి శాస్త్రిగారు మొట్టమొదలు శోధించి ౧౮౭౭ వ సంవత్సరమున విజయనగరమున ముద్రించిన ప్రతిలోనే కలదు.

ఈమార్పు ఎట్లు వచ్చిపడినది ? మూలమందలి ‘ కయా ’ అను ప్రశ్నవాచక పదమునకు తాత్పర్యమును గ్రహింపఁజాలక సామాన్యప్రశ్నముగానే భావించి, ఇంకెవ్వరును దగ్గఱ లేరుగనుక, దేవహూతికే దాని నంటఁగట్టినట్లున్నది.

(౨) అష్టమస్కంధమున వామనావతారకథలోని—

క. “శుద్ధబ్రహ్మర్షిసమా-రాధ్యుండై, విహితమంత్రరాజిఁజదువుచు
న్నిద్ధంబగు ననలంబున-వృద్ధాచారమున వటుఁడు వేల్చెం గడిమిన్” (౮-౫౧౯)

అను పద్యము పూర్వముద్రణములందెల్ల – ఆనందవారిముద్రణమునఁగూడ – ఈ పాఠముతోనే యున్నది. కాని వావిళ్ళవారి పాఠ మిట్లున్నది:—

“శుద్ధ....సమారాద్ధుండై.......ప్రోద్ధంబగు ననలంబున....”

‘రాధ్య-రాద్ధ’ల కంతగా అర్థభేదము లేదుగావున ప్రాసరంరక్షణకై రెండవ రూపము నాశ్రయించినను అంత నష్టము లేదుగాని, ఈ ‘ప్రోద్ధ’ యేమో నాకర్థము కాదు. సంస్కృతమూలమున ‘ సమిద్ధ మాహితం వహ్నిం ’ అనియే కలదు.

(౮-౧౮-౧౯)

(3) వ్యాసభాగవతము అష్టమస్కంధమున దేవాసురయుద్ధమున దెబ్బలు దినిన దేవతలు మొఱవెట్టుకోఁగా వారి నాశ్వాసించు శ్రీమహావిష్ణువాక్యములలో ఈక్రిందిశ్లోక మున్నది:—

“న భేతవ్యం కాలకూటా ద్విషా జ్జలధిసంభవాత్,
లోభః కార్యో నవో(వై?)జాతు రోషః కామస్తు వస్తుషు” (౮-౬-౨౫)

ఇందలి యుత్తరార్థమునకు ‘వస్తువులందు లోభము, రోషము, కామము చేయరాదు’ అనియే వ్యాఖ్యాతలందఱును అర్థమును వ్రాసిరి. కాని దీని తెలిఁగింపు ప్రాఁతముద్రణములలో—

“ఆ. అలసటయును లేక నఖిలార్థములు గల్గు
విషధిలోన నొక్క విషము పుట్టుఁ
గడఁగి చెఱుపలేవు కామదోషంబులు
వస్తుచయమునందు వలయుఁ జేయ” (౮-౧౭౫)

అనియే కలదు. ఒకదానిలోమాత్రము ‘లేక యఖిలార్థములు’ అను పాఠము ‘లేక’కు కళాత్వమును చూపినది. ఆనందవారి ముద్రణము నిరర్థకమైన సముచ్చయమును గమనించి ‘ అలసటేమిలేక ’ అని సవరించి, తక్కిన పద్యార్థమును గమనింపక విడిచినది. వావిళ్ళవారి ప్రతి, యుత్తరార్థమున

"కలఁగి వెఱవవలదు కామరోషంబులు
వస్తుచయమునందు వలదు చేయ"

అని మూలముతో కొంత యనుకూలించు పాఠము నంగీకరించినది ; కాని యీపాఠ మెక్కడనుండి సంపాదింపఁబడినదో తెలుపలేదు.

(౪) అష్టమస్కంధమందే ౧౮౨-వ వచనమందు 'సురాసురయూథంబులు......యమందగమనంబున మందరనగమునకుం జని' అని వావిళ్ళవారి పాఠము. ప్రాఁత ముద్రణములన్నియు 'మందగమనంబున' అనియే పఠించినవి. మూలమున వారి నడక మందమని కాని అమందమని కాని గమనింపనే లేదు!

(౫) ౭-౪౧ వ పద్యమున యుద్ధమృతుఁడైన ఉశీనరుని వర్ణించుచో 'రయరోషదంష్ట్రాధరంబుతోడ' అనియే అన్నిముద్రణాల పాఠము. అనన్వితము. మూలమును చూడఁగా అందు 'రభసాద్దష్టదచ్ఛదమ్' (౭-౨-౩౦) అని కలదు. కనుక 'దష్టాధరంబుతోడ' అని సవరింపవలసియున్నది.

(౬) 'ఏని' అను నవ్యయము కళయే యని ప్రాచీనమహాకవి ప్రయోగములన్నియు స్పష్టపఱుచుచున్నవి. 'ఏనిఁ' అను క్వాచిత్కప్రయోగములు 'మిక్కిలిఁ - మరిఁ' ఇత్యాదులవలె పాక్షికమైన యువర్ణలోపముచే నేర్పడిన వనియే చెప్పవలసియున్నది. ప్రాఁతభాగవతముద్రణములలో నెల్ల 'ఏనియు' అనియే ఎన్నోచోటులందు పాఠము కానవచ్చును. కాని ఆనంద-వావిళ్ళ వారల ముద్రణములలో సర్వత్ర 'ఏనిని' అని తిద్దుపాటు జరిగినది! తరువాత ఇంకొక యచ్చు వచ్చెనా మూఁడవ నకారము ప్రత్యక్షము కావలసినదే!

భాగవతమును తెలిఁగించుటలో పోతనయును, తరువాతి సింగన గంగన నారయలును వ్యాసుల మూలమునే భక్తితో ననుసరించినను రసభావావేశమున్నచోట్ల విస్తరమును, శుష్కవిషయములందు కొంత సంక్షేపమును చేయుచునే రచన సాగించినారేకాని కేవలము మూలశబ్దదాసులుగా రచింపలేదనుట స్పష్టమే. కనుక మూలముతో సంప్రతించినను తెగని చిక్కు లెన్నో ఇందు గలవు. అన్ని ముద్రణములందును ఒకటేవిధముగా నున్నను, మూలము సహాయపడకున్నను పాఠము వేఱువిధముగా నుండవచ్చునని యూహింపవలసిన స్థలములుగూడ కొన్ని లేకపోలేదు. ఉదాహరణముగా ప్రథమస్కంధము ౮౬-వ పద్యమున

"భద్రవిమలకీర్తిపారగుఁ డారూఢనయవిశారదుండు నారదుండు"

అనుచోట అంత్యానుప్రాసప్రియుఁడగు పోతన 'కీర్తిపారదుఁడు' అనియే రచించియుండునని యూహింపవలసియున్నది. కాని ఏముద్రణమందును ఆపాఠము నాకుఁ గానరాలేదు.

ఈగ్రంథ మింత పాఠభేదములకును, అపపాఠములకును, గ్రంథపాతపూరణములకును ఆకరమగుటకు నిర్వివాదముగా అంద ఱంగీకరింపఁగల కారణములు రెండు గలవు :—

(౧) విషయమహత్త్వముచేతను, అసాధారణమైన శైలీమధురిమచేతను ఇది అన్నిగ్రంథములకంటె ఆంధ్రలోకము నంతటిని ఆకర్షించినది. భగవద్భక్తిరసానుభవమునకు తెలుఁగుకావ్యములలో దీనిని మించినదికాని, దీనివంటిది గాని ఇంకొక గ్రంథము లేదు. సంస్కృతభాగవతముగూడ రసావేశమున దీనికి తరువాతిదే. కనుక తెలుఁగుదేశమున అక్షరాస్యులైన అందఱి యిండ్లలోను ఏగ్రంథ ముండినను లేకున్నను ఇది యుండకతప్పినది గాదు. దీని ప్రతులు వ్రాసికొన్నవారిలో పండితులకన్న పామరులే యెక్కువ. కనుక వేలువేలు లేఖకులచేతి తప్పు లెన్నో ఇందు చేరినవి.

(౨) పండితు లట్టివానినిబట్టి తమ ప్రతులను వ్రాసికొనునప్పుడు వారి వారి శక్తివ్యుత్పత్తులకొలఁది సవరణలు చేసియుండుట సహజము. అచ్చు వచ్చిన తరువాతను ఈ సవరింపుపనులు నాఁటినుండి నేఁటిదాఁక జరుగుచునేయున్నవి.

ఇఁక నిర్వివాదముగా అందఱును అంగీకరింపలేని కారణములును రెండు సాంప్రదాయికముగా వచ్చుచున్నవి.

(౧) మొదటిది ఈగ్రంథమును తొలుదొల్త ముద్రించిన శ్రీ పుష్పాణం హయగ్రీవశాస్త్రిగారు తెలిపినది. వారికి 'బమ్మెరపోతనామాత్యుని జన్మకర్మప్రభావాదులఁ దెలిపెడు వచనరూపంబగు ప్రాచీనపండితజనలిఖితగ్రంథంబు'* ఒకటి లభించినదఁట. కాని మఱల ఇంతవఱకు ఆగ్రంథము మనకు లభింపలేదు. దానినుండి వారు సంగ్రహించిన విషయము లివి : 'పోతన తన నిర్యాణకాలమున కొడుకు మల్లన్నను పిలిచి తాను తెలిఁగించిన భాగవతము ముముక్షువులకు తప్ప ఇతరుల కధ్యయనముచేయరాదని చెప్పెను. మల్లన్న దానిని దేవతార్చన పెట్టెలో భద్రముగా దాఁచియుంచి తన యవసానకాలమందు తన సహాధ్యాయియైన నారయ్యకా నిధిని రహస్యముగా నుంచుకొమ్మని యిచ్చెను. నారయ్య కొంతకాలమునకు ఆ కట్టును విచ్చిచూడఁగా అందు చాలభాగము క్రిమిదష్టమై నశించియుండెను. దుఃఖించుచుండిన ఆతని కలలో ఒకనాఁడు పోతనయే కానవచ్చి నష్టభాగములను పూరింపుమని ముదల యీయఁగా అతఁడు గంగనసింగనల సహాయముచే ఆపని నెరవేర్చెను.'

కాని భాగవతభాగములను పూరించిన గంగన్న సింగన్న నారయ్యలలో ఎవరుగాని పై కారణము పేర్కొనలేదు. తక్కిన యిద్దఱి మాట యట్లుండఁగా

* శా. శ. ౧౭౮౦ ముద్రణపు పీఠిక.

పోతన్న సాక్షాత్కారమును, లుప్తపూరణానుజ్ఞను కలలోఁ గాంచనోఁచుకొన్న నారయ్యగూడ ఈ విషయమును సగర్వముగా పేర్కొనక మౌనము వహించుటకు హేతువేమి? నీవు పూర్తిచేయుమని పోతన తన కాజ్ఞచేయఁగా గంగన్న సింగన్నలనుగూడ కలుపుకొను నధికారము నారయ యేల వహించెను? పోతన తన జీవితకాలమంతయు ఈ గ్రంథమును ఏ యాప్తశిష్యునికిని ఉపదేశించక, తన కుమారునికిఁగూడ అట్లే దానిని దాఁచిపెట్టుమని కట్టడచేయుట, కుమారుఁడు పితృవాక్యపరిపాలనమును అక్షరశః నెరవేర్చుట, అతనినుండి క్రమముగా అదే యుపదేశమును పొందిన శిష్యుఁడు నారయ్యమాత్రము దాని నతిక్రమించి కట్ట విచ్చిచూచుట, పోతన్న అతని ననుగ్రహించి స్వప్నములో 'ఇంక నీ వీ మహా గ్రంథమును అనేక ప్రతులుగా నేర్పఱచి సాకల్యంబుగా భ్రష్టంబులయిన ఘట్టంబుల యందు నన్ను ధ్యానింపుచు నవీనముగా రచియించి యా గ్రంథంబంతయు మత్కృతంబుగా నుండునట్లు ప్రకాశపరచవలయు'నని యాజ్ఞాపించుట, దానికి విరుద్ధముగా నారయ మఱియిద్దఱిని గలుపుకొని ౫, ౬, ౧౧, ౧౨ స్కంధాల నైనను బహిరంగముగా తమతమ రచనలుగానే రచించి ప్రకటించుట—ఇత్యాదులు పై కథలో సుగ్రహములుకాని ఘట్టములు. నా కందు నమ్మకము చాలదు.

(౨) ఇఁక రెండవకారణము రాచకొండ సర్వజ్ఞసింగమనేని కథ: సింగమనాయఁడు భాగవతము తనకంకితముగా చేయుమని పోతనను కోరఁగా- అతఁడు తిరస్కరించుట, రాజు కోపించి ఆగ్రంథమును బలవంతముగా పట్టి తెప్పించి భూమిలోఁ పాఁతిపెట్టించుట, అందుమూలాన మన్నుదిని గ్రంథభాగములు శిథిలముగాఁగా ఆయాభాగములను నారయాదులు పూరించుట, అది కారణముగా అసంస్కృతప్రయోగములును, అందదుకుల శైలియు ఈ సంహితలో చేరుట— ఇవి ఇందలి ముఖ్యవిషయములు. దీనిని ఇన్నూతేండ్లక్రింద కూచిమంచి తిమ్మకవి సర్వలక్షణసారసంగ్రహమున నుల్లేఖించినాఁడు.

దీనిని పలువు రంగీకరింపరు. 'సర్వజ్ఞబిరుదాంచితుఁడును, తాను గొప్ప పండితుఁడును, గ్రంథకర్తయు నైన సింగమనాయఁడు పోతనవంటి మహాభక్త కవి విషయమున ఇంత క్రూరముగా వర్తించునా'యని వారి సందేహము. కాని ప్రభువులు పండితులైన గ్రంథకర్తలైన మాత్రాన మనుష్యసహజములైన కోప తాపము లుండవనుట యనుభవవిరుద్ధమైన వాదము. ఆజ్ఞాభంగమును సహింపరాదనుట రాజులందఱును అనూచానముగా నేర్చుకొన్న నీతి. మఱియు అవిధేయతను ఓర్చుకొని యూరకుండుట ప్రాభవము గలవారి ధర్మమును, కర్మమును గాదు. మఱి పోతన్న అవిధేయుఁడైనందుకు అతనినే పూడ్పింపక ఆరాజు గ్రంథమునుమాత్రము పూడ్పించియుండునా యను నాక్షేపణ గలదు. బ్రహ్మహత్య మహాపాతకముగా సింగమనీఁడు భావించియుండవచ్చును. మఱి పూడ్పిం

చుట యేల, కాల్పించఁగూడదా అనియు నడుగవచ్చును. ఇట్టి ప్రశ్న లెన్నైనను ఏ కథవిషయముననైనను వేయవచ్చును. పోతన్నకు వయస్సులో చిన్నవాఁడై సమకాలికుఁడైనవాఁడు తాళ్ళపాక అన్నమాచార్యుఁడు; అతనికంటె భగవద్భక్తి యందుఁగాని, కవితాకౌశలమందుఁగాని యేమియు తక్కువకాని తపస్వి. అతని పదకవితామాధుర్యమునకు ముగ్ధుఁడై పండితప్రియుఁడైన సాళువ నరసింగరాజు వేయివిధముల నతనిని సన్మానించి 'హితునిగా గురునిగా నెల్లబంధులుగ' [1] భావించి పూజించినవాఁడు. ఇతఁడే పినవీరభద్రుని నఖండముగా సన్మానించిన దాత. తుద కేమైనది? శ్రీవేంకటేశ్వరునిపై వ్రాసిన పదములవంటి దొక్కపదము నాపైఁ జెప్పుమని ప్రార్థింపఁగా అన్నమయ్య

> "............ హరిహరీ యనుచు
> పరమపతివ్రతాభావంబుఁ బూని
> హరి ముకుందుని గొనియాడు నాజిహ్వ
> నిను గొనియాడంగ నేర దెంతైన
> నను నెట్లు పలికి తీనైచ్యంపుఁ బలుకు!" [2]

అని తిరుగఁబడఁగా ఆరాజు అతనిని 'మూరురాయరగండసంకెల' వేయించి చెఱలోఁ ద్రోయించినాఁడు! కనుక ఈ అభిమానికవాద మంత విమర్శసహము కాదు. హయగ్రీవశాస్త్రిగా రీకథ పేర్కొనకపోవుటకు హేతువు ఆకాలమందు తిమ్మకవి సర్వలక్షణసారసంగ్రహము ముద్రితముగాకపోవుట కావచ్చును. సర్వజ్ఞ సింగమనాయని వంశీయు లెవరో ప్రోత్సహించి మొదటి కథను కల్పించి గ్రంథ గతముగా చేయించుటచే అసలుకథ జనసామాన్యమందు నిలువక మఱవఁబడి యుండవచ్చును. ఇంతేకాని పోతన్నకవితయందు లక్షణదోషములు లేవని స్థాపించుటకై కూచిమంచి తిమ్మకవియే యీకథ కల్పించి గ్రంథగతము చేసినాఁ డను నభిప్రాయము న్యాయ్యముగాఁ దోఁపదు. కనుక పోతన్నగారి గ్రంథపాతమునకు వ్యవహారమునందున్న పై రెండుకారణములలో ఏమైన సత్య ముండెనేని అది నాకీ రెండవదానియందే గోచరించుచున్నది.

సత్య మెందున్నను ఎందును లేకున్నను, పోతన్నగ్రంథము శిథిలమగుటయు, ఇతరులు యథాసంభవముగా దానిని పూరించుటయు మనకు ప్రకృతమైన సత్యము. ఎవరెవ రేయేభాగములఁ బూర్తిచేసినా రను విషయమున సామాన్యముగ పరంపరాగతమైన, గ్రంథగతమైన నిర్ణయ మున్నది. పంచమస్కంధము గంగన్న, షష్ఠస్కంధము సింగన్న, ఏకాదశద్వాదశస్కంధములు నారయ్య రచించినట్లు ముద్రితపుస్తకములలో నున్నది. ఇదిగాక ద్వితీయస్కంధమందలి

1, 2. అన్నమాచార్యుల మనుమఁడు చిన్నన్న రచించిన అన్నమాచార్యచరిత్రము. పు. ౩౨-౩౬. తిరుమలతిరుపతి దేవస్థానమువారు ప్రకటించినది.

౯౨-వ పద్యముతరువాతి భాగము, దశమస్కంధోత్తర భాగమందు ౨౩౭-వ పద్యమునుండి స్కంధాంతమువఱకును గల గ్రంథమును నారయ రచించినట్లు ప్రవాద మున్నది. మఱి క్రొత్తపల్లి సూర్యారావుగారి వ్రాతప్రకారము సాహిత్యపరిషత్తులోని వ్రాతప్రతులలో ఈవిషయముగూడ నిశ్చయింపరాక యథాయథముగా నున్నది. మఱి పోతన్నగారిది కుంటు లేక, ధారాళమై, వర్చస్వియై, భావోద్రేకపూరితమైన పరిశుద్ధరచన యనుకొని మనము గ్రంథమును చదువునప్పుడు పోతన్న రచించిన వనఁబడు భాగములందును ఎన్నోచోటులందు ఇతరులకైవాడము తేపలుతేపలుగా గ్రంథమందంతటను గలదని తోఁచును. తాటాకుల పుస్తకము పురుగులు దిన్నను మన్నుదిన్నను, ఆదోషము అల్పముగాను, అధికముగాను స్వేచ్ఛగా గ్రంథమునంతటిని వ్యాపించుట అనుభవగమ్యమైనదే. కనుకనే గ్రంథమాద్యంతమును అందందు నిస్సారములు, అసంస్కృతములు, పునరుక్తములు, అనన్వితములు అనవలసిన పదవాక్యపద్యములు చదువరుల రసానుభవధార కడ్డుతగులుచున్నవి. గంగ సింగ నారాయణకవుల కవితాసంస్కారము పోతన్నగారి వరవడిలోనే నడచినది. కాని పోతనకుఁ గల ప్రతిభావిశేషము, సహజమైనను సంస్కృతమైన పాండిత్యము, అసాధారణములైన శ్రద్ధాభక్తి తపస్సులును వారికి చాలవు. కాని గురువుగారియందును, గ్రంథమునందును గల భక్తిచే యథాశక్తిగా పూరించి వారు సంపూర్ణభాగవతమును మన కందిచ్చినారు. ఇంతేకాని పోతన్నయే గ్రంథభాగములను వేఱువేఱుగా శిష్యులు ముప్వురికి పంచియిచ్చి భక్తిసారమైన భాగములనుమాత్రము తాను రచించినాఁడనియు, దశమస్కంధము ముగించులోపల అతని యాయువు ముగియుటచే ఏకాదశద్వాదశములు నారయ పోతన్నయనుమతిచేతనో, లేకయో రచించియుండుననియు శ్రీ నిడదవోలు వేంకటరావుగారు చేయు నూహ కాధారము చాలదు.* ఇతరుల కవిత్వమని స్పష్టముగా నున్న భాగములలో పోతనరచన లనవలసిన భాగము లెన్నో కలవు. ఉదాహరణముగా నారయరచితమయిన ౧౧-వ స్కంధమునందలి యీపద్యమును జూపవచ్చును :—

> "చ. నగుమొగముఞ్ సుమధ్యమును నల్లని మేనును లచ్చికాటప
ట్టగు నురముఞ్ మహాభుజము లంచితకుండలకర్ణముల్ మదే
భగతియు నీలవేణియుఁ గృపారసదృష్టియుఁ గల్గు వెన్నుఁ డి
మ్ముగఁ బొడసూపుఁగాతఁ గనుమూసినయప్పుడు, విచ్చినప్పుడుఞ్." (౧౧.౧౨౪)

ఇందు పోతన్నవాక్సౌరభ్యము స్పష్టముగా నున్నది. నారాయణకవివైన ఏకాదశ ద్వాదశములలో ఇట్టి పద్య మింకొకటి కంటఁబడదు. (అసలీపద్యము ప్రాత ముద్రణములలో కానరాదు!)

* వావిళ్లవారి ౧౯౪౯-వ సంవత్సరపు ముద్రణము పీఠిక పు. ౯౩.

ఇట్లే పోతన్నదే అనఁబడు నవమస్కంధమందలి యీ పద్యముఁ జూడుఁడు:-

"ఉ. ఆతతమైన వేడ్కఁ దనుజాధిపమంత్రి సురారినందనో
పేతఁ దనూభవం బిలిచి పెండ్లియొనర్చె మహావిభూతికిం
బ్రీతి మహోగ్రజాతికి నభీతికి సాధువినీతికిన్ సిత
ఖ్యాతికి భిన్నదుఃఖబహుకార్యభియాతికి నయ్యయాతికిన్." (౯-౫౩౯)

ఈ యంత్యప్రాసరచన పోతన ననుకరించిన యపక్వబుద్ధి యెవఁడో చేసిన దనుట ప్రత్యేకముగా చెప్పఁబనిలేదు. ఇట్లే నవమస్కంధమందలి శ్రీరామచరిత్రమున ఇతరుల చేతిపని చాల కలదని నా శంక. దశమస్కంధోత్తరభాగమందు, 'సంతత నిర్మలి నాకుశస్థలిన్' (౩౦౭), 'మున్ను దన చాల నెన్నఁడు' (౩౨౭), 'కచాకరషణముల్' (౩౩౦), 'చిరయశోల్లాసు' (౩౮౦), 'నిర్వాణమూర్తైన' (౧౦౪౯), 'మిథిలనుపురమున' (౧౧౭౭) — ఇత్యాదిప్రయోగములు నిస్సంశయముగా ఇతరుల చేదూర్పులను చాటుచున్నవి.

వ్రాతప్రతు లనేకములు సంపాదించి పోల్చి చూచుట, మూలముతో సరి చూచుట, రేఫఱకారములు, సబిందుకనిర్బిందుకప్రాసయతులు, విశిష్టశబ్దవాక్య ప్రయోగములు మొదలగువాని విషయమున ప్రాచీనులు వహించిన స్వాతంత్ర్యమును నిశ్చయించుట - ఇత్యాది పద్ధతులకుఁ దోడుగా పోతన్నరచనను నిర్ణయించుటకు ఆతని సీసపద్యములందలి క్రమబద్ధమైన యతినియమముగూడ సహాయపడునని శ్రీ కీ. శే. వావిలికొలను సుబ్బరావుగారు శోధించిచూపినారు. దానికిఁ దోడు మఱొక్కవిషయముగూడ పేర్కొనవచ్చునని తోఁచుచున్నది. పోతన్న ఆటవెలఁదులను అద్భుతముగా నడిపించిన తెలుఁగుకవులలో నగ్రగణ్యుఁడు. అతని రచనలం దెల్ల సాధారణముగా కానవచ్చు ధర్మము యతిప్రాసల స్థానములలో పులుముడు లేక పదములు, వాక్యములును అప్రయత్నముగా ఛందోగతితో అతుకుకొనియుండుట. ఇది తక్కిన యన్ని పద్యములకన్న ఆయన యాటవెలఁదులలో ఎక్కువగాఁ గానవచ్చును. తేటగీతి నతఁ డెక్కువ యభిమానింపలేదని తోఁచెడిని. సీసపద్యపు ఎత్తుగీతులలోను ఆటవెలఁదులే చాల ఎక్కువ. ప్రథమస్కంధమందు తేటగీతులు ౨౭, ఆటవెలఁదులు ౪౬. ద్వితీయమందు తే. గీ. లు ౪౩, ఆ. వె. లు ౧౫. కాని ఈ స్కంధమందు చాలభాగము పోతన్నది కాదను వాద మున్నదిగదా. తృతీయచతుర్థములలో ఆటవెలఁదులు చాల తక్కువ. తేటగీతు లెన్నో. మొత్తముమీఁద ఆ రెండుస్కంధముల రచనయు అంత తృప్తికరము గాదు. ౭, ౮ స్కంధములలో మరల ఆటవెలఁదుల ప్రాబల్యమును గుర్తింపఁగలము. నవమములో తే. గీ. లు ౪౪, ఆ. వె. లు ౯౯! ఈ స్కంధమున ఈ విషయమున ఇంకొక వింత. ౬౯౪-వ 'సేమమే యని సతుల్' అను సీసపు టెత్తుగీతి ఆనంద-వావిళ్ళవారి ముద్రణములం దిట్లున్నది :—

"నాటి రాజసంబు నుపమించి వేలని-గేటి విడచి మృగపతులాల మిచ్చి
మౌని వరగజేష మాపన్న గాలికోఁ-బోవమనముఁ గొండుఁ బోలు పతని."

ఈ యాటవెలఁదిచోటనే ప్రాంతప్రతులలో ఈ తేటగీతి యున్నది :—

"చర్మవస్త్రము వదలించి ఛర్మ్యకాంతి
మించి వెలుఁగు పీతాంబర మిచ్చి వెసను
మనము సొక్కంగ నతనిఁ జేకొనఁగ వారి
మఱుఁగునకుఁ జేరె నతఁడు నేమఱగి వాఁడొ" *

ఈ రెంటిలో పైని యాటవెలఁదియే పోతన్నరచన కాఁగలదని చెప్పనక్కఱలేదు గదా. పోతన్నగారి యాటవెలఁదు లెన్నిటికి కిట్టి తేటగీతులను తరువాతివారు ప్రత్యామ్నాయము చేసినారో! పోతన్న పేరిటి తేటగీతులలో ఎన్నో యిట్టి కుంటి నడక గలవి కలవు. ఇట్లే దశమస్కంధపు పూర్వభాగమునకంటె ఉత్తరభాగమున తేటగీతుల ప్రాబల్యము గుర్తింపవచ్చును. పోతన తేటగీతి వ్రాయలేఁడని కాని, చక్కఁగా రచింపలేఁడని కాని నా యభిప్రాయము గాదు. 'చేతులారంగ శివుని బూజింపఁడేని' అను పద్యము ఆయనది కాదని యెవరనఁగలరు? అట్టివి యెన్నో కలవుగూడ. కాని అతని రుచియు, రచనయు ఆటవెలఁదియం దెక్కువగా కానవచ్చుననుటమాత్రమే నా యిప్పటి మనవి.

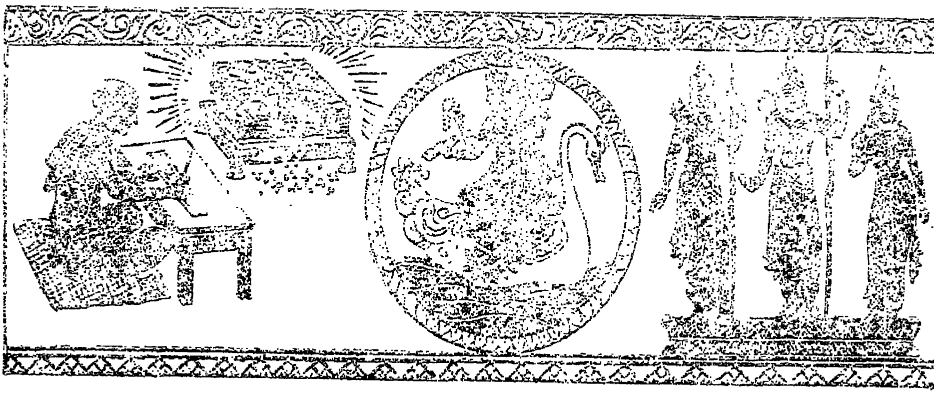
ఇఁక పోతన్న వసించిన దేశమునుగూర్చి వావదూకవహానుభావు లెందఱో 'గగనం గగనాకారం'గా చేసిన యుద్ధము ప్రకృతము శాంతించినది. కాన మరల దానికై కాలుద్రవ్వఁబనిలేదు. నా మట్టుకు ఒంటిమిట్ట—బొమ్మెరపోతన్నలు రెంటితోను పోతన్నకు సంబంధ ముండవచ్చునని నమ్ముచున్నాను. రెండుచోట్లను ఆయన యుండినట్లు ప్రవాద మున్నది గనుక, ఇతరసాక్ష్యములును గలవు కావున, ఇట్టి సన్నివేశము లాకాలమందును, ఈ కాలమందును సంభావ్యములేయగుటచేత, అక్కడివాఁడు కాఁడనికాని, ఇక్కడివాఁడు కాఁడనికాని కొందఱు చేసినట్లు నికరముగా సిద్ధాంతము నేను చేయలేను. మఱి పై రెండుచోట్లుగాక యిఁక నేస్థలాంతరములందైనను ఆయన జీవితకాలములో భౌతికదేహముతో సంచారముచేసినాఁడో లేదో తెలియదుగాని ఆయన యాధ్యాత్మికతేజస్సు, ఆయనభగవద్భక్తిసుధ, తెలుఁగుదేశమందు సంచరింపని, పావనము చేయని ప్రదేశము లేదు.

తిరుపతి
1-12-53

రాళ్ళపల్లి అనంతకృష్ణశర్మ

---

* ఆనందముద్రణము ఈ పాఠభేదము నుద్ధరించినది. వావిళ్ళవారిముద్రణలో ఇది లేదు.

కృతిసమర్పణ సమీక్ష

మహాకవి శ్రీ గడియారము వేంకటశేషశాస్త్రి

(ప్రొద్దుటూరు)

మొన్న రామనవరాత్రికి (16-4-1954) శ్రీమదొంటిమిట్ట కోదండరాముల బ్రహ్మోత్సవమున జరిగిన పోతనవర్ధంతియందు 'రాయలు' ప్రకటనాలయ సంచాలకులు శ్రీ జక్కా సుబ్బరాయఁడుగారు తాము మిగుల వ్యయప్రయాసలకోర్చి ముద్రింపించిన శ్రీమదాంధ్ర భాగవత మహాగ్రంథమును శ్రీ పోతన శిలావిగ్రహము నెదుట సమర్పించి గంధపుష్పాక్షత మాల్యాంబరాదులచేఁ బూజించి యలంకరించి వేదపాఠపురస్సరముగ శ్రీకోదండరాముల కంకితము చేయించిరి. ఆ మహోత్సవమునకు సమాహూతులైన కవులను, పండితులను ఖద్దరు సేలువలచే సత్కరించి తలకొక ప్రతిని సమర్పించిరి.

ఆ వైభవమును జూచినపుడు శ్రీ సుబ్బరాయఁడుగా రెంత పుణ్యాత్ముఁడు-ధన్యాత్ముఁడు ననిపించినది. పోతనకవి శ్రీరాములకీ కృతిసమర్పణ మింతవైభవోపేతముగఁ జేసెనో లేదో మన మెఱుఁగము. ఆ పరమభాగవతుఁడు తన హృదయపుష్పముతోఁ బాటు శ్రీ భాగవత తాళపత్రగ్రంథమును శ్రీరాము నెదుటఁ బెట్టి చేతులు జోడించియుండును. అది ఐకాంతికము - పరమసాత్త్వికము. అదియు సర్వజ్ఞసింగమనాయనివలని బెదరుతో నింత బహిరంగముగా జరిగియుండదేమో! ఆ లోపమును దీర్చుటయేగాక ఆ వైభవమును గన్నులఁగట్టి యాహార్యముఁ జేసినాఁ డీసుకృతి. శ్రీరామునియందును, పోతనయందును, భాగవతమునందును గల భక్తిమాత్రమే యిందుకుఁ బ్రోత్సాహకము కాదు. తెనుఁగు దేశమునందును,

తెనుఁగు బాసయందును, దాని యభివృద్ధి పిపాసయందును శ్రీసుబ్బారాయనికిఁ
గల భక్తిశ్రద్ధలే ఆయన నీ మహాకార్యమునకుఁ బ్రేరేపినవి. కాకున్న ఇంత
ధనవ్యయము చేసి, ఇంత నిర్దుష్టముగాఁ బండితులచేఁ బరిష్కరింపించి, ఇంత
సర్వాంగసుందరముగ గ్రంథమును ముద్రించి వెలువరింపి యుండఁజాలఁడు.
ఆహా! ఈమాత్రపు సహాయము పోతన నాఁడు లేకపోయెఁగదా! ఈ పరికర
సామగ్రి అప్పుడు పుట్టకపోయెఁగదా! కవులను, గావ్యములను ఈ మాత్రమైన
నాదరించు హృదయధర్మ మానాఁడు ప్రజాసామాన్యమునఁ బ్రచలితమైయుండి
నదా! యనిపించును. అట్లుండినచో ఆ భాగవతకవి కా తిరస్కారములు, భాగవత
మున కన్ని దశావస్థాంతరావతారములు వచ్చియుండెడివి కావు. తప్పులతుప్పలలో
అతుకుల బొంతగా మిగిలిన భాగవతమును మన మిప్పు డిట్లు దిద్దుకోవలసిన
దురవస్థయు పట్టియుండెడిది కాదు.

ఏమైనను ఈ ప్రకటనకర్త మిగులఁ బ్రయాసపడి గతచరిత్రలో పొరలిన
దోసఁగులన్నియుఁ దుడిచి, శ్రీమద్భాగవతమును బరిశుద్ధముగాఁ బ్రసాధితముఁ
జేసి ఆంధ్రలోకమున కందించి కృతార్థుఁడైనాఁడు. పూజ్యులు శ్రీ అనంతకృష్ణ
శర్మగారు ప్రత్యేకశ్రద్ధాభక్తులతోఁ, బరిపక్వవివేచనతో గ్రంథమును సంస్కరించి
తెనుఁగువారి కృతజ్ఞతకుఁ బాత్రులైనారు. ఇఁక మిగిలిన భాగము తెలుఁగువారిది.
ఈగ్రంథమును జక్కఁగ నుపయోగించుకొని, భక్తిప్రపత్తులను, భాషావిజ్ఞానములను
బొందుటయే కాక ప్రకటనకర్తకు వలసినంత ప్రోత్సాహమీయవలసి యున్నది.
శ్రీ సుబ్బరాయఁడుగా రితోధికద్విగుణితోత్సాహముతో భాషాసేవ చేయవలయు
ననియు, భగవానుఁడు వారి కట్టిశక్తిని, దీర్ఘాయురారోగ్యైశ్వర్యములను బ్రసా
దించుఁగాక యనియుఁ గోరుచున్నాను.

మహాకవి పోతన

'సరస్వతీపుత్ర' పుట్టపర్తి నారాయణాచార్యులు
[భాషాశాస్త్రపరిశోధకుఁడు, తిరువాన్కూరు విశ్వవిద్యాలయము]

ఆంధ్రమహాకవులలో పోతన్న యొక్క విశిష్టవ్యక్తి. నన్నయభట్టులు 'జపహోమతత్పరులే' గావచ్చును. తిక్కనామాత్యుఁడు 'నాసాగ్రవిహారరసికుఁడై' 'నాదామృతధారాసారరూపుఁడగు' హరిహరనాథుని యడుగుదమ్ములను సేవించియుండవచ్చును. అతఁడు కర్మయోగి. ఈ యిర్వురమహాకవుల యుపాసనలును సాంకేతికమైనవి; శాస్త్రీయములు. పోతన్న భక్తి యట్టిది కాదు. అతనికి హృదయమే శాస్త్రము; విశ్వాసమే మంత్రము; ఆత్మార్పణమే పూజ. నన్నయ శాపానుగ్రహపటుఁడు; పోతన్న కరుణాలలితహృదయుఁడు. అతనికి శాపమన్న నమితభయము. 'తా నెవరి ననుగ్రహింపఁగల' నన్న యమితవినయము.

పోతన్నకు భక్తి తండ్రితాతలనుండి - తరతరములుగ - సంక్రాంతమైనది. అందుచే దాని లోఁతును ఎక్కువ - పాతును దక్కువగాదు.

మూలము ననువదించుటలో పోతన్న యనుసరించిన దారు లనేకములు. ఒక్కొకయెడ మూలమునకు మెఱుఁగువెట్టెను. వ్యాసమహర్షి యొయ్యారములగు పోకలు పోయినచోట తానును అతనితో సమానముగ పందెమువేసికొని నడచెను. కొన్నియెడల మూలమునఁగల కాఠిన్యమును తొలఁగించి - తెనిఁగింపున సౌలభ్యమును నింపెను. వ్యాఖ్యానవిషయముల నక్కడక్కడఁ జొప్పించెను. ఒక్కొకసారి - వ్యాఖ్యానకారులతో భేదించి - స్వాభిప్రాయములను వెల్లడించినాఁడు. దశమస్కంధములోని గోపికల 'యున్మాదభక్తి' మొదలైన వర్ణనములలో నాయనస్వకపోలకల్పితము చాల గలదు.

బమ్మెరపోతన్నది 'ప్రాసాదిక' కవిత్వము. అనఁగా భగవదనుజ్ఞతో - తదీయారాధనారూపముగ వ్రాయఁబడినదన్నమాట! ఆ కవితకు తీరుతీయము లేమితక్కువ! కవి ఋష్యంశజుఁడగుటచే మాటతీండ్రయు, వర్చస్సును నా రచనప్రధానగుణములై యుండును. కావ్యరచనయం దాయన ధ్యేయమే వేఱు. తన కొక్కనికేగాదు - తన గ్రంథమును జదువువారికిఁగూడ జన్మరాహిత్యము నాతఁ డుద్దేశించెను. ఎంత గంభీరమైన ఆదర్శము! ఇంతకన్న నుత్తమమైన విశ్వశ్రేయ మేదిగలదు?

పోతన్నభక్తి పరమసాత్త్వికమైనది. 'దయయు', 'సత్యంబు' నాతనికి రెండు బహిఃప్రాణములు. వీరశైవుల రజోగుణప్రేరితమగు విజృంభణపై నాతని కసహ్య మున్నను - శివునిపై నాయనకు ఎడగన్న లేదు.

'చేతులారంగ శివునిఁ బూజింపఁడేని, నోరునొవ్వంగ హరికీర్తి నుడువఁడేని'

అన్న యుదాత్తలలితమగు నాదర్శముతో శివకేశవాద్వైతమును బండించికొని యనుభవించిన యదృష్టశాలి యాయన. భాగవతరచనకు ముందుగూడ పోతన్న 'మహేశ్వర'ధ్యానమే సేసెను. 'శ్రీకైవల్యపదంబు జేరుటకునై' విష్ణుభక్తిని పట్టెనఁట. మనస్సునందు శ్రీరామభద్రుని సన్నిధానంబు గల్పించుకొన్న మహాకవి యాతఁడు. షష్ఠ్యంతములను గృష్ణపరముగ వ్రాసినాఁడు.

అనఁగా నాతనికి ఇహలోకవైభవము లేనట్లే రామకృష్ణాద్యవతారభిన్నదృష్టిగూడ లేదన్నమాట. 'సర్వం విష్ణుమయం జగత్' అనెడు ననుభూతిని చక్కఁగ సమన్వయించుకొని యనుభవించి నాఁడనుట కింకేమి సాక్ష్యము కావలెను?

పోతన్న మహాకవి పేరిట నీ మూఁడు గ్రంథములు ప్రచారమున నున్నవి. మొదటిది నారాయణ శతకము. దీని రచన భాగవతశైలిలోనే నడచినది. పోతనామాత్యుని దని చెప్పఁబడు 'వీరభద్ర విజయము' మాత్రము అతనిదని చెప్ప వీలులేదు. 'భోగినీదండకమున' మహాకవి పోతన్న రచనా రీతులు కుప్పలుతిప్పలుగ నున్నవి.

'మనుష్యులను బొగడరా' దను నాతనికి వయస్సుముదిరిన వెనుకఁ గలిగిన యూహ; ఈ 'మనుజేశ్వరాధముల' దుశ్చర్యలను గమనించిన పిదపఁ గలిగిన యేవగింపు. పోతనామాత్యుఁడు జన్మతోనే 'స్వాభావ్యములయుద్ధ' యని నమ్ముట పొరపాటు. 'మహాత్ములు'ను మనవంటి మనుష్యులే.

విష్ణుభక్తికి ప్రథమయోగ్యత యను దారిద్ర్యము పోతన్నను వెన్నంటియే యుండినది. దారిద్ర్యము మానవునిపై నొనర్చు దురాగతములకు లెక్కయే లేదు. కాని, వాని కన్నిటి కతఁడు తాళి నిలచెను. తన నిశ్చయమునుండి చలితుఁడు గానేలేదు. కొండలవంటి కష్టములకు జంకలేదు. సింగభూపాలుఁడు దన గ్రంథమును బాతిపెట్టించినను వీసమూ లొంగలేదు. జీవితాంతమువఱకు ధైర్యముగ నిలచినాఁడు.

> "ఇమ్మనుజేశ్వరాధముల కిచ్చి పురంబులు వాహనంబులుఁగా
> సొమ్ములు గొన్ని పుచ్చుకొని చొక్కి. శరీరమువాసి కాలుచే
> సమ్మెటవ్రేటులంగా బడక సమ్మతితో హరికిచ్చి చెప్పె నీ
> బమ్మెర పోతరా జొకఁడు భాగవతంబు జగద్ధితంబుగన్."

అను పద్యమును బొమ్మువిఱిచి పలికి కీర్తికాయుఁడైనాఁడు. అతఁడు కవి! మహాకవి!!

పోతనశైలి నన్నయరచనవలె ఋషివాణి. ఆ శయ్య-ఆ రచన-అతనికే చెల్లినది.

అతఁడు భాగవతమున నీపద్యముఁ బలికెను:

> "కం. నీపాదకమలసేవయు,-నీపాదార్చకులతోడి నెయ్యమును, నితాం
> తాపారభూతదయయును-దాపసమందార! నాకు దయసేయఁగదే!"

పోతన్న భాగవతమును నిష్ఠతోఁ జదివినవాని కంతయు నీభావముదప్పఁ దక్కిన చాపల్యము లన్నియు వదలిపోవు స్థితి వచ్చితీరును.

అతని జీవితము స్వర్గంగ. అతని కవిత లాగంగాతీరమున నెలకొన్న యుత్తమక్షేత్రములు. ఆజీవితముచే సృష్టి ధన్యమైన ట్లారచనచే శబ్దమయప్రపంచము ధన్యమైనది.

ఇట్టి ఈ భాగవతమును ఇంత కష్టపడి, నష్టమున కైనను నోర్చి, ఆస్తికబుద్ధితో సర్వాంగ సుందరముగ ముద్రించిన మా 'రాయలు అండ్ కో' జక్కా సుబ్బారాయని జీవితమును ధన్యమైనది. ఈ భాగవతమును జదివి పులకించుటకై తెలుఁగునేల కాచికొన్నది.

'త్యాగేనైకే అమృతత్వ మానశుః.'

విషయసూచిక

విషయము — పుట.

పీఠిక

ప్రథమస్కంధము

విషయము ... పుట.

ద్వితీయ స్కంధము

తృతీయ స్కంధము

విషయము	పుట.

చతుర్థస్కంధము

పంచమస్కంధము – ప్రథమాశ్వాసము

విషయము | పుట.

పంచమస్కంధము – ద్వితీయాశ్వాసము

షష్ఠస్కంధము

సప్తమస్కంధము

శ్రీ ర స్తు

శ్రీకృష్ణాయ నమః

శ్రీమదాంధ్రభాగవతము

పీ ఠి క

[శ్రీరామభక్తాగ్రేసరుఁడైన బమ్మెరపోతన మహాకవి యా శ్రీరామచంద్రుని యాదేశానుసారముగా శ్రీమహాభాగవతమును దెనుఁగున రచియింపంబూని, తలపెట్టిన యాకార్యము నిర్విఘ్నముగాఁ బరిసమాప్తిఁ గాంచుటకై యాదినిఁ దన యిష్టదేవతల ప్రార్థనఁ జేయుచున్నాఁడు.]

శ్రీకైవల్యపదంబుఁ జేరుటకునై చింతించెదన్ లోకర
క్షైకారంభకు, భక్తపాలనకళాసంరంభకున్, దానవో
ద్రేకస్తంభకుఁ, గేళిలోలవిలసద్దృగ్జాలసంభూతనా
నాకంజాతభవాండకుంభకు, మహానందాంగనాడింభకున్.

ఈశ్వర ప్రార్థన

ఉ. వాలిన భక్తి మ్రొక్కెద నవారితతాండవకేళికిన్, దయా
శాలికి, శూలికిన్, శిఖరిజాముఖపద్మమయూఖమాలికిన్,
బాలశశాంకమౌళికిఁ, గపాలికి, మన్మథగర్వపర్వతో
న్మూలికి, నారదాదిమునిముఖ్యమనస్సరసీరుహాళికిన్. 2

బ్రహ్మ ప్రార్థన

ఉ. ఆతతసేవఁ జేసెద సమస్తచరాచరభూతసృష్టివి
జ్ఞాతకు, భారతీహృదయసౌఖ్యవిధాతకు, వేదరాశిని
ర్ణేతకుఁ, దేవతానికరనేతకుఁ, గల్మషజేతకున్, నత
త్రాతకు, ధాతకున్, నిఖిలతాపసలోకశుభప్రదాతకున్. 3

వ. అని నిఖిలభువనప్రధానదేవతావందనంబుఁ జేసి, 4

గణపతి ప్రార్థన

ఉ. ఆదరమొప్ప మ్రొక్కిడుదు నద్రిసుతాహృదయానురాగసం
పాదికి, దోషభేదికిఁ, బ్రపన్నవినోదికి, విఘ్నవల్లికా
చ్ఛేదికి, మంజువాదికి, నశేషజగజ్జననందవేదికిన్,
మోదకఖాదికిన్, సమదమూషకసాదికి, సుప్రసాదికిన్. 5

సరస్వతీదేవి ప్రార్థన

ఉ. క్షోణితలంబునన్ నుదురు సోఁకఁగ మ్రొక్కి నుతింతు సైకత
శ్రోణికిఁ, జంచరీకచయసుందరవేణికి, రక్షితామర
శ్రేణికిఁ, దోయజాతభవచిత్తవశీకరణైకవాణికిన్,
వాణికి, నక్షదామశుకవారిజపుస్తకరమ్యపాణికిన్. 6

శా. పుట్టం బుట్ట, శరంబునన్ మొలవ, నంభోయానపాత్రంబునన్
నెట్టం గల్గను, గాళిఁ గొల్వను, బురాణింపన్ దొరంకొంటి; మీఁ
దెట్టే వెంటఁ జరింతుఁ, దత్సరణి నా కీవమ్మ! యోయమ్మ! మేల్
పట్టున్ నా కగుమమ్మ! నమ్మితిఁ జుమీ బ్రాహ్మీ! దయాంభోనిధీ! 7

ఉ. శారదనీరదేందుఘనసారపటీరమరాళమల్లికా
హారతుషారఫేనరజతాచలకాశఫణీశకుందమం
దారసుధాపయోధిసితతామరసామరవాహినీశుభా
కారత నొప్పు నిన్ను మదిఁ గానఁగ నెన్నఁడు గల్గు భారతీ! 8

ఉ. [1]అంబ! నవాంబుజోజ్జ్వలకరాంబుజ! శారదచంద్రచంద్రికా
డంబరచారుమూర్తి! ప్రకటస్ఫుటభూషణరత్నదీపికా
చుంబితదిగ్విభాగ! శ్రుతిసూక్తివివిక్తనిజప్రభావ! భా
వాంబరవీథివిశ్రుతవిహారిణి! నన్ గృపఁ జూడు భారతీ! 9

దుర్గాదేవి ప్రార్థన

ఉ. అమ్మలఁ గన్నయమ్మ, ముగురమ్మల మూలపుటమ్మ, చాలఁ బె
ద్దమ్మ, సురారులమ్మకడుపాఱడిపుచ్చిన యమ్మ, దన్ను లో
నమ్మిన వేల్పుటమ్మల మనమ్ముల నుండెడియమ్మ, దుర్గ, మా
యమ్మ కృపాబ్ధి యిచ్చుత మహత్త్వకవిత్వపటుత్వసంపదల్. 10

లక్ష్మీదేవి ప్రార్థన

మ. హరికిం బట్టపుదేవి, పున్నెములప్రో, [2]వర్థంపుఁబెన్నిక్క, చం
దురుతోఁబుట్టువు, భారతీగిరిసుతల్ దో నాడు పూఁబోఁడి, తా
మరలం దుండెడి ముద్దరాలు, జగముల్ మన్నించు నిల్లాలు, భా
సురతన్ లేములు వాపు తల్లి, సిరి యిచ్చున్ నిత్యకల్యాణముల్. 11

కవిజన ప్రార్థన

వ. అని యిష్టదేవతలం జింతించి, దినకరకుమారప్రముఖులం దలంచి, ప్రథమ
కవితావిరచనవిద్యావిలాసాతిరేకి వాల్మీకి నుతియించి, హయగ్రీవదనుజకర

1. ఈపద్యము మహాభారతమందును గలదు (అర. ౪—౨౧౬). రత్నరోచిరా, విహార
ననున్ - అని యందలి పాఠములు. 2. అర్థంపుఁబెన్నిక్క=ఐశ్వర్యమునకు మహానిలయమైనటువంటిది.

పరిమళితనిగమనివహవిభాగనిర్ణయనిపుణతాసముల్లాసునకు వ్యాసునకు మ్రొక్కి, శ్రీమహాభాగవతకథాసుధారసప్రయోగికి శుకయోగికి నమస్కరించి, మృదుమధుర వచనవర్గపల్లవితస్థాణునకుం బాణునకుం బ్రణమిల్లి, కతిపయశ్లోకసమ్మోదితసూరు మయూరు నభినందించి, మహాకావ్యకరణకళావిలాసుం గాళిదాసుం గొనియాడి, కవికమలరవిం భారవిం బొగడి, విదళితాఘు మాఘు వినుతించి, యాంధ్రకవితాగౌరవజనమనోహరి నన్నయసూరిం గైవారంబు సేసి, హరిహరచరణారవిందవందనాభిలాషిం దిక్కమనీషిం భూషించి, మఱియు నితరపూర్వకవిజనసంభావనంబు గావించి, వర్తమానకవులకుం బ్రియంబు వలికి, భావికవుల బహూకరించి, యుభయకావ్యకరణదక్షుండ నై, 12

కృతిపతినిర్ణయము

ఉ. [1]"ఇమ్మనుజేశ్వరాధముల కిచ్చి పురంబులు, వాహనంబులున్,
సొమ్ములుఁ గొన్ని పుచ్చుకొని, చొక్కి, శరీరము వాసి, కాలుచే
సమ్మెట వ్రేటులం బడక, సమ్మతితో హరి కిచ్చి, చెప్పె నీ
బమ్మెరపోతరా జొకఁడు భాగవతంబు జగద్ధితంబుగన్. 13

తే. చేతులారంగ శివునిఁ బూజింపఁ డేని – నోరు నొవ్వంగ హరికీర్తి నుడువఁ డేని
దయయు సత్యంబు లోనుగాఁ దలఁపఁ డేని–గలుగ నేటికిఁ దల్లుల కడుపుఁ జేటు?"

శ్రీరామసాక్షాత్కారము

వ. అని మఱియు మదీయపూర్వజన్మసహస్రసంచితతపఃఫలంబున శ్రీమన్నారాయణ కథాప్రపంచవిరచనాకుతూహలుండ నై, యొక్క రాకానిశాకాలంబున సోమోపరాగంబు రాకం గని, సజ్జనానుమతంబున నభ్రంకషశుభ్రసముత్తుంగ భంగ యగు గంగకుం జని, క్రుంకులిడి, వెడలి, మహనీయమంజులపులినతలంబున మహేశ్వరధ్యానంబు సేయుచుఁ గించిదున్మీలితలోచనుండ నై యున్న యెడ, 15

సీ. మెఱుఁగు చెంగట నున్న మేఘంబుకైవడి నువిద చెంగట నుండ నొప్పువాఁడు,
చంద్రమండలసుధాసారంబుపోలిక ముఖమునఁ జిఱునవ్వు మొలచువాఁడు,
వల్లీయుతతమాలవసుమతీజముభంగి బలువిల్లు మూఁపునఁ బరఁగువాఁడు,
నీలనగాగ్రసన్నిహితభానునిభంగి ఘనకిరీటము దలఁ గలుగువాఁడు,
ఆ. పుండరీకయుగముఁ బోలు కన్నులవాఁడు – వెడఁదయురమువాఁడు, విపులభద్ర
మూర్తివాఁడు, రాజముఖ్యుఁ డొక్కరుఁడు నా–కన్నుఁగవకు నెదురఁ గానఁబడియె.

1. ఈ పద్యము బమ్మెరపోతరాజు వ్రాసినది కాదందురు. చాటువులలోనుండి వచ్చినదని కొందఱి యభిప్రాయము.

వ. ఏను నారాజశేఖరుం దేఱిచూచి, భాషింప యత్నంబు సేయునెడ, నతఁడు "నే రామభద్రుండ, మన్నామాంకితంబుగా శ్రీమహాభాగవతంబుఁ దెనుంగు సేయుము, నీకు భవబంధంబులు దెగు" నని యానతిచ్చి తిరోహితుం డయిన, సమున్మీలితనయనుండ నై, వెఱఁగుపడి, చిత్తంబున, 17

క. "పలికెడిది భాగవత మఁట, - [1]పలికించు విభుండు రామభద్రుం డఁట, నేఁ
బలికిన భవహర మగు నఁట; - పలికెద; వేఱొండుగాథ పలుకఁగ నేలా ? 18

ఆ. భాగవతము దెలిసి పలుకుట చిత్రంబు - శూలికైనఁ, దమ్మిచూలికైన
విబుధజనులవలన విన్నంతఁ గన్నంతఁ - దెలియ వచ్చినంతఁ దేటపఱతు. 19

క. కొందఱకుఁ దెనుఁగు [2]గుణమగుఁ;-గొందఱకును సంస్కృతంబు గుణమగు; రెంటం
గొందఱకు గుణములగు; నే-నందఱ మెప్పింతుఁ గృతుల నయ్యైయెడలన్. 20

మ. ఒనరన్ నన్నయతిక్కనాదికవు లీయుర్విం బురాణావళుల్
దెనుఁగుం జేయుచు మత్పురాకృతశుభాధిక్యంబు దా నెట్టిదో
తెనుఁగుం జేయరు మున్న భాగవతమున్; దీనిం దెనింగించి నా
జననంబున్ సఫలంబుఁ జేసెదఁ బునర్జన్మంబు లేకుండఁగన్. 21

మ. లలితస్కంధము, కృష్ణమూలము, శుకాలాపాభిరామంబు, మం
జులతాశోభితమున్, సువర్ణసుమనస్సుజ్ఞేయమున్, సుందరో
జ్జ్వలవృత్తంబు, మహాఫలంబు, విమలవ్యాసాలవాలంబు నై
వెలయున్ భాగవతాఖ్యకల్పతరు వుర్విన్ సద్ద్విజశ్రేయ మై. 22

వ. ఇట్లు భాసిల్లెడు శ్రీమహాభాగవతపురాణపారిజాతపాదపసమాశ్రయంబునను, హరికరుణావిశేషంబునను గృతార్థత్వంబు సిద్ధించె"నని బుద్ధి నెఱింగి, లేచి, మరలి కొన్నిదినంబులకు నేకశిలానగరంబునకుం జనుదెంచి, యందు గురువృద్ధ బుధ బంధుజనానుజ్ఞాతుండ నై, 23

కృతికర్తృవంశవర్ణన

సీ. కౌండిన్యగోత్రసంకలితుఁ, డాపస్తంబసూత్రుండు, పుణ్యుండు, సుభగుఁడైన
భీమనమంత్రికిఁ బ్రియపుత్త్రుఁ డన్నయ; కలకంఠి తద్భార్య గౌరమాంబ
కమలాప్తు వరమునఁ గనియె సోమనమంత్రి; వల్లభ మల్లమ; వారి తనయుఁ
డెల్లన; యతనికి నిల్లాలు మాచమ; వారిపుత్త్రుఁడు వంశవర్ధనుండు,

ఆ. లలితమూర్తి, బహుకళానిధి కేసన - దానమాననీతిధనుఁడు, ఘనుఁడు
దనకు లక్కమాంబ ధర్మగేహిని గాఁగ - మనియె; శైవశాస్త్రమతముఁ గనియె.

1. 'పలికించెడువాఁడు' అని పాఠాంతరము. 2. గుణమగున్ = ఇష్టమగును.

క. నడవదు నిలయము వెలువడి; – తడవదు పరపురుషు గుణముఁ; దనపతినుడువుం
గడవదు; వితరణకరుణలు – విడువదు లక్కాంబ విబుధవిసరము వొగడన్. 25

ఉ. మానిని లేదు గాదు బహుమాననివారితదీనమానస
గ్లానికి, దానధర్మమతిగౌరవమంజులతాగభీరతా
స్థానికి, ముద్దుసానికి, సదాశివపాదయుగార్చనానుకం
పానయవాగ్భవానికిని బమ్మెర కేసయలక్కసానికిన్. 26

క. ఆమానినికిం బుట్టితి – మే మిరువుర; మగ్రజాతుఁ డీశ్వరసేవా
కాముఁడు తిప్పన; పోతన – నామవ్యక్తుండ సాధునయయుక్తుండన్. 27

వ. అయిన నేను నాచిత్తంబున శ్రీరామచంద్రునిసన్నిధానంబుఁ గల్పించుకొని, 28

షష్ఠ్యంతములు

ఉ. హారికి, నందగోకులవిహారికిఁ, జక్రసమీరదైత్యసం
హారికి, భక్తదుఃఖపరిహారికి, గోపనితంబినీమనో
హారికి, దుష్టసంపదపహారికి, ఘోషకుటీపయోఘృతా
హారికి, బాలకగ్రహమహాసురదుర్వనితాప్రహారికిన్. 29

ఉ. శీలికి, నీతిశాలికి, వశీకృతశూలికి, బాణహస్తని
ర్మూలికి, ఘోరనీరదవిముక్తశిలాహతగోపగోపికా
పాలికి, వర్ణధర్మపరిపాలికి, నర్జునభూజయుగ్మసం
చాలికి, మాలికిఁ, విపులచక్రనిరుద్ధమరీచిమాలికిన్. 30

ఉ. క్షాంతకుఁ, గాళియోరగవిశాలఫణావళినర్తనక్రియా
రంతకు, నుల్లసన్మగధరాజచతుర్విధఘోరవాహినీ
హంతకు, నింద్రనందననియంతకు, సర్వచరాచరావళీ
మంతకు, నిర్జితేంద్రియసమంచితభక్తజనానుగంతకున్. 31

ఉ. న్యాయికి, భూసురేంద్రమృతనందనదాయికి, రుక్మిణీమనః
స్థాయికి, భూతసమ్మదవిధాయికి, సాధుజనానురాగసం
ధాయికిఁ, బీతవస్త్రపరిధాయికిఁ, బద్మభవాండభాండని
ర్మాయికి, గోపికానివహమందిరయాయికి, శేషశాయికిన్. 32

వ. సమర్పితంబుగా నే నాంధ్రంబున రచియింపం బూనిన శ్రీమహాభాగవతపురాణం
బునకుం గథాప్రారంభం బెట్టి దనిన. 33

శ్రీరస్తు
శ్రీకృష్ణాయ నమః

శ్రీమదాంధ్రభాగవతము

ప్రథమస్కంధము

కథాప్రారంభము

సీ. విశ్వజన్మస్థితివిలయంబు లెవ్వనివలన నేర్పడు ననువర్తనమున
వ్యావర్తనమునఁ గార్యములం దభిజ్ఞుఁడై తాన రాజగుచుఁ జిత్తమునఁ జేసి
వేదంబు లజునకు విదితముల్ గావించె నెవ్వఁడు; బుధులు మోహింతు రెవ్వ
నికి; నెండమావుల నీళ్లఁ గాచాదుల నన్యోన్యబుద్ధి దా నడరునట్లు

ఆ. త్రిగుణసృష్టి యెందు దీపించి సత్యము - భంగిఁ దోఁచు; స్వప్రభానిరస్త
కుహకుఁ డెవ్వఁ;డతనిఁ గోరి చింతించెద-ననఘు, సత్యుఁ, బరుని ననుదినంబు. 1

వ. ఇట్లు "సత్యం పరం ధీమహి" యను గాయత్రీప్రారంభంబున గాయత్రీనామ బ్రహ్మస్వరూపంబై మత్స్యపురాణంబులోనగాయత్రి నధికరించి ధర్మవిస్తరంబును, వృత్రాసురవధంబును నెందుఁ జెప్పంబడు నదియ భాగవతం బని పలుకుటంజేసి యీపురాణంబు శ్రీమహాభాగవతం బన నొప్పుచుండు. 2

సీ. శ్రీమంతమై మునిశ్రేష్ఠకృతం బైన భాగవతంబు సద్భక్తితోడ
వినఁ గోరువారల విమలచిత్తంబులఁ జెచ్చెర నీశుఁడు చిక్కుఁ గాక;
యితరశాస్త్రంబుల నీశుండు చిక్కునే; మంచివారలకు, నిర్మత్సరులకుఁ
గపటనిర్ముక్తులై కాంక్ష సేయకయును దగిలి యుండుట మహాతత్త్వబుద్ధిఁ

తే. బరఁగ నాధ్యాత్మికాదితాపత్రయంబు-నడఁచి పరమార్థభూతమై యధికసుఖద
మైన సమస్తంబుఁ గాకయు నయ్యునుండు-వస్తు వెఱుఁగంగఁ దగు భాగవతమునందు.

ఆ. వేదకల్పవృక్షవిగళితమై శుక-ముఖసుధాద్రవమున మొనసియున్న
భాగవతపురాణఫలరసాస్వాదన-పదవిఁ గనుఁడు రసికభావవిదులు! 4

క. పుణ్యం బై, మునివల్లభ-గణ్యం బై, కుసుమఫలనికాయోత్థితసా
ద్గుణ్యమయి, నైమిశాఖ్యా-రణ్యంబు నుతింపఁ దగు నరణ్యంబులలోన్. 5

వ. మఱియును మధువైరిమందిరంబునుంబోలె మాధవీమన్మథహితంబై, బ్రహ్మగేహంబునుంబోలె శారదాన్వితంబై, నీలగళసభానికేతనంబునుంబోలె వహ్నివరుణ సమీరణ చంద్ర రుద్ర హైమవతీ కుబేర వృషభ గాలవ శాండిల్య పాశుపత జటిపటలమండితంబై, బలభేదిభవనంబునుంబోలె నైరావతామృతరంభాగణికాభిరామంబై, మురాసురనిలయంబునుంబోలె నున్మత్తరాక్షసవంశసంకు

లంబై, ధనదాగారంబునుంబోలె శంఖపద్మకుందముకుందసుందరంబై, రఘురాము యుద్ధంబునుంబోలె నిరంతరశరానలశిఖాబహుళంబై, పరశురాము భండనంబునుంబోలె నర్జునోద్భేదంబై, దానవసంగ్రామంబునుంబోలె నరిష్టజంభనికుంభశక్తియుక్తంబై, కౌరవసంగరంబునుంబోలె ద్రోణార్జునకాంచనస్యందనకదంబసమేతంబై, కర్ణు కలహంబునుంబోలె మహోన్నతశల్యసహకారంబై, సముద్రసేతుబంధనంబునుంబోలె నలనీలపనసాదిప్రదీపితంబై, భర్గు [1]భజనంబునుంబోలె [2]నానాశోకరేఖాఫలితంబై, మరుని కోదండంబునుంబోలెఁ బున్నాగశిలీముఖభూషితంబై, నరసింహరూపంబునుంబోలెఁ గేసరకరజకాంతంబై, నాట్యరంగంబునుంబోలె నటనటీసుషిరాన్వితంబై, శైలజానిటలంబునుంబోలెఁ జందనకర్పూరతిలకాలంకృతంబై, వర్షాగమంబునుంబోలె నింద్రబాణాసనమేఘకరకకమనీయంబై, నిగమంబునుంబోలె గాయత్రీవిరాజితంబై, మహాకావ్యంబునుంబోలె సరళమృదులతాకలితంబై, వినతానిలయంబునుంబోలె సుపర్ణరుచిరంబై, యమరావతీపురంబునుంబోలె సుమనోలలితంబై, కైటభోద్యోగంబునుంబోలె మధుమానితంబై, పురుషోత్తమసేవనంబునుంబోలె నమృతఫలదంబై, ధనంజయసమీకంబునుంబోలె నభ్రంకషపరాగంబై, వైకుంఠపురంబునుంబోలె ఖడ్గపుండరీకవిలసితంబై, నందఘోషంబునుంబోలెఁ గృష్ణసారసుందరంబై, లంకానగరంబునుంబోలె రామమహిషీవంచకసమంచితంబై, సుగ్రీవసైన్యంబునుంబోలె గజగవయశరభశోభితంబై, నారాయణస్థానంబునుంబోలె నీలకంఠహంసకౌశికశుకభరద్వాజతిత్తిరిభాసురంబై, మహాభారతంబునుంబోలె నేకచక్ర బకకంకధార్తరాష్ట్రశకునినకులసంచారసమ్మిళితంబై, సూర్యరథంబునుంబోలె నురుతరప్రవాహంబై, జలదకాలసంధ్యాముహూర్తంబునుంబోలె బహువితతజాతిసౌమనస్యంబై యొప్పు నైమిశారణ్యం బను శ్రీవిష్ణుక్షేత్రంబునందు శౌనకాదిమహామునులు స్వర్లోకగీయమానుం డగు హరిం జేరుకొఱకు సహస్రవర్షంబు లనుష్ఠానకాలంబుగాఁగల సత్త్రసంజ్ఞికంబైన యాగంబు సేయుచుండి; రం దొక్కనాఁడు వారలు రేపకడ నిత్యనైమిత్తికహోమంబు లాచరించి, సత్కృతుండై, సుఖాసీనుండై యున్న సూతుం జూచి,

కం. ఆ తాపసు లిట్లనిరి వి-నీతున్, విజ్ఞానఫణితనిఖిల పురాణ
వ్రాతున్, నుతహరిగుణసం-ఘాతున్, సూతున్, నితాంతకరుణోపేతున్ : 7

మ. "సమతం దొల్లి పురాణ పంక్తు లితిహాసశ్రేణులున్, ధర్మశా
స్త్రములున్ నీవ యుపన్యసింపుదువు; వేదవ్యాసముఖ్యుల్ మునుల్
సుమతుల్ సూచిన వెన్ని యన్నియును దోఁచున్ నీమదిం; దత్ప్రసా
దమునం జేసి యెఱుంగ నేర్తువు సమస్తంబున్ బుధేంద్రోత్తమా! 8

1. భజనము=సేవ. 2. అశోకము=శోకము కానిది; సుఖము. (ఆ సుఖముల) రేఖ=సమూహము.

క. గురువులు ప్రియశిష్యులకుం - బరమరహస్యములు దెలియఁ బలుకుదు; రచల
స్థిరకల్యాణం బెయ్యది - పురుషులకును? నిశ్చయించి బోధింపు తగన్. 9

క. మన్నాఁడవు చిరకాలము; - గన్నాఁడవు పెక్కులైన గ్రంథార్థంబుల్;
విన్నాఁడవు వినఁదగినవి; - యున్నాఁడవు పెద్దలొద్ద నుత్తమగోష్ఠిన్. 10

చ. అలసులు, మందబుద్ధిబలు, లల్పతరాయువు, లుగ్రరోగసం
కలితులు, మందభాగ్యులు, సుకర్మము లెవ్వియుఁ జేయఁజాల రీ
కలియుగమందు మానవులు; గావున నెయ్యది సర్వసౌఖ్యమై
యలవడు? నేమిటం బొడము నాత్మకు శాంతి? మునీంద్ర! చెప్పవే. 11

సీ. ఎవ్వని యవతార మెల్లభూతములకు సుఖమును, వృద్ధియు సొరిదిఁ జేయు ?
నెవ్వని శుభనామ మేప్రొద్దు నుడువంగ సంసారబంధంబు సమసిపోవు ?
నెవ్వని చరితంబు హృదయంబుఁ జేర్పంగ భయమంది మృత్యువు పరువువెట్టు?
నెవ్వని పదనది నేపారు జలముల సేవింప నైర్మల్యసిద్ధి గలుగుఁ ?

తే. దపసు లెవ్వని పాదంబు దగిలి శాంతి - దెరువుఁ గాంచిరి ? వసుదేవదేవకులకు
నెవ్వఁడుదయించెఁ ? దత్కథ లెల్ల వినఁగ-నిచ్చపుట్టెడు; నెఱిఁగింపు మిద్ధచరిత !

క. భూషణములు వాణికి, నఘ-పేషణములు, మృత్యుచిత్తభీషణములు, హృ
త్తోషణములు, కల్యాణవి-శేషణములు, హరిగుణోపచితభాషణముల్. 13

క. కలిదోషనివారణమై-యలఘుయశుల్ వొగడునట్టి హరికథనము ని
ర్మలగతిఁ గోరెడు పురుషుఁడు - వెలయఁగ నెవ్వాఁడు దగిలి వినఁడు? మహాత్మా!

ఆ. అనఘ! విను, రసజ్ఞులై వినువారికి - మాటమాట కధికమధుర మైన
యట్టి కృష్ణకథన మాకర్ణనము సేయఁ - దలఁపు గలదు; మాకుఁ దనివి సనదు.

మ. వరగోవిందకథాసుధారసమహావర్షోరుధారాపరం
పరలం గాక బుధేంద్రచంద్ర! యితరోపాయానురక్తిం బ్రవి
స్తరదుర్దాంతదురంతదుస్సహజనుస్సంభావితానేకదు
స్తరగంభీరకఠోరకల్మషకనద్దావానలం బాఱునే ? 16

సీ. హరినామకథనదావానలజ్వాలలఁ గాలవే ఘోరాఘకాననములు ?
వైకుంఠదర్శనవాయుసంఘములచేఁ దొలఁగవే భవదుఃఖతోయదములు ?
కమలనాభధ్యానకంఠీరవంబుచేఁ గూలవే సంతాపకుంజరములు ?
నారాయణస్మరణప్రభాకరదీప్తిఁ దీఱవే షడ్వర్గతిమిరతతులు ?

ఆ. నలిననయనభక్తినావచేఁ గాక సం-సారజలధి దాఁటి చనఁగ రాదు;
వేయు నేల ? మాకు విష్ణుప్రభావంబుఁ - దెలుప వయ్య ! సూత ! ధీసమేత! 17

వ. మఱియుఁ గపటమానవుండును, గూఢుండు నైన మాధవుండు రామసహితుండై
యతిమానుషంబు లైన పరాక్రమంబులు సేసె నఁట, వాని వివరింపుము.

కలియుగంబు రాఁగల దని వైష్ణవక్షేత్రంబున దీర్ఘసత్త్రనిమిత్తంబున హరికథలు విన నెడ గలిగి నిలిచితిమి; దైవయోగంబున, 18

క. జలరాశి దాఁటఁ గోరెడి - [1]కలముజనుల్ కర్ణధారుఁ గాంచినభంగిం
గలిదోషహరణవాంఛా - కలితుల మగు మేము నిన్నుఁ గంటిమి సూతా! 19

క. చారుతరధర్మరాశికి - భారకుఁ డగు కృష్ణుఁ డాత్మపదమున కేఁగన్
భారకుఁడు లేక యెవ్వనిఁ - జేరెను ధర్మంబు బలువు సెడి మునినాథా!” 20

సూతుని నారాయణకథాప్రశంస

వ. అని యిట్లు మహనీయగుణగరిష్ఠు లయిన శౌనకాదిమునిశ్రేష్ఠు లడిగిన, రోమహర్షణపుత్రుం డయి, యుగ్రశ్రవసుం డను పేర నొప్పి, నిఖిలపురాణవ్యాఖ్యానవైఖరీసమేతుం డైన సూతుండు, 21

మ. “సముఁ డై, యెవ్వఁడు, ముక్తకర్మచయుఁ డై, సన్న్యాసి యై, యొంటి వో
వ [2]మహాక్షేత్రి ‘ నోహో కుమార ’ యనుచున్ వ్యాసుండు చీరంగ వృ
క్షములుం దన్మయతం బ్రతిధ్వనులు చక్కం జేసె ము; న్నట్టి భూ
తమయున్ మ్రొక్కెద బాదరాయణిఁ దపోధన్యాగ్రణిన్, ధీమణిన్. 22

సీ. కార్యవర్గంబును, గారణసంఘంబు నధికరించి చరించు నాత్మతత్త్వ
మధ్యాత్మ మనఁబడు; నట్టియధ్యాత్మమ్ముఁ దెలియఁజేయఁగఁ జాలు దీపమగుచు
సకలవేదములకు సారాంశ మై, యేక మై, యసాధారణ మగు ప్రభావ
రాజకం బైన పురాణమర్మంబును గాఢసంసారాంధకారపటలి

తే. దాఁటఁ గోరెడివారికి దయ దలిర్ప - నేతపోనిధి వివరించె నేర్పడంగ;
నట్టి శుకనామధేయు, మహాత్మగేయు-విమలవిజ్ఞానరమణీయు వేడ్కఁ గొలుతు.

క. నారాయణునకు, నరునకు, - భారతికిని మ్రొక్కి, వ్యాసు పదములకు నమ
స్కారము సేసి, వచింతు ను - దారగ్రంథంబు దళితతనుబంధంబున్.” 24

వ. అని యిట్లు దేవతాగురునమస్కారంబు సేసి యిట్లనియె: “మునీంద్రులారా! నన్ను మీరలు నిఖిలలోకమంగళం బయిన ప్రయోజనం బడిగితి; రేమిటం గృష్ణసంప్రశ్నంబు సేయంబడు? నెవ్విధంబున నాత్మ ప్రసన్నం బగు? నిర్విఘ్నయు, నిర్హేతుకయు నైన హరిభక్తి యేరూపంబునం గలుగు? నది పురుషులకుఁ బరమధర్మం బగు; వాసుదేవునియందుఁ బ్రయోగింపఁబడిన భక్తియోగంబు వైరాగ్యవిజ్ఞానంబులఁ బుట్టించు; నారాయణకథల నెయ్యేధర్మంబులు దగులువడ వవి నిరర్థకంబు; లపవర్గపర్యంతంబయిన యీ పరధర్మంబునకు దృష్టశ్రుతప్రపంచార్థంబు ఫలంబు గాదు; ధర్మంబునం దవ్యభిచారి యైన యర్థంబునకుఁ గామంబు ఫలంబు గాదు; విషయభోగం బైన కామంబున కింద్రియప్రీతి ఫలంబు గా;

1. కలముజనులు = ఓడప్రయాణికులు. 2. పాఠాంతరము : మహాప్రీతి.

దెంతతడవు జీవించు నంతియ కామంబునకు ఫలంబు; తత్త్వజిజ్ఞాస గల జీవునకుఁ గర్మంబులచేత నెయ్యది సుప్రసిద్ధం బది నిరర్థకంబు; తత్త్వజిజ్ఞాస యనునది ధర్మజిజ్ఞాస యగుటఁ గొందఱు ధర్మంబె తత్త్వంబని పలుకుదురు; తత్త్వవిదులు జ్ఞానం బను పేర నద్వయంబైన యది తత్త్వం బని యెఱుంగుదురు; ఆ తత్త్వంబు నౌపనిషదులచేత బ్రహ్మమనియు, హైరణ్యగర్భులచేతం బరమాత్మ యనియు, సాత్వతులచేత భగవంతుం డనియును బలుకంబడు; వేదాంతశ్రవణంబున గ్రహింపంబడి జ్ఞానవైరాగ్యంబులతోడం గూడిన భక్తిచేతఁ దత్పరులైన పెద్దలు క్షేత్రజ్ఞుండైన యాత్మయందుఁ బరమాత్మం బొడగందురు; ధర్మంబునకు భక్తి ఫలంబు; పురుషులు వర్ణాశ్రమధర్మభేదంబులం జేయు ధర్మంబునకు మాధవుండు సంతోషించుటయె సిద్ధి; యేకచిత్తంబున నిత్యంబును గోవిందు నాకర్ణింపను, వర్ణింపనుం దగుఁ; జక్రాయుధధ్యానం బను ఖడ్గంబున వివేకవంతు లహంకారనిబద్ధంబైన కర్మంబు ద్రుంచివైతురు; భగవంతునియందలి శ్రద్ధయు, నపవర్గదంబగు తత్కథాశ్రవణాదులయం దత్యంతాసక్తియుఁ బుణ్యతీర్థావగాహనమహత్సేవాదులచే సిద్ధించుఁ గర్మనిర్మూలనహేతువులైన కమలలోచను కథలం దెవ్వండు రతిసేయు, విన నిచ్చగించు వాని కితరంబు లెవ్వియు రుచిపుట్టింప నేరవు; పుణ్యశ్రవణకీర్తనుండైన కృష్ణుండు దనకథలు వినువారి హృదయంబులందు నిలిచి శుభంబు లాచరించు; నశుభంబులు పరిహరించు; నశుభంబులు నష్టంబు లయిన భాగవతసేవావిశేషంబున నిశ్చలభక్తి యుదయించు; భక్తి గలుగ రజస్తమోగుణప్రభూతంబులైన కామలోభాదులకు వశంబుగాక చిత్తంబు సత్త్వగుణంబునఁ బ్రసన్నం బగుఁ; బ్రసన్నమనస్కుండైన ముక్తసంగుం డగు; ముక్తసంగుండైన నీశ్వరతత్త్వజ్ఞానంబు సిద్ధించు; నీశ్వరుండు గానంబడినఁ జిజ్జడగ్రథనరూపంబైన యహంకారంబు భిన్నంబగు; నహంకారంబు భిన్నంబైన నసంభావనాదిరూపంబులగు సంశయంబులు విచ్ఛిన్నంబులగు; సంశయవిచ్ఛేదంబైన ననారబ్ధఫలంబులైన కర్మంబులు నిశ్శేషంబులై నశించుం గావున, 25

క. గురుమతులు తపసు లంతః-కరణంబుల శుద్ధి సేయ ఘనతరభక్తిన్
హరియందు సమర్పింతురు-పరమానందమున భిన్నభవబంధనులై. 26

తరలము. పరమపూరుషుఁ డొక్కఁ డాఢ్యుఁడు పాలనోద్భవనాశముల్
సొరిదిఁ జేయ ముకుంద పద్మజ శూలి సంజ్ఞలఁ బ్రాకృత
స్ఫురితసత్త్వరజస్తమంబులఁ బొందు; నందు శుభస్థితుల్
హరి చరాచరకోటి కిచ్చు ననంతసత్త్వనిరూఢుఁడై. 27

వ. మఱియు నొక్కవిశేషంబు గలదు : కాష్ఠంబుకంటె ధూమంబు, ధూమంబుకంటెఁ ద్రయీమయం బయిన వహ్ని యెట్లు విశేషం బగు; నట్లు తమోగుణంబుకంటె రజోగుణంబు, రజోగుణంబుకంటె బ్రహ్మప్రకాశకం బగు సత్త్వగుణంబు విశిష్టం

బడుఁ; దొల్లి మునులు సత్త్వమయుం డని భగవంతు హరి నధోక్షజుం గొలిచిరి; కొందఱు సంసారమందలి మేలుకొఱకు నన్యుల సేవింతురు; మోక్షార్థు లయిన వారలు ఘోరరూపు లయిన భూతపతుల విడిచి దేవతాంతరనింద సేయక శాంతు లయి నారాయణకథలయందుఁ బ్రవర్తింతురు; కొందఱు రాజసతామసు లయి సిరియు, నైశ్వర్యంబును, బ్రజలనుం గోరి పితృభూతప్రజేశాదుల నారాధింతురు; మోక్ష మిచ్చుటం జేసి నారాయణుండు సేవ్యుండు; వేద యాగ యోగ క్రియా జ్ఞాన తపోగతి ధర్మంబులు వాసుదేవపరంబులు; నిర్గుణుం డయిన పరమేశ్వరుండు గలుగుచు లేకుండుచుఁ ద్రిగుణంబులతోడం గూడిన తన మాయచేత నింతయు సృజియించి గుణవంతుని చందంబున నిజమాయావిలసితంబు లయిన గుణంబులలోఁ బ్రవేశించి విజ్ఞానవిజృంభితుండై నెలుంగు; నగ్ని యొక్కరుం డయ్యుఁ బెక్కుమ్రాఁకులందుఁ దేజరిల్లుచుఁ బెక్కండ్రై తోఁచుతెఱంగున విశ్వాత్మకుండైన పురుషుం డొక్కండ తనవలనం గలిగిన నిఖిలభూతంబు లందు నంతర్యామిరూపంబున దీపించు; నతండు మనోభూతసూక్ష్మేంద్రియంబుల తోడంగూడి, గుణమయంబులయిన భావంబులం దనచేత నిర్మితంబులైన భూతంబు లందుఁ దగులువడక తద్గుణంబు లనుభవంబుసేయు; లోకకర్తయైన యతండు దేవతిర్యఙ్మనుష్యాదిజాతులందు లీల నవతరించి లోకంబుల రక్షించు'' నని మఱియు సూతుం డిట్లనియె : 28

సీ. ''మహదహంకారతన్మాత్రసంయుక్తుఁ డై చారుషోడశకళాసహితుఁ డగుచుఁ,
బంచమహాభూతభాసితుం డై, శుద్ధసత్త్వుఁడై, సర్వాతిశాయి యగుచుఁ,
జరణోరుభుజముఖశ్రవణాక్షినాసాశిరములు నానాసహస్రములు వెలుఁగ,
నంబర కేయూర హార కుండల కిరీటాదులు పెక్కువే లమరుచుండఁ,

తే. బురుషరూపంబు ధరియించి పరుఁ డనంతుఁ-డఖిలభువనైకవర్తనయత్నమమర,
మానితోదారజలరాశిమధ్యమునను-యోగనిద్రావిలాసి యై యొప్పుచుండు. 29

భగవంతుని ఇరువదియొక యవతారములు

వ. అది సకలావతారంబులకు మొదలిగని యైన శ్రీమన్నారాయణదేవుని విరాజమానం బయిన దివ్యరూపంబు; దానిం బరమయోగీంద్రులు దర్శింతు; రప్పరమేశ్వరు నాభికమలంబువలన సృష్టికర్తలలోన శ్రేష్ఠుం డైన బ్రహ్మ యుదయించె; నతని యవయవస్థానంబులయందు లోకవిస్తారంబులు గల్పింపంబడియె; మొదల నద్దేవుండు కౌమారాఖ్యసర్గంబు నాశ్రయించి బ్రహ్మణ్యుం డై దుశ్చరం బైన బ్రహ్మచర్యంబు చరియించె; రెండవమాఱు జగజ్జననంబుకొఱకు రసాతలగత యయిన భూమి నెత్తుచు యజ్ఞేశుం డయి వరాహదేహంబు దాల్చె; మూఁడవ తోయంబున నారదుం డను దేవర్షి యై కర్మనిర్మోచకం బైన వైష్ణవతంత్రంబు

సెప్పె; నాలవపరి ధర్మభార్యాసర్గంబునందు నరనారాయణాభిధానుండై దుశ్చరంబైన తపంబు సేసెఁ; బంచమావతారంబునం గపిలుం డను సిద్ధేశుం డయి, యాసురి యను బ్రాహ్మణునకుఁ దత్త్వగ్రామనిర్ణయంబు గల సాంఖ్యంబు నుపదేశించె; నాఱవశరీరంబున ననసూయాదేవియందు నత్త్రిమహామునికిం గుమారుండై, యలర్కునికిఁ బ్రహ్లాదముఖ్యులకు నాత్మవిద్యఁ దెలిపె; నేడవ విగ్రహంబున నాకూతియందు రుచికిజన్మించి, యజ్ఞుం డనఁ బ్రకాశమానుండై యామాది దేవతలతోడం గూడ స్వాయంభువమన్వంతరంబు రక్షించె; నష్టమమూర్తిని మేరుదేవియందు నాభికి జన్మించి, యురుక్రముం డనం బ్రసిద్ధుండై విద్వజ్జనులకుఁ బరమహంసమార్గంబుం బ్రకటించె; ఋషులచేతఁ గోరంబడి తొమ్మిదవజన్మంబునఁ బృథుచక్రవర్తియై, భూమిని ధేనువుం జేసి, సమస్తవస్తువులం బిదికెఁ; జాక్షుషమన్వంతర సంప్లవంబున దశమం బయిన మీనావతారంబు నొంది, మహీరూపం బగు నావ నెక్కించి వైవస్వతమనువు నుద్ధరించె; సముద్రమథనకాలంబునం బదునొకండవ మాఱు కమఠాకృతిని మందరాచలంబుఁ దన పృష్ఠకర్పరంబున నేర్పరియై నిలిపె; ధన్వంతరి యనఁ బండ్రెండవతనువున సురాసురమథ్యమాన క్షీరపాథోధి మధ్యభాగంబున నమృతకలశహస్తుండై వెడలెఁ; బదుమూఁడవది యయిన మోహిని వేషంబున సురాసురుల మోహితులం జేసి, సురల నమృతాహారులం గావించెఁ; బదునాలుగవది యైన నరసింహరూపంబునం గనకకశిపుని సంహరించెఁ; బదునేనవది యైన కపటవామనావతారంబున బలిని బదత్రయంబు యాచించి, మూఁడులోకంబుల నాక్రమించెఁ; బదునాఱవది యైన భార్గవరామాకృతిని గుపిత భావంబుఁ దాల్చి, బ్రాహ్మణద్రోహు లయిన రాజుల నిరువదియొక్కమాఱు వధియించి భూమి నిఃక్షత్త్రంబుఁ గావించెఁ; బదునేడవది యైన వ్యాసగాత్త్రంబున నల్పమతు లయిన పురుషులం గరుణించి వేదవృక్షంబునకు శాఖ లేర్పఱిచెఁ; బదునెనిమిదవదైన రామాభిధానంబున దేవకార్యార్థంబు రాజత్వంబు నొంది, సముద్రనిగ్రహాదిపరాక్రమంబు లాచరించె; నేకోనవింశతి వింశతితమంబు లైన రామకృష్ణరూపంబులచే యదువంశంబునందు సంభవించి, విశ్వంభరాభారంబు నివారించె; నేకవింశతితమం బైన బుద్ధనామధేయంబునం గలియుగాద్యవసరంబున రాక్షససమ్మోహనంబుకొఱకు మధ్యగయాప్రదేశంబున [1]జినసుతుం డయి తేజరిల్లు; యుగసంధియందు వసుంధరాధీశులు చోరప్రాయులై సంచరింప విష్ణుయశుం డను విప్రునికిఁ గల్కి యను పేర నుద్భవింపంగలం"డని యిట్లనియె: 30

మ. "సరసిం బాసినఁ గాఱు కాలువలయోజన్ విష్ణునం దైన శ్రీ
కరనానాప్రకటావతారము లసంఖ్యాతంబు; లుర్వీశులున్,

1. మూలమున జినసుత, అజినసుత, అంజనసుత అను పాఠభేదములు గలవు.

సురలుఁ, బ్రాహ్మణసంయమీంద్రులు, మహాత్ముల్ విష్ణునంశాంశజుల్;
హరి కృష్ణుండు బలానుజన్ముఁ డెడ లే; దావిష్ణుఁడే నేర్పడన్. 31

క. భగవంతుఁ డగు విష్ణుఁడు – జగముల కెవ్వేళ రాక్షసవ్యథ గలుగుం,
దగ నవ్వేళలఁ దడయక – యుగయుగమునఁ బుట్టి కాచు నుద్యల్లీలన్. 32

ఆ. అతిరహస్య మైన హరిజన్మకథనంబు–మనుజుఁ డెవ్వఁడేని మాపు రేపుఁ
జాల భక్తితోడఁ జదివిన సంసార–దుఃఖరాశిఁ బాసి తొలఁగి పోవు. 33

వ. వినుం డరూపుం డయి చిదాత్మకుం డయి పరఁగు జీవునికిం బరమేశ్వరు మాయాగుణంబులైన మహదాదిరూపంబులచేత నాత్మస్థానంబుగా విరచితంబైన స్థూలశరీరంబు గగనంబునందుఁ బవనాశ్రిత మేఘసమూహంబును, గాలియందుఁ బార్థివధూళిధూసరత్వంబును నేరీతి నారీతి ద్రష్ట యగు నాత్మయందు దృశ్యత్వంబై బుద్ధిమంతులు గానివారిచేత నారోపింపంబడు; నిస్స్థూలరూపంబుకంటె నదృష్టగుణం బయి యశ్రుతంబైన వస్తువగుటం జేసి వ్యక్తంబు గాక సూక్ష్మంబై కరచరణాదులు లేక జీవునికి నొండొకరూపంబు విరచితంబై యుండు; సూక్ష్ముఁడయిన జీవునివలన నుత్క్రాంతిగమనాగమనంబులం బునర్జన్మంబు దోఁచు; నెప్పుడీస్థూలసూక్ష్మరూపంబులు రెండు స్వరూపసమ్యగ్జ్ఞానంబునం బ్రతిషేధింపంబడు ననియు, నవిద్యంజేసి యాత్మకుఁ గల్పింపంబడు ననియుం దెలియు, నప్పుడు జీవుండు బ్రహ్మదర్శనంబున కధికారి యగు; దర్శనం బన జ్ఞానైకస్వరూపంబు; విశారదుండైన యీశ్వరుని దై క్రీడించుచు నవిద్య యనంబడుచున్న మాయ యుపరత యై యెప్పుడు దాన విద్యారూపంబునం బరిణత యగు, నప్పుడు జీవోపాధి యయిన స్థూలసూక్ష్మరూపంబు దహించి జీవుండు కాష్ఠంబు లేక తేజరిల్లు వహ్నిచందంబునం దాన యుపరతుం డయి బ్రహ్మస్వరూపంబునం బొంది, పరమానందంబున విరాజమానుం డగు; నిట్లు తత్త్వజ్ఞులు సెప్పుదు''రని సూతుం డి ట్లనియె: 34

చ. ''జననము లేక, కర్మముల జాడలఁ బోక, సమస్తచిత్తవ
ర్తనుఁ డగు చక్రికిం గవు లుదారపదంబుల జన్మకర్ముల్
వినుతులు సేయుచుందురు; వేదరహస్యములందు నెందుఁ జూ
చిన మఱి లేవు జీవునికిఁ జెప్పినకైవడి జన్మకర్ముల్. 35

మ. భువనశ్రేణి నమోఘలీలుఁ డగుచుం బుట్టించు, రక్షించు, నం
తవిధిం జేయు; మునుంగఁ డందు; బహుభూతవ్రాతమం దాత్మతం
త్రవిహారస్థితుఁడై షడింద్రియసమస్తప్రీతియుక్ దవ్వులన్
దవిభంగిం గొనుఁ; జిక్కఁ; డింద్రియములం ద్రిప్పుక్ నిబంధించుచున్. 36

చ. జగదధినాథుఁ డైన హరి సంతతలీలల నామరూపముల్
దగిలి, మనోవచోగతులఁ దార్కికచాతురి యెంత గల్గినన్
మిగిలి కుతర్కవాది తగ మేరలు సేసి యెఱుంగ నేర్చునే?
యగణితనర్తనక్రమము నజ్ఞుఁ డెఱింగి నటింప నోపునే? 37

ఉ. ఇంచుక మాయ లేక, మది నెప్పుడుఁ బాయని భక్తితోడ వ
ర్తించుచు నెవ్వఁడేని హరిదివ్యపదాంబుజగంధరాశి సే
వించు; నతం డెఱుంగు నరవిందభవాదుల కైన దుర్లభో
దంచిత మైన యాహరియుదారమహాద్భుతకర్తృమార్గముల్. 38

మ. హరిపాదద్వయభక్తి మీవలన ని ట్లారూఢ మై యుండునే?
తిరుగం బాఱదు చిత్తవృత్తి హరిపైఁ దీపించి మీలోపలన్
ధరణీదేవతలార! మీరలు మహాధన్యుల్, సమస్తజ్ఞులున్;
హరిచింతన్ మిముఁ జెంద వెన్నఁడును జన్మాంతవ్యథాయోగముల్. 39

శ్రీమహాభాగవతరచనాదివృత్తాంతము

సీ. పుణ్యకీర్తనుఁ డైన భువనేశు చరితంబు బ్రహ్మతుల్యం బైన భాగవతము;
సకలపురాణరాజము దొల్లి లోకభద్రముగ, ధన్యముగ, మోదముగఁ బ్రీతి
భగవంతుఁ డగు వ్యాసభట్టారకుఁ డొనర్చి శుకుఁ డనియెడు తన సుతునిచేతఁ
జదివించె; నింతయు సకలవేదేతిహాసములలోపల నెల్ల సార మైన

ఆ. యీపురాణ మెల్ల నెలమి నాశుకయోగి – గంగనడుమ నిల్చి ఘనవిరక్తి
యొదవి మునులతోడ నుపవిష్టుఁ డగు పరీక్షిన్నరేంద్రుఁ డడుగఁ జెప్పె; వినుఁడు.

వ. కృష్ణుఁడు ధర్మజ్ఞానాదులతోడం దనలోకంబునకుం జనినపిమ్మటం గలికాలదో
షాంధకారంబున నష్టదర్శను లయిన జనులకు నిప్పు డిప్పురాణంబు కమల
బంధుని భంగి నున్నది; నాఁ డందు భూరితేజుం డయి కీర్తించుచున్న విప్రర్షి
వలన నేఁ బఠించినక్రమంబున నామదికి గోచరించినంతయు వినిపించెద'' ననిన
సూతునకు మునివరుం డైన శౌనకుం డి ట్లనియె: 41

శా. ''సూతా! యేయుగవేళ, నేమిటికి, నెచ్చోటన్, మునిశ్రేష్ఠు నే
శ్రోతల్ గోరిరి? యేమి హేతువునకై శోధించి లోకైకవి
ఖ్యాతిన్ వ్యాసుఁడు మున్ను భాగవతముం గల్పించెఁ? దత్పుత్త్రుఁ డే
ప్రీతిన్ రాజున కీపురాణకథఁ జెప్పెం? జెప్పవే యంతయున్. 42

వ. బుధేంద్రా! వ్యాసపుత్త్రుం డైన శుకుం డను మహాయోగి సమదర్శనుం, డేకాంత
మతి, మాయాశయనంబువలనం దెలిసినవాఁడు, గూఢుండు, మూఢునిక్రియ
నుండు; నిరస్తభేదుం; డదియునుం గాక. 43

తరలము. శుకుఁడు గోఁచియు లేక పైఁ జనఁ జూచి, తోయములందు ల
జ్జకుఁ జలింపక, చీర లొల్లక, చల్లు లాడెడి దేవక
న్యకలు 'హా శుక' యంచు వెన్కఁ జనంగ, వ్యాసునిఁ జూచి యం
శుకములన్ ధరియించి, సిగ్గున స్రుక్కి రందఱు దీనిధీ! 44

వ. మఱియు నగ్నుండుఁ, దరుణుండు నై చను తన కొడుకుం గని వస్త్రపరిధానంబొనరింపక, వస్త్రధారియు, వృద్ధుండును నైన తనుం జూచి చేలంబులు ధరియించు దేవరమణులం గని వ్యాసుండు కారణం బడిగిన వారలు "నీ పుత్త్రుండు స్త్రీపురుషు లనెడు భేదదృష్టి లేక యుండు; మఱియు నతండు నిర్వికల్పుండు గాన నీకు, నతనికి మహాంతరంబు గల"దని; రట్టి శుకుండు కురుజాంగలదేశంబులు సొచ్చి, హస్తినాపురంబునఁ బౌరజనంబులచే నెట్లు జ్ఞాతుం డయ్యె? మఱియు నున్మత్తుని క్రియ, మూఁగ తెఱంగున, జడునిభంగి నుండు నమ్మహాయోగికి రాజర్షి యైన పరీక్షిన్మహారాజుతోడ సంవాదం బెట్లు సిద్ధించె? బహుకాలకథనీయం బయిన శ్రీభాగవతనిగమవ్యాఖ్యానం బేరీతి సాగె? నయ్యోగిముఖ్యుండు గృహస్థుల గృహంబుల గోవును బిదికినయంతతడవు గాని నిలువం బడం; డతండు గోదోహనమాత్రకాలంబు సంచరించిన స్థలంబులు తీర్థంబు లగు నండ్రు, పెద్దకాలం బేక ప్రదేశంబున నెట్లుండె? భాగవతోత్తముం డైన జనపాలుని జన్మకర్మంబు లే ప్రకారంబులు? వివరింపుము. 45

సీ. పాండవవంశంబు బలము, మానంబును వర్ధిల్లఁ గడిమి నెవ్వాఁడు మనియెఁ?
బరిపంథిరాజులు భర్మాదిధనముల నర్పించి రెవ్వని యంఘ్రియుగముఁ?
గుంభజకర్ణాదికురుభటవ్యూహంబు సొచ్చి చెండాడె నేశూరు తండ్రి?
గాంగేయసైనికాక్రాంతగోవర్గంబు విడిపించి తెచ్చె నేవీరు తాత?

ఆ. యట్టి గాఢకీర్తి యగు పరీక్షిన్మహా-రాజు విడువరాని రాజ్యలక్ష్మిఁ
బరిహరించి, గంగఁ బ్రాయోపవిష్టుఁ డై-యసువు లుండ నేల యడఁగి యుండె?

ఉ. ఉత్తమకీర్తు లైన మనుజోత్తము లాత్మహితంబు లెన్నఁడుం
జిత్తములందుఁ గోరరు; హసించియు లోకుల కెల్ల నర్థసం
పత్తియు, భూతియున్, సుఖము, భద్రముఁ గోరుదు; రన్యరక్షణా
త్యుత్తమ మైన మేను విభుఁ డూరక యేల విరక్తిఁ బాసెనో? 47

క. సారముల నెల్ల నెఱుఁగుదు - పారగుఁడవు; భాషలందు బహువిధకథనో
దారుఁడవు; మాకు సర్వముఁ - బారము ముట్టంగఁ దెలియఁ బలుకు మహాత్మా!"

వ్యాసుఁడు వ్యాకులచిత్తముతో చింతించుట

వ. అని యడిగిన శౌనకాదిమునిశ్రేష్ఠులకు సూతుం డిట్లనియెఁ: "తృతీయం బైన ద్వాపరయుగంబు దీఱుసమయంబున నుపరిచరవసువువీర్యంబున జన్మించి, వాసవి

నాఁ దగు సత్యవతీయందుఁ బరాశరునికి హరికళం జేసి విజ్ఞాని యయిన వేదవ్యాసుండు జన్మించి, యొక్కనాఁడు బదరికాశ్రమంబున సరస్వతీజలంబుల స్నానాది కర్మంబులం దీర్చి, శుచియై, పసలు లేనిచోట నొంటి గూర్చుండి సూర్యోదయ వేళ నతీతానాగతవర్తమానజ్ఞుం డయిన యాఋషి వ్యక్తంబు గాని వేగంబుగల కాలంబునం జేసి యుగధర్మంబులకు భువి సాంకర్యంబు వొందు; యుగయుగంబుల భౌతికశరీరంబులకు శక్తి సన్నం బగుఁ; బురుషులు నిస్సత్త్వులు, ధైర్యశూన్యులు, మందప్రజ్ఞులు, అల్పాయువులు, దుర్బలులు నయ్యెద రని తన దివ్యదృష్టిం జూచి, సర్వవర్ణాశ్రమంబులకు హితంబు సేయం దలంచి, నలువురు హోతల చేత ననుష్ఠింపం దగి ప్రజలకు శుద్ధికరంబు లయిన వైదికకర్మంబులకు యజ్ఞంబు లెడతెగకుండుకొఱకు నేకంబైన వేదంబు ఋగ్యజుస్సామాథర్వణంబు లను నాలుగునామంబుల విభాగించి, యితిహాసపురాణంబు లన్నియుఁ బంచమవేదం బని పల్కె; నందు. 49

సీ. పైలుండు ఋగ్వేదపఠనంబు దొరఁకొనె; సామంబు జైమిని సదువుచుండె;
యజువు వైశంపాయనాఖ్యుండు గైకొనెఁ; దుది నథర్వము సుమంతుఁడు పఠించె;
నఖిలపురాణేతిహాసముల్ మాతండ్రి రోమహర్షణుఁడు నిరూఢిఁ దాల్చెఁ;
దమతమ వేద మాతపసులు భాగించి శిష్యసంఘములకుఁ జెప్పి; రంత

తే. శిష్యు లెల్లను నాత్మీయశిష్యజనుల-కంతబహుమార్గములఁద్రుంచి యనుమతింపఁ
బెక్కుశాఖలు గలిగి యీపృథివిలోన-నిగమ మొప్పారె భూసురనివహమందు.

వ. ఇట్లు మేధావిహీను లయిన పురుషులచేత నట్టివేదంబులు ధరియింపంబడుచున్నవి; మఱియు దీనవత్సలుం డయిన వ్యాసుండు స్త్రీశూద్రులకుం, ద్రైవర్ణికాధములకు వేదంబులు విన నర్హంబులుగావు గావున మూఢుల కెల్ల మే లగు నని భారతాఖ్యానంబు సేసియు, నమ్ముని భూతహితంబునందుఁ దనహృదయంబు సంతసింప కున్న సరస్వతీతటంబున నొంటి నుండి, హేతువు వితర్కించుచుఁ దనలో ని ట్లనియె: 51

సీ. "వ్రతధారి నై వేదవహ్నిగురుశ్రేణి మన్నింతు; విహితకర్మములఁ గొఱఁత
వడకుండ నడపుదు; భారతమిషమునఁ బలికితి వేదార్థభావ మెల్ల;
మునుకొని స్త్రీశూద్రముఖ్యధర్మము లందుఁ దెలిపితి నే జెల్ల; దీనఁ జేసి
యాత్మ సంతస మంద; దాత్మలో నీశుండు సంతసింపక యున్నజాడ దోఁచె;

ఆ. హరికి యోగివరుల కఖిలపితం బైన-భాగవతవిధంబుఁ బలుక నైతి;
మోసమయ్యెఁ; దెలివి మొనయదు; మఱచితి"-ననుచు వగచుచున్న యవసరమున.

వ్యాసునికడకు నారదుని ఆగమనము

సీ. తనచేతి వల్లకీతంత్రీచయంబున సతతనారాయణశబ్ద మొప్ప,
నానవసంభూతహరిగీతరవసుధాధారల యోగీంద్రతతులు సొక్క,

కపిలజటాభారకాంతిపుంజంబులు దిశలు ప్రభాతదీధితి వహింపఁ,
దనులగ్నతులసికాదామగంధంబులు గగనాంతరాళంబు గప్పికొనఁగ,

ఆ. వచ్చె మింటనుండి వాసవీనందను - కడకు మాటలాడఁ గడఁకతోడ
భద్రవిమలకీర్తిపారగుఁ, డాఢ్యుఁడు - నయవిశారదుండు నారదుండు. 53

క. కనియెన్ నారదుఁ డంతన్ - వినయైకవిలాసు, నిగమవిభజనవిద్యా
జనితోల్లాసున్, భవదుః - ఖనిరాసున్, గురుమనోవికాసున్, వ్యాసున్. 54

వ. ఇట్లు నిజాశ్రమంబునకు వచ్చిన నారదు నెఱింగి, లేచి, వ్యాసుండు వివిధక్రమంబులం బూజించిన, నతండు లేనగవు నెగడెడి మొగంబుతోడ విపంచికాతంత్రి వ్రేల మీటుచు ని ట్లనియె: 55

ఉ. "ధాతవు, భారతశ్రుతివిధాతవు, వేదపదార్థజాలవి
జ్ఞాతవు, [1]కామముఖ్యరిపుషట్కవిజేతవు, బ్రహ్మతత్త్వని
ర్ణేతవు, యోగినేతవు, వినీతుఁడ వీవు చలించి చెల్లరే!
[2]కాతరుకైవడిన్ వగవఁ గారణ మేమి పరాశరాత్మజా!" 56

వ. అనినఁ బారాశర్యుం డి ట్లనియె: 57

క. "పుట్టితి వజుతనువునఁ; జే-పట్టితివి పురాణపురుషు భజనము; పదముల్
మెట్టితివి దిక్కులం; దుది - ముట్టితివి మహాప్రబోధమున మునినాథా! 58

వ. అదియునుం గాక నీవు సూర్యునిభంగి మూఁడులోకంబులం జరింతువు; వాయువు పగిది నఖిలజనులలోనన్ మెలంగుదువు; సర్వజ్ఞుండ వగుటం జేసి, 59

క. నీ కెఱుఁగ రాని ధర్మము - లోకములను లేదు; బహువిలోకివి నీ; వీ
నాకొఱఁత యెట్టి; దంతయు-నాకున్ వివరింపవయ్య! నారద! కరుణన్." 60

వ. అనిన నారదుం డి ట్లనియె: 61

ఉ. "అంచిత మైన ధర్మచయ మంతయుఁ జెప్పితి; వందులోన నిం
చించుక గాని విష్ణుకథ లేర్పడఁ జెప్పవు; ధర్మముల్ ప్రపం
చించిన మెచ్చునే గుణవిశేషము లెన్ననఁ గాక, నీకు నీ
కొంచెము వచ్చు టెల్ల హరిఁ గోరి నుతింపమి నార్యపూజితా! 62

మ. హరినామస్తుతి సేయు కావ్యము సువర్ణాంభోజహంసావళీ
సురుచిభ్రాజిత మైన మానససరస్స్ఫూర్తిన్ వెలుంగొందు; శ్రీ
హరినామస్తుతి లేని కావ్యము విచిత్రార్థాన్వితం బయ్యు శ్రీ
కర మై యుండ దయోగ్యదుర్మలినవత్కాకోలగర్తాకృతిన్. 63

1. కామ, క్రోధ, లోభ, మోహ, మద, మాత్సర్యములు. 2. కాతరుఁడు=భయశీలుఁడు; అధీరుఁడు.

మ. అపశబ్దంబులఁ గూడియుం హరిచరిత్రాలాపముల్ సర్వపా
పపరిత్యాగము సేయుఁ గావున హరిన్ భావించుచుం, బాడుచున్,
జపముల్ సేయుచు, వీనులన్ వినుచు, నశ్రాంతంబుఁ గీర్తించుచుం
దపసుల్, సాధులు ధన్యు లౌదురు గదా! తత్త్వజ్ఞ! చింతింపుమా. 64

వ. మునీంద్రా! నిర్గతకర్మంబై నిరుపాధికంబైన జ్ఞానంబు హరిభక్తి లేకున్న విశేషంబుగ శోభితంబు గాదు; ఫలంబు గోరక కర్మం బీశ్వరునకు సమర్పణంబు సేయకున్న నది ప్రశస్తంబై యుండదు; భక్తిహీనంబు లయిన జ్ఞానవాచాకర్మకౌశలంబులు నిరర్థకంబులు; గావున మహానుభావుండవు, యథార్థదర్శనుండవు, సకలదిగంతధవళకీర్తివి, సత్యరతుండవు, ధృతవ్రతుండవు నగు నీవు నిఖిలబంధమోచనంబుకొఱకు వాసుదేవుని లీలావిశేషంబులు భక్తితోడ వర్ణింపుము; హరివర్ణనంబు సేయక ప్రకారాంతరంబున నర్థాంతరంబులు వివక్షించి, తద్వివక్షాకృతరూపనామంబులం జేసి పృథగ్దర్శనుం డైనవాని మతి పెనుగాలిచేతం ద్రిప్పంబడి తప్పంజను నావచందంబున నెలవు సేర నేరదు; కామ్యకర్మంబులందు రాగంబు గల [1]ప్రాకృతజనులకు నియమించిన ధర్మంబులు సెప్పి శాసకుండవగు నీ నడవడి దగ; దది యెట్లనిన, వార లదియె ధర్మంబని జుగుప్సితంబు లగు కామ్యకర్మంబులు సేయుచుఁ దత్త్వజ్ఞానంబు మఱతురు; గావున బుద్ధిమోహంబు జనియింపక తత్త్వప్రదుండ వై వ్యథావియోగంబు సేయు''మని మఱియు నిట్లనియె : 65

చ. ''ఎఱిఁగినవాఁడు కర్మచయ మెల్లను మాని హరిస్వరూపమున్
నెఱయ నెఱుంగుఁ దాను; మది నేరుపుఁ జూపు; గుణానురక్తుఁ డై
[2]తెఱువ లేక భ్రమ్మరుచు దేహధనాద్యభిమానయుక్తుఁ డై
యెఱుఁగనివానికిం దెలియ నీశ్వరలీల మునీంద్ర! చెప్పుమా. 66

చ. తన కులధర్మమున్ విడిచి దానవవైరిపదారవిందముల్
పనివడి సేవసేసి పరిపాకము వొందక యెవ్వఁడేనిఁ జ
చ్చిన మఱుమేన నైన నది సిద్ధి వహించుఁ; దదీయసేవఁ బా
సినఁ గులధర్మగౌరవము సిద్ధి వహించునె యెన్ని మేనులన్? 67

వ. అదిగావున నెఱుక గలవాఁడు హరిసేవకుం బ్రయత్నంబు సేయందగుఁ; గాలక్రమంబున సుఖదుఃఖంబులు ప్రాప్తంబు లయినను హరిసేవ విడువం దగదు; దానం జేసి యూర్ధ్వంబున బ్రహ్మపర్యంతంబుఁ, గ్రింద స్థావరపర్యంతంబుఁ దిరుగుచున్న జీవులకు దుఃఖంబులట్ల సుఖంబులుఁ బ్రాకృతకర్మాధీనంబులై సిద్ధించు; నెయ్యది వొందరా దట్టిమేలు సిద్ధించుకొఱకు హరిసేవ సేయవలయు;

1. ప్రాకృతజనులు = పామరులు. 2. తెఱువ = వివేకము.

హరిసేవకుం డగువాఁడు జననంబు నొందియు నన్యునిక్రియ సంసారంబునం జిక్కండు; క్రమ్మఱ హరిచరణస్మరణంబుఁ జేయు; భక్తిరసవశీకృతుం డయి విడువ నిచ్చగింపండు. మఱియును, 68

సీ. విష్ణుండు విశ్వంబు: విష్ణునికంటెను వేఱేమియును లేదు; విశ్వమునకు
భవ వృద్ధి లయము లా పరమేశుచే నగు; నీ వెఱుంగుదుగాదె నీ ముఖమున
నెఱిఁగింపఁబడ్డది యేకదేశమున నీ భువనభద్రమునకై పుట్టినట్టి
హరికళాజాతుండ వని విచారింపుము రమణతో హరిపరాక్రమము లెల్ల;

ఆ. వినుతిసేయు మీవు; వినికియుఁ జదువును-దాన మతులనయముఁ దపము ధృతియుఁ
గలిమి కెల్ల ఫలము గాదె పుణ్యశ్లోకుఁ-గమలనాథుఁ బొగడఁ గలిగెనేని. 69

నారదుని పూర్వజన్మవృత్తాంతము

వ. మహాత్మా! నేను బూర్వకల్పంబునం దొల్లింటిజన్మంబున వేదవాదుల యింటి దాసికిం బుట్టి, పిన్ననాఁడు వారలచేఁ బనుపంబడి యొక్క వానకాలంబునఁ [1]జాతుర్మాస్యంబున నేకస్థలనివాసంబు సేయ నిశ్చయించిన యోగిజనులకుం బరిచర్య సేయుచోట, 70

క. ఓటమితో నెల్లప్పుడుఁ - బాటవమునఁ బనులు సేసి బాలురకడ కే
యాటలకుఁ బోక యొక జం - జాటంబును లేక భక్తి సలుపుదు ననఘా! 71

క. మంగళ మనుచును వారల - యెంగిలి భక్షింతు; వాన కెండకు నోర్తున్;
ముంగల నిలుతును నియతిని; - వెంగలిక్రియఁ జనుదు నురువివేకముతోడన్.

వ. ఇట్లేను వర్షాకాలశరత్కాలంబులు సేవించితి; వారును నాయందుఁ గృప సేసి; రంత, 73

శా. వారల్ కృష్ణచరిత్రముల్ చదువఁగా, వర్ణింపఁగాఁ, బాడఁగా
నా రావంబు సుధారసప్రతిమమై, యశ్రాంతమున్ వీనులం
దోరంబై, పరిపూర్ణమైన మది సంతోషించి నే సంతతం
బ్రారంభించితి విష్ణుసేవ కితర [2]ప్రారంభదూరుండనై. 74

వ. ఇట్లు హరిసేవారతిం జేసి ప్రపంచాతీతుండనై బ్రహ్మరూపకుండనయిన నాయందు స్థూలసూక్ష్మం బయిన యీ శరీరంబు నిజమాయాకల్పితం బని యమ్మహాత్ములగు యోగిజనుల మూలంబున రజస్తమోగుణపరిహారిణి యయిన భక్తి సంభవించె; నంతఁ జాతుర్మాస్యంబు నిండిన నయ్యోగిజనులు యాత్ర సేయువారలై; రివ్విధంబున, 75

---

1. చాతుర్మాస్యము = ప్రతిసంవత్సరము ఆషాఢశుద్ధము మొదలు కార్తిక శుద్ధమువఱకు నాలుగు నెలలపాటు చేసెడి యొక యజ్ఞము. 2. ప్రారంభము = ప్రయత్నము; కడఁక.

మ. అపచారంబులు లేక, నిత్యపరిచర్యాభక్తియుక్తుండనై,
చపలత్వంబును మాని నేఁ గొలువఁగా, సంప్రీతులై వారు ని
ష్కపటత్వంబున, దీనవత్సలతతోఁ గారుణ్యసంయుక్తులై
యుపదేశించిరి నాకు నీశ్వరరహస్యోదారవిజ్ఞానమున్, 76

వ. ఏనును వారియుపదేశంబున వాసుదేవుని మాయానుభావంబుఁ దెలిసితి; నీశ్వరుని
యందు సమర్పితం బయిన కర్మంబు తాపత్రయంబు మానుప నౌషధం బగు;
నేద్రవ్యంబువలన నేరోగంబు జనియించె నాద్రవ్యం బారోగంబు మానుప
నేరదు; ద్రవ్యాంతరంబులచేత నైన చికిత్స మానుప నోపు; నవ్విధంబునఁ గర్మం
బులు సంసారహేతుకంబు లయ్యు నీశ్వరార్పితంబులై తామ తమ్ముఁ జెఱుచు
కొన నోపి యుండు; నీశ్వరునియందుఁ జేయంబడు కర్మంబు విజ్ఞానహేతుకంబై
యీశ్వరసంతోషణంబును, భక్తియోగంబునుం బుట్టించు; నీశ్వరశిక్షం జేసి
కర్మంబులు సేయువారలు కృష్ణగుణనామవర్ణనస్మరణంబులు సేయుదురు; ప్రణవ
పూర్వకంబులుగా వాసుదేవ ప్రద్యుమ్న సంకర్షణానిరుద్ధమూర్తినామంబులు
నాలుగు భక్తిం బలికి నమస్కారంబు సేసి మంత్రమూర్తియు, మూర్తిశూ
న్యుండు నయిన యజ్ఞపురుషుం బూజించు పురుషుండు సమ్యగ్దర్శనుం డగు. 77

క. ఏ నివ్విధమునఁ జేయఁగ-దానవకులవైరి నాకుఁ దనయందలి వి
జ్ఞానము నిచ్చెను; మదను-ష్ఠానము నతఁ డెఱుఁగు; నీవు సలుపుము దీనిన్. 78

క. మునికులములోన మిక్కిలి-[1]వినుకులుగలవాఁడ వీవు; విభుకీర్తులు ని
వనుకూలతఁ బొగడుము; విను-జనములకుఁ దుఃఖ మెల్ల శాంతిం బొందున్.''79

వ. ఇట్లు నారదు జన్మకర్మంబులు విని క్రమ్మఱ వ్యాసుం డిట్లనియె: 80

మ. ''విను మాభిక్షులు నీకు నిట్లు కరుణన్ విజ్ఞానముం జెప్పి పో
యిన బాల్యంబున వృద్ధభావమున నీ కేరీతి [2]సంచారముల్
సనె? నీ కిప్పుడు పూర్వకల్పమతి యేజాడం బ్రదీపించెఁ? ద
త్తనువుం బాసినచంద మెట్లు చెపుమా దాసీసుతత్వంబుతోన్.'' 81

వ. అని యిట్లు వ్యాసుం డడిగిన నారదుం డిట్లనియె: ''దాసీపుత్త్రుండ నయిన యేను
భిక్షులవలన హరిజ్ఞానంబు గలిగి యున్నంత, 82

సీ. మమ్ము నేలినవారి మందిరంబునఁ గలపనులెల్లఁ గ్రమమున భక్తిఁ జేసి
తనపరాధీనతఁ దలఁపదు; సొలసితి నలసితి నాఁకొంటి ననదు; వచ్చి
మాపును రేపును మాతల్లి మోహంబు సొంపార ముద్దాడుఁ; జుంచు దువ్వు;
దేహంబు నివురు; మోదించుఁ; గౌఁగిటఁ జేర్చు; నర్మిలి నన్నిట్లు లరసి మనుప

1. వినుకులు = విషయజ్ఞానములు. 2. సంచారములు = పనిపాటులు, కాలక్షేపములు.

ఆ. నేను విడిచి పోక యింట నుండితి నయ్య-మోహిఁ గాక, యెఱుక మోసపోక,
మాఱుచింత లేక, మౌని నై యేనేండ్ల-వాఁడ నగుచుఁ గొన్ని వాసరములు. నీతి

క. సదనము వెలువడి తెరువునఁ-జెదరక మాతల్లి రాత్రిఁ జీఁకటివేళన్
మొదవుం బిదుకఁగ నొకఫణి-పదభాగముఁ గఱచెఁ ద్రొక్కఁబడి మునినాథా!

క. నీలాయతభోగఫణ-వ్యాళాననవిషమహోగ్రవహ్ని జ్వాలా
మాలావినిపాతిత యై-వ్రాలెన్ ననుఁ గన్న తల్లి వసుమతిమీఁదన్. 85

ఉ. తల్లి ధరిత్రిపై నొఱఁగి, తల్లడపాటునఁ జెంది, చిత్తముం
[1]బల్లటిలంగఁ బ్రాణములు వాసినఁ జూచి, కలంగ కేను నా
యుల్లములోన మోహరుచి నొందక, సంగము వాసె, మేలు రా
జిల్లె నటంచు విష్ణుపదచింత యొనర్చుచు బుద్ధిఁ దేర్చుచున్. 86

వ. ఉత్తరాభిముఖుండ నై యేను వెడలి, జనపదంబులుఁ, బురంబులుఁ, బట్టణంబులు, గ్రామంబులుఁ, బల్లెలు, [2]మందలుఁ, గిరాత[3]పుళిందనివాసంబులు, వనంబులు, నుపవనంబులుఁ, జిత్రధాతువిచిత్రితంబు లయిన పర్వతంబులు, సమదకరికరవిదళితశాఖలు గల శాఖులు, నవారితనివారితపథికజనశ్రమాతిరేకంబు లైన తటాకంబులు, బహువిధవిహంగనినదమనోహరంబు లై వికచారవిందమధుపానపరవశపరిభ్రమద్భ్రమరసుందరంబు లైన సరోవరంబులు దాఁటి చనుచు క్షుత్పిపాసాసమేతుండనై, యొక్కనదీహ్రదంబునఁ గ్రుంకు లిడి, శుచి నై, నీరు ద్రావి, గతశ్రముండ నై. 87

క. సాలావృక కపి భల్లుక - కోలేభ లులాయ శల్య ఘూక శరభ శా
ర్దూల శశ గవయ ఖడ్గ - వ్యాళాజగరాదిభయదవనమధ్యమునన్. 88

వ. దుస్తరంబు లైన నవవేణుకీచకగుల్మలతాగహ్వరంబులపొంత నొక్క రావిమ్రానిడగ్గఱఁ గూర్చుండి, యే విన్న చందంబున నాహృదయగతుం బరమాత్మస్వరూపు హరిం జింతించితి. 89

శా. ఆనందాశ్రులు గన్నులన్ వెడల, రోమాంచంబుతోఁ దత్పద
ధ్యానారూఢుఁడ నైన నా తలఁపులో నద్దేవుఁడుం దోఁచె; నే
నానందాబ్ధిగతుండ నై యెఱుఁగ లే నైతిన్ నను న్నీశ్వరున్
నానాశోకహ మైన యత్తనువు గానన్ లేక యట్లంతటన్. 90

వ. లేచి నిలుచుండి, క్రమ్మఱ నద్దేవుని దివ్యాకారంబుఁ జూడ నిచ్ఛించుచు హృదయంబున నిలుపుకొని, యాతురుండునుంబోలెఁ జూచియుం గానలేక, నిర్మనుష్యం బైన వనంబునం జరియించుచున్న నన్ను నుద్దేశించి వాగగోచరుం

1. పల్లటిలుట = చలించుట. 2. మందలు = గొల్లపల్లెలు. 3. పుళిందుఁడు = ఒకజాతి అడవిబోయ.

డైన హరి గంభీరమధురంబు లైన వచనంబుల శోకం బుపశమింపం జేయు చందంబున నిట్లనియె: 91

ఉ. "ఏల కుమార! శోషిలంగ? నీజననంబున నన్నుం గానంగాం
జాలవు నీవు; కామముఖషట్కము నిర్దళితంబు సేసి ని
ర్మూలితకర్ముం డైన మునిముఖ్యుండు గాని కుయోగి గానంగాం
జాలండు; నీదుకోర్కి కొనసాగుటకై నిజమూర్తిం జూపితిన్. 92

క. నావలనికోర్కి యూరక - పోవదు; విడిపించు దోషపుంజములను; మ
త్సేవం బుట్టును నైశమ - భావింపంగ నామభక్తి బాలక! వింటే? 93

క. నాయందుం గలుగు నీమది - వాయదు జన్మాంతరమున; బాలక! నీవీ
కాయంబు విడిచి మీందట - మాయనుమతిం బుట్టంగలవు మద్భక్తుండ వై. 94

మ. విను మీసృష్టి లయంబు నొంది యుగముల్ వేయైన కాలంబు యా
మిని యై పోయెడిం; బోవంగాం గలుగుం జూ మీందం బునస్సృష్టి; యం
దు నిరూఢస్మృతితోడం బుట్టెదవు; నిర్దోషుండ వై నాకృపన్
ఘనతం జెందెదు శుద్ధసాత్త్వికులలో గణ్యుండ వై యర్భకా!" 95

వ. అని యిట్లాకాశంబు మూర్తియు, ఋగ్వేదాదికంబు నిశ్వాసంబును గా నొప్పి సర్వనియామకం బైన మహాభూతంబు పలికి యూరకున్న, నేను మస్తకంబు వంచి మ్రొక్కి, తత్కరుణకు సంతసించుచు, మదంబు దిగనాడి, మచ్చరంబు విడిచి, కామంబు నిర్జించి, క్రోధంబు వర్జించి, లోభమోహంబుల వెడల నడిచి, సిగ్గు విడిచి యనంతనామంబులు పఠించుచుం, బరమభద్రంబు లయిన తచ్చరిత్రంబులం జింతించుచు నిరంతరసంతోషుండ నై కృష్ణునిం బుద్ధి నిలిపి, నిర్మలాంతఃకరణంబులతోడ విషయవిరక్తుండ నై కాలంబున కెదురుసూచుచు భూమిం దిరుగుచు నుండునంతం గొంతకాలంబునకు మెఱుంగు మెఱసిన తెఱంగున మృత్యువు దోంచినం, బంచభూతమయం బయి కర్మస్వరూపం బైన పూర్వదేహంబు విడిచి, హరికృపావశంబున శుద్ధసత్త్వమయం బైన భాగవతదేహంబు సొచ్చితి; నంతం ద్రైలోక్యంబు సంహరించి ప్రళయకాలపయోరాశిమధ్యంబున శయనించు నారాయణమూర్తియందు నిదురవోవ నిచ్చగించు బ్రహ్మనిశ్వాసంబు వెంట నతనిలోపలం బ్రవేశించితి; నంత సహస్రయుగపరిమితం బయిన కాలంబు సనిన, లేచి, లోకంబులు సృజియింప నుద్యోగించు బ్రహ్మప్రాణంబువలన మరీచిముఖ్యు లగు మునులును నేనును జన్మించితిమి; యందు నఖండితబ్రహ్మచర్యుండ నై యేను మూండులోకంబుల బహిరంతరంబులందు మహావిష్ణుని యనుగ్రహంబున నడ్డంబు లేక, యీశ్వరదత్తమై, బ్రహ్మాభివ్యంజకంబు లైన సప్తస్వరంబులు

దమయంతన మ్రోయుచున్న యావీణాలాపసరతిం జేసి నారాయణకథా గానంబు సేయుచుఁ జరియించు చుండుదు. 96

ఆ. [1]తీర్థపాదుఁ డయిన దేవుండు విష్ణుండు – దనచరిత్ర మేను దవిలి పాడఁ జీరఁబడ్డవాని చెలువున నేతెంచి – ఘనుఁడు నా మనమునఁ గానవచ్చు. 97

క. విను మీ సంసారం బను – [2]వననిధిలో మునిఁగి, కర్మవాంఛలచే వే దనఁ బొందెడువానికి వి-ష్ణుని గుణవర్ణనము తెప్ప సుమ్ము మునీంద్రా! 98

చ. యమనియమాదియోగముల నాత్మ నియంత్రిత మయ్యుఁ గామరో షములఁ బ్రచోదితంబ యగు; శాంతి వహింపదు; విష్ణుసేవచేఁ గ్రమమున శాంతి గైకొనినకైవడి, నాదుశరీరజన్మక ర్మముల రహస్య మెల్ల మునిమండన! చెప్పితి నీవు గోరినన్." 99

వ. అని యిట్లు భగవంతుం డగు నారదుండు వ్యాసమునీంద్రుని వీడ్కొని, వీణ వాయించుచు, యదృచ్ఛామార్గంబునం జనియె" నని సూతుం డిట్లనియె: 100

క. "వాయించు వీణ నెప్పుడు;-మ్రోయించు ముకుందగీతములు; జగములకుం జేయించుఁ జెవులపండువు;-మాయించు నఘాళి; నిట్టి [3]మతకరి గలఁడే?" 101

వ. అని నారదుం గొనియాడిన సూతునిం జూచి, "నారదుమాటలు విన్న వెనుక భగవంతుం డైన బాదరాయణుం డేమిసేసె"నని శౌనకుం డడిగిన సూతుం డి ట్లనియె: "బ్రహ్మదైవత్య యైన సరస్వతి పడమటి తీరంబున ఋషులకు సత్త్రకర్మవర్ధనం బై, బదరీతరుషండమండితం బై, శమ్యాప్రాసం బనం బ్రసిద్ధం బగు నాశ్రమంబు గల; దందు జలంబుల వార్చి కూర్చుండి వ్యాసుండు దనమదిఁ దిరంబు సేసికొని, భక్తియుక్తం బైన చిత్తంబునం బరిపూర్ణుం డైన యీశ్వరుం గాంచి, యీశ్వరాధీనమాయావృతం బైన జీవుని సంసారంబుఁ గని, జీవుండు మాయచేత మోహితుం డై గుణవ్యతిరిక్తుం డయ్యు మాయా సంగతిం దాను ద్రిగుణాత్మకుం డని యభిమానించుచుఁ, ద్రిగుణత్వాభిమానం బునం గర్తయు భోక్తయు నను ననర్థంబు నొందు ననియు, నయ్యనర్థంబునకు నారాయణభక్తియోగంబు గాని యుపశమనంబు వేఱొకటి లే దనియు నిశ్చయించి, 102

మ. అవనీచక్రములోన నేపురుషుఁ డేయామ్నాయముల్ విన్న మా ధవుపై, లోకశరణ్యుపై భవములం దప్పింపఁగాఁ జాలు భ క్తివిశేషంబు జనించు; నట్టి భువనక్షేమంకరం బైన భా గవతామ్నాయము బాదరాయణుఁడు దాఁ గల్పించె నేర్పొప్పఁగన్. 103

1. తీర్థపాదుఁడు=పూజ్యపాదుఁడు. 2. వననిధి = సముద్రము. 3. మతకరి = మాయావి.

వ. ఇట్లు భాగవతంబు నిర్మించి, మోక్షార్థి యైన శుకునిచేఁ జదివించె'' నని చెప్పిన, విని, శౌనకుండు ''నిర్వాణతత్పరుండును, సర్వోపేక్షకుండు నైన శుకయోగి యేమిటికి భాగవతం బభ్యసించె'' ననవుడు సూతుం డిట్లనియె: 104

క. ''ధీరులు, నిరపేక్షులు, నా-త్మారాములు నైన మునులు హరిభజనము ని
ష్కారణము చేయుచుందురు-నారాయణుఁ డట్టివాఁడ నవ్యచరిత్రా! 105

క. హరిగుణవర్ణనరతుఁ డై-హరితత్పరుఁ డైన బాదరాయణి శుభత
త్పరతం బఠించెఁ ద్రిజగ-ద్వరమంగళ మైన భాగవతనిగమంబున్. 106

క. నిగమములు వేయుఁ జదివిన-సుగమంబులు గావు ముక్తిసుభగత్వంబుల్;
సుగమంబు భాగవత మను-నిగమంబుఁ బఠింప ముక్తినివసనము బుధా!''107

అర్జునుఁడు పుత్త్రఘాతి యైన యశ్వత్థామ నవమానముచేయుట

వ. అని పలికి, రాజర్షి యైన పరీక్షిన్మహారాజు ''జన్మకర్మముక్తులును, పాండవుల [1]మహాప్రస్థానంబును, కృష్ణకథోదయంబును జెప్పెదం, గౌరవధృష్టద్యుమ్నాదుల యుద్ధంబున వీరు లైనవారలు స్వర్గంబునకుం జనిన వెనుక భీము గదాఘాతంబున దుర్యోధనుండు దొడలు విఱిగి కూలిన, నశ్వత్థామ దుర్యోధనునకుం బ్రియంబు సేయువాఁ డై, నిదురవోవు ద్రౌపదీపుత్త్రుల శిరంబులు ఖండించి తెచ్చి సమర్పించె; నది క్రూరకర్మం బని లోకులు నిందింతురు. 108

ఉ. బాలుర చావు కర్ణములఁ బడ్డఁ గలంగి, [2]యలంగి, యేడువం
జాలక, బాష్పతోయకణజాలము చెక్కుల రాల నేడ్చి, పాం
చాలతనూజ నేలఁ బడి జాలిఁ బడం, గని, యెత్తి, మంజువా
చాలతఁ జూపుచుం, జికురజాలము దువ్వుచుఁ గ్రీడి యిట్లనున్: 109

మ. ''ధరణీశాత్మజ వీవు; నీకు వగవన్ ధర్మంబె? యా ద్రోణి ని
ష్కరుణుం డై విదళించె బాలకుల; మద్గాండీవనిర్ముక్తభీ
కరబాణంబుల నేఁడు వానిశిరమున్ ఖండించి నేఁ దెత్తుఁ; ద
చ్ఛిరముం ద్రొక్కి జలంబు లాడు మిచటన్ శీతాంశుబింబాననా!'' 110

వ. అని యిట్లోడంబఱిచి, తనకు మిత్త్రుండును, సారథియు నైన హరి మేలను చుండం గవచంబు దొడిగి, గాండీవంబు ధరియించి, కపిధ్వజుం డై గురుసుతుని వెంట రథంబు దోలించిన, 111

శా. తన్నుం జంపెద నంచు వచ్చు విజయున్ దర్శించి, తద్ద్రౌణి, యా
పన్నుం డై, శిశుహంత గావున, నిజప్రాణేచ్ఛఁ బాఱెన్ వడిన్
మున్నా బ్రహ్మ మృగాకృతిం దనయకున్ మోహించి క్రీడింప నా
సన్నుం డౌ హరుఁ జూచి పాఱుపగిదిన్ సర్వేంద్రియభ్రాంతితోన్. 112

1. మహాప్రస్థానము = మహాయాత్ర, లేక అంతిమయాత్ర. 2. అలంగి = శోకించి.

వ. ఇ ట్లోపినంతదూరంబు బఱవిడి, వెనుకఁ జూచి, రథతురంగంబు లలయుటం దెలిసి, నిలిచి, ప్రాణరక్షణంబునకు నొం డుపాయంబు లేమి నిశ్చయించి, జలంబులవార్చి ద్రోణనందనుండు సమాహితచిత్తుం డై ప్రయోగంబ కాని యుపసంహారంబు నేరకయుఁ బ్రాణసంరక్షణార్థంబు పార్థునిమీఁద బ్రహ్మశిరోనామ కాస్త్రంబుం బ్రయోగించిన, నది ప్రచండతేజంబున దిగంతరాళంబు నిండి, ప్రాణిభయంకరం బై తోఁచిన, హరికి నర్జునుం డి ట్లనియె: 113

సీ. "పద్మలోచన! కృష్ణ! భక్తాభయప్రద! వినుము సంసారాగ్ని వేఁచుచున్న
జనులసంసారంబు సంహరింపఁగ నీవు దక్క నన్యులు లేరు దలఁచి చూడ;
సాక్షాత్కరించిన సర్వేశ్వరుండవు; ప్రకృతికి నవ్వలి ప్రభుఁడ; వాద్య
పురుషుండ వగు నీవు బోధముచే మాయ నడఁతువు; నిశ్శ్రేయసాత్మయందు
ఆ. మాయచేత మునిఁగి మనువారలకుఁ గృప-సేసి ధర్మముఖ్యచిహ్నమయిన
శుభము సేయు దీవు; సుజనుల నవనిలోఁ-గావఁ బుట్టుదువు జగన్నివాస! 114

క. ఇది యొక తేజము భూమియుఁ,-[1]జదలును, దిక్కులును నిండి సర్వంకష మై
యెదు రై వచ్చుచు నున్నది-విదితముగా నెఱుఁగఁ జెప్పవే దేవేశా!" 115

వ. అనిన హరి యి ట్లనియె: 116

శా. "జిహ్మత్వంబునఁ బాఱి ద్రోణజుఁడు దుశ్శీలుండు ప్రాణేచ్ఛమై
బ్రహ్మాస్త్రం బదె యేసె; వచ్చె నిదె తద్బాణాగ్ని బీభత్స! నీ
బ్రహ్మాస్త్రంబునఁ గాని దీని మరలింపన్ రాదు; [2]సంహార మీ
బ్రహ్మోపత్య మెఱుంగఁ; డేయుము వడిన్ బ్రహ్మాస్త్రమున్ దీనిపై." 117

వ. అనిన నర్జునుండు జలంబుల వార్చి, హరికిం బ్రదక్షిణంబు వచ్చి, ద్రోణనంద నుం డేసిన బ్రహ్మాస్త్రంబుమీఁదఁ దన బ్రహ్మాస్త్రంబుం బ్రయోగించిన, 118

మ. అవనివ్యోమములందు నిండి తమలో నా రెండు బ్రహ్మాస్త్రముల్
రవివహ్నిద్యుతిఁ బోరుచుం ద్రిభువనత్రాసంబుఁ గావింపఁగా,
వివశభ్రాంతి యుగాంతమో యని ప్రజల్ వీక్షింప, నావేళ మా
ధవునాజ్ఞన్ విజయుండు సేసె విశిఖద్వంద్వోపసంహారమున్. 119

వ. ఇ ట్లస్త్రద్వయంబు నుపసంహరించి, ధనంజయుండు, ద్రోణనందనుం గూడ నరిగి, పట్టుకొని, రోషారుణితలోచనుం డై, యాజకుండు రజ్జువునం బశువుఁ గట్టిన చందంబున బంధించి, శిబిరంబుకడకుం గొనిచని, హింసింతు నని తిగిచినం జూచి, హరి ప్రకుపితుం డై యి ట్లనియె: 120

1. చదలు = ఆకాశము. 2. సంహారము = ఉపసంహారము, మఱలించుట, వెనుకకుఁ దీసికొనుట.

ఉ. "[1]మాఱుపడంగ లేని యసమర్థుల, సుప్తుల, శస్త్రవిద్యలం
జేఱని పిన్నపాపల వధించె నిశీథమునందుఁ గ్రూరుఁడై;
పాఱఁగ నీఁడు? పాతకుఁడు; ప్రాణభయంబున వెచ్చ నూర్చుచుం
బాఱెడి వీనిఁ గావకు కృపామతి నర్జున! పాపవర్జనా! 121

చ. వెఱచినవాని, దైన్యమున [2]వేఁదుఱు నొందినవాని, నిద్రమై
మఱచినవాని, సౌఖ్యమున మద్యముఁ ద్రావినవాని, భగ్నుఁడై
పఱచినవాని, సాధుజడభావమువానిని, గావు మంచు [3]వా
చఱచినవానిఁ, గామినులఁ జంపుట ధర్మము గాదు ఫల్గునా! 122

శా. స్వప్రాణంబుల నెవ్వఁడేనిఁ గరుణాసంగంబు పాలించి య
న్యప్రాణంబులచేత రక్షణము సేయన్ వాఁ డధోలోకదుః
ఖప్రాప్తుం డగు; రాజదండమున సత్కల్యాణుఁ డౌ; నైన నీ
విప్రుం దండితుఁ జేయు; మేటికి మహావిభ్రాంతిచే నుండఁగన్?" 123

వ. అని యివ్విధంబునఁ గృష్ణుం డానతిచ్చిన, బ్రాహ్మణుండు కృతాపరాధుం డయ్యు వధ్యుండు గాఁ డనుధర్మంబుఁ దలంచి, చంపక, ద్రుపదరాజపుత్రికిం దనచేసిన ప్రతిజ్ఞం దలంచి, బద్ధుం డైన గురునందనుం దోడ్కొని, కృష్ణుండు సారథ్యంబు సేయ శిబిరంబుకడకు వచ్చి, 124

క. సురరాజసుతుఁడు చూపెను - దురవధిసుతశోకయుతకు, ద్రుపదుని సుతకుం
బరిచలితాంగశ్రేణిం - బరుషమహాపాశబద్ధపాణిన్ ద్రోణిన్. 125

ద్రౌపది యశ్వత్థామల సంభాషణము

వ. ఇట్లర్జునుండు దెచ్చిచూపిన, బాలవధజనితలజ్జాపరాఙ్ముఖుం డైన కృపికొడుకుం జూచి, మ్రొక్కి, సుస్వభావ యగు ద్రౌపది యిట్లనియె: 126

మ. "పరఁగన్ మా మగవార లందఱును మున్ బాణప్రయోగోపసం
హరణాద్యాయుధవిద్య లన్నియును ద్రోణాచార్యుచే నభ్యసిం
చిరి; పుత్రాకృతి నున్న ద్రోణుఁడవు; నీ చిత్తంబులో లేశముం
గరుణాసంగము లేక శిష్యసుతులన్ ఖండింపఁగాఁ బాడియే? 127

క. భూసురుఁడవు; బుద్ధిదయా - భాసురుఁడవు; శుద్ధవీరభటసందోహా
గ్రేసరుఁడవు; శిశుమారణ-మాసురకృత్యంబు ధర్మ మగునే తండ్రీ! 128

శా. ఉద్రేకంబున రారు; శస్త్రధరు లై యుద్ధావనిన్ లేరు; కిం
చిద్ద్రోహంబును నీకుఁ జేయరు; బలోత్సేకంబుతోఁ జీకటిన్

---

1. మాఱుపడు = ఎదుర్కొను. 2. వేఁదుఱు = ఉన్మాదము. 3. వాచఱచు = మొఱపెట్టు.

భద్రాకారులఁ, బిన్న పాపల, రణప్రౌఢక్రియాహీనులన్,
నిద్రాసక్తుల సంహరింప నకటా! నీచేతు లెట్లాడెనో? 129

ఉ. అక్కట! పుత్రశోకజనితానలభారవిషణ్ణచిత్తనై
పొక్కుచు నున్నభంగి నినుఁ బోరఁ గిరీటి నిబద్ధుఁ జేసి నేఁ
డిక్కడ కీడ్చి తెచ్చుట సహింపనిదై భవదీయమాత నేఁ
డెక్కడ నిట్టిశోకమున నేక్రియ నేడ్చుచుఁ బొక్కుచున్నదో?" 130

వ. అని, కృష్ణార్జునులం జూచి యి ట్లనియె: 131

ఉ. "ద్రోణునితోఁ శిఖిం బడక ద్రోణకుటుంబిని యున్న దింట; న
క్షీణతనూజశోకవివశీకృత నై విలపించుభంగి నీ
ద్రౌణిఁ [1]దెరల్చి తెచ్చుటను దైన్యము నొందుచు నెంత పొక్కునో;
ప్రాణవియుక్తుఁ జైన నతిపాపము; బ్రాహ్మణహింస మాన రే. 132

క. భూపాలకులకు విప్రులఁ-గోపింపం జేయఁ దగదు; కోపించినఁ ద
త్కోపానలంబు మొదలికి-భూపాలాటవులఁ గాల్చు భూకంపముగాన్." 133

వ. అని యిట్లు ధర్మ్యంబును, సకరుణంబును, [2]నిర్వ్యళీకంబును, సమంజసంబును, శ్లాఘ్యంబునుంగాఁ బలుకు ద్రౌపదిపలుకులకు ధర్మనందనుండు సంతసిల్లె; నకుల సహదేవ సాత్యకి ధనంజయ కృష్ణులు సమ్మతించిరి; సమ్మతింపక భీముం డి ట్లనియె:

చ. "కొడుకులఁ బట్టి చంపె నని కోపము నొందదు; బాలఘాతకున్
విడువు మటంచుఁ జెప్పెడిని; నెట్టిది ద్రౌపది; వీఁడు విప్రుఁడే?
విడువఁగ నేల? చంపుఁ; డిటు వీనిని మీరలు సంప రేని నా
పిడికిటిపోటునన్ శిరము భిన్నము సేసెదఁ జూడుఁ డిందఱున్." 135

వ. అని పలికిన నశ్వత్థామకు ద్రౌపది యడ్డంబు వచ్చె; భీముని సంరంభంబు సూచి హరి చతుర్భుజుం డయి, రెండుచేతుల భీముని వారించి, కడమ రెంటను ద్రుపదపుత్రికను దలంగించి, నగుచు భీమున కి ట్లనియె: 136

ఉ. "అవధ్యుఁడు గాఁడు వీఁడు; శిశుహంత; దురాత్మకుఁ; డాతతాయి; హం
తవ్యుఁడు; [3]బ్రహ్మబంధుఁ డగుఁ; దప్పదు; నిక్కము; 'బ్రాహ్మణో నహం
తవ్య' యటంచు వేదము శ్రుతం బగుఁ గావున ధర్మదృష్టిఁ గ
ర్తవ్యము వీనిఁ గాచుట; యథాస్థితిఁ జూడుము పాండవోత్తమా!" 137

వ. అని సరసాలాపంబు లాడి, పవననందను నోడంబఱిచి, యర్జునుం జూచి, "ద్రౌపదికి, నాకు, భీమసేనునకు సమ్మతంబుగ మున్ను నీచేసిన ప్రతిజ్ఞయు

---

1. తెరల్చి తెచ్చు = పట్టి తెచ్చు. 2. నిర్వ్యళీకము = వ్యళీకములు (అప్రియములు) లేనిది.
3. బ్రహ్మబంధుఁడు = నామమాత్ర బ్రాహ్మణుఁడై దూఱఁబడువాఁడు.

సిద్ధించునట్లు నాపంపు సేయు" మని నారాయణుం డానతిచ్చిన, నర్జునుండును
దదనుమతంబున, 138

శా. విశ్వస్తుత్యుఁడు, శక్రసూనుఁడు, మహావీరుండు ఘోరాసిచే
నశ్వత్థామశిరోజముల్ దఱిఁగి, చూడాంతర్మహారత్నమున్
శశ్వత్కీర్తి వెలుంగఁ బుచ్చుకొని, పాశవ్రాతబంధంబులన్
విశ్వాసంబున నూడ్చి, త్రోచె శిబిరోర్వీభాగముం బాసిపోన్. 139

క. నిబ్బరపు బాలహంతయు - గొబ్బునఁ దేజంబు, మణియుఁ గోల్పడి, నతుఁడై,
[1]ప్రబ్బినవగచే విప్రుఁడు - [2]సిబ్బితితో నొడలిగబ్బు సెడి వడిఁ జనియెన్. 140

ఆ. ధనముఁ గొనుట యొండెఁ, దల గొఱుగుట యొండె - నాలయంబు వెడలనడుచు
గాని చంపఁదగినకర్మంబు సేసిన - జంపఁ దగదు విప్రజాతిఁ బతికి. [టొండెఁ,

వ. ఇట్లశ్వత్థామం బ్రాణావశిష్టుం జేసి, వెడల నడిచి, పాండవులు పాంచాలీసహితు
లై పుత్త్రులకు శోకించి, మృతు లైన బంధువుల కెల్ల దహనాదికృత్యంబులు సేసి,
యుదకప్రదానంబు సేయుకొఱకు స్త్రీల ముందట నిడికొని గోవిందుండునుం
దారును గంగకుం జని తిలోదకంబు వోసి, క్రమ్మఱ విలపించి, హరిపాదపద్మ
జాతపవిత్త్రంబు లయిన భాగీరథీజలంబుల స్నాతు లయి యున్నయెడం బుత్త్ర
శోకాతుర లయిన గాంధారీధృతరాష్ట్రులను, గుంతీద్రౌపదులను జూచి మాధ
వుండు మునీంద్రులుం దానును బంధుమరణశోకాతుర లయిన వారల వగపు
మానిచి మన్నించె; నివ్విధంబున. 142

శా. పాంచాలీకబరీవికర్షణమహాపాపక్షతాయుష్కులం,
జంచద్గర్వుల, ధార్తరాష్ట్రుల ననిం జంపించి గోవిందుఁ డి
ప్పించెన్ రాజ్యము ధర్మపుత్త్రునకుఁ ; గల్పించెన్ మహాఖ్యాతిఁ ; జే
యించెన్ మూఁడు తురంగమేధములు దేవేంద్రప్రభావంబునన్. 143

ఉత్తరాగర్భస్థుండైన యర్భకుని శ్రీకృష్ణుఁడు రక్షించుట

వ. అంత వాసుదేవుండు వ్యాసప్రముఖభూసురపూజితుం డయి, యుద్ధవసాత్యకు లు
గొలువ, ద్వారకాగమనప్రయత్నంబునం బాండవుల వీడ్కొని రథారోహ
ణంబు సేయు సమయంబునం, దత్తఱపడుచు నుత్తర సనుదెంచి కల్యాణ
గుణోత్తరుండైన హరి కి ట్లనియె : 144

మ. "ఇదె కాలానలతుల్య మైన విశిఖం బేతెంచె దేవేశ! నే
డుదరాంతర్గతగర్భదాహమునకై యుగ్రప్రభన్ వచ్చు చు
న్నది ; [3]దుర్లోక్యము ; మానుపన్ శరణ మన్యం బేమియున్ లేదు నీ
పదపద్మంబులె కాని ; యొండెఱుఁగ నీ బాణాగ్ని వారింపవే ? 145

1. ప్రబ్బిన = అతిశయించిన. 2. సిబ్బితి = సిగ్గు. 3. దుర్లోక్యము = చూడశక్యము గానిది.

క. దుర్భరబాణానలమున - గర్భములో నున్న శిశువు ఘనసంతాపా
విర్భావంబునఁ బొరలెడి - నిర్భరకృపఁ గావవయ్య! నిఖిలస్తుత్యా! 146

క. చెల్లెలికోడల ; నీమే - నల్లుఁడు శత్రువులచేత హతుఁడయ్యెను ; సం
ఫుల్లారవిందలోచన! - భల్లాగ్ని నడంచి శిశువు బ్రతికింపఁగదే ? 147

ఆ. గర్భమందుఁ గమలగర్భాండశతములు - నిముడుకొన వహించు నీశ్వరేశ!
నీకు నొక్క మానినీగర్భరక్షణ - మెంతబరువు? నిర్వహింతుగాక!" 148

వ. అనిన నాశ్రితవత్సలుం డగు నప్పరమేశ్వరుండు సుభద్రకోడలి దీనాలాపంబు
లాలించి, యిది ద్రోణనందనుండు లోక మంతయు నపాండవం బయ్యెడు మని
యేసిన దివ్యాస్త్రం బని యెఱింగె; నంతఁ బాండవుల కభిముఖం బయి, ద్రోణ
నందనదివ్యాస్త్రనిర్గతనిశితమార్గణంబులు డగ్గఱిన [1]బెగ్గడిలక వారును బ్రత్య
స్త్రంబు లందికొని పెనంగు సమయంబున, 149

మ. తన సేవారతిచింత గాని పరచింతాలేశమున్ లేని స
జ్జనులం బాండుతనూజులన్ మనుచు వాత్సల్యంబుతో ద్రోణనం
దను బ్రహ్మాస్త్రము నడ్డపెట్టఁ బనిచెన్, దైత్యారి, సర్వారిసా
ధన [2]నిర్వక్రము, రక్షితాఖిలసుధాంధశ్చక్రమున్, జక్రమున్. 150

మ. సకలప్రాణిహృదంతరాళముల భాస్వజ్జ్యోతి యై యుండు సూ
క్ష్మకళుం డచ్యుతుఁ డయ్యెడన్ విరటుచూల్ గర్భంబు దాఁ జక్రహ
స్తకుఁ డై, వైష్ణవమాయఁ గప్పి, కురుసంతానార్థి యై, యడ్డ మై
ప్రకటస్ఫూర్తి నడంచె ద్రోణతనయ బ్రహ్మాస్త్రమున్ లీలతోన్. 151

వ. ఇట్లు ద్రోణతనయుం డేసిన ప్రతిక్రియారహితం బయిన బ్రహ్మశిరం బనియెడి
దివ్యాస్త్రంబు వైష్ణవతేజంబున నిరర్థకం బయ్యె; నిజమాయచే సకలలోక
[3]సర్గస్థితి సంహారంబు లాచరించునట్టి హరికి ధరణీసురబాణనివారణంబు విచిత్రంబు
గాదు; తత్సమయంబున సంతసించి పాండవపాంచాలీసహిత యై గొంతి గమ
నోన్ముఖుం డయిన హరిం జేర వచ్చి యిట్లనియె: 152

కుంతీదేవి శ్రీకృష్ణుని స్తోత్రము చేయుట

క. "పురుషుం డాద్యుఁడు ప్రకృతికిఁ-బరుఁ డవ్యయుఁ డఖిలభూత బహిరంతర్భా
సురుఁడును లోకనియంతయుఁ-బరమేశ్వరుఁ డైన నీకుఁ బ్రణతు లగు హరీ!

వ. మఱియు జవనికమఱువున నాట్యంబు సలుపు నటుని చందంబున మాయా
యవనికాంతరాళంబున నిలువంబడి, నీ మహిమచేఁ బరమహంసలు నివృత్త

1. బెగ్గడిల్లక = భయపడక. 2. నిర్వక్రము = తిరుగులేనిది. 3. సర్గము = సృష్టి.

రాగద్వేషులు, నిర్మలాత్ములు నయిన మునులకు నదృశ్యమానుండవయి పరిచ్ఛిన్నుండవు గాని నీవు మూఢదృక్కులుఁ, గుటుంబవంతులు నగు మాకు నెట్లు దర్శనీయుండ వయ్యెదు? శ్రీకృష్ణ! వాసుదేవ! దేవకీనందన! నందగోపకుమార! గోవింద! పంకజనాభ! పద్మమాలికాలంకృత! పద్మలోచన! పద్మసంకాశచరణ! హృషీకేశ! భక్తియోగంబునం జేసి నమస్కరించెద నవధరింపుము. 154

సీ. తనయులతోడ నే దహ్యమానం బగు జతుగృహంబునయందుఁ జావకుండఁ,
గుడరాజు పెట్టించు ఘోరవిషంబున మారుతపుత్త్రుండు మడియకుండ,
ధార్తరాష్ట్రుఁడు సముద్ధతిఁ జీర లొలువంగ ద్రౌపదిమానంబు దలఁగకుండ,
గాంగేయకుంభజకర్ణాదిఘనులచే నా బిడ్డ లనిలోన నలఁగకుండ,

తే. విరటుపుత్త్రిక కడుపులో వెలయుచూలు-ద్రోణనందనుశరవహ్నిఁ [1]ద్రుంగకుండ
మఱియు రక్షించితివి పెక్కుమార్గములను-నిన్ను నే మని వర్ణింతు నీరజాక్ష!

మత్తకోకిల. బల్లిదుం డగు కంసుచేతను బాధ నొందుచు నున్న మా
తల్లిఁ గాచినభంగిఁ గాచితి ధార్తరాష్ట్రులచేత నేఁ
దల్లడంబునఁ జిక్కకుండఁగఁ దావకీనగుణవ్రజం
బెల్ల సంస్తుతి సేసి చెప్పఁగ నెంతదాన జగత్పతీ! 156

క. జననము, నైశ్వర్యంబును,-ధనమును, విద్యయును గల మదచ్ఛన్నులకిం
చనగోచరుఁ డగు నిన్నుఁగ-వినుతింపఁగ లేరు నిఖిలవిబుధస్తుత్యా! 157

వ. మఱియు భక్తధనుండును, నివృత్తధర్మార్థకామవిషయుండును, నాత్మారాముండును, రాగాదిరహితుండును, గైవల్యదానసమర్థుండును, గాలరూపకుండును, నియామకుండును, నాద్యంతశూన్యుండును, విభుండును, సర్వసముండును, సకలభూతనిగ్రహానుగ్రహకరుండును నైన నిన్నుఁ దలంచి నమస్కరించెద నవధరింపుము; మనుష్యుల [2]విడంబించు భవదీయ విలసనంబు నిర్ణయింప నెవ్వఁడు సమర్థుండు? నీకుం బ్రియాప్రియులు లేరు; జన్మకర్మశూన్యుండ వయిన నీవు తిర్యగాదిజీవులయందు వరాహాదిరూపంబులను, మనుష్యులందు రామాదిరూపంబులను, ఋషులయందు వామనాదిరూపంబులను, జలచరంబులయందు మత్స్యాదిరూపంబులను నవతరించుట లోకవిడంబనార్థంబుగాని జన్మకర్మసహితుండ వగుటం గాదు. 158

ఉ. కోపముతోడ నీవు దధికుంభము భిన్నము సేయుచున్నచో
గోపిక త్రాటఁ గట్టిన, వికుంచితసాంజనబాష్పతోయధా
రాపరిపూర్ణవక్త్రముఁ గరంబులఁ [3]బ్రాముచు, వెచ్చనూర్చుచుం
బాపఁడ వై నటించుట కృపాపర! నామదిఁ జోద్యమయ్యెడిన్. 159

1. త్రుంగుట = నశించుట. 2. విడంబించుట = అనుకరించుట. 3. ప్రాముచు = తుడుచుచు.

క. మలయమునఁ జందనముక్రియ-వెలయఁగ ధర్మజుని కీర్తి వెలయించుటకై
యిలపై నభవుఁడు హరి యదు-కులమున నుదయించె నంద్రు గొంద ఱనంతా!

క. వసుదేవదేవకులు తా-పసగతి [1]గతభవమునందుఁ బ్రార్థించిన సం
తసమునఁ బుత్త్రత నొందితి-వసురుల మృతికంచుఁ గొంద ఱంద్రు మహాత్మా! 161

క. జలరాశినడుమ మునిఁగెడు-కలముక్రియన్ భూరిభారకర్శిత యగు నీ
యిలఁ గావ నజుఁడు గోరినఁ-గలిగితి వని కొంద ఱంద్రు గణనాతీతా! 162

తే. మఱచి యజ్ఞానకామ్యకర్మములఁ దిరుగు-వేదనాతురులకుఁ దన్నివృత్తిఁ జేయ
శ్రవణచింతనవందనార్చనము లిచ్చు-కొఱకు నుదయించి తంద్రు నిన్గొంద ఱభవ!

మ. నినుఁ జింతించుచుఁ, బాడుచుం, బొగడుచున్, నీ దివ్యచారిత్రముల్
వినుచుం జూతురు గాక! లోకు లితరాన్వేషంబులం జూతురే
ఘనదుర్జన్మపరంపరాహరణదక్షుం బై మహాయోగివా
గ్వినుతం బైన భవత్పదాబ్జయుగమున్ విశ్వేశ! విశ్వంభరా! 164

వ. దేవా! నిరాశ్రయుల మై భవదీయచరణారవిందంబు లాశ్రయించి నీవారల మైన మమ్ము విడిచి విచ్చేయ నేల? నీ సకరుణావలోకనంబుల నిత్యంబును జూడవేని యాదవసహితు లైన పాండవులు జీవునిం బాసిన యింద్రియంబులచందంబునఁ గీర్తిసంపదలు లేక తుచ్ఛత్వంబు నొందుదురు; కల్యాణలక్షణలక్షితంబు లయిన నీయడుగులచేత నంకితం బైన మదీయధరణీమండలంబు నీవు వాసిన శోభితంబు గాదు; నీకృపావీక్షణామృతంబున నిక్కడి జనపదంబులు గుసుమఫలభరితంబు లై యోషధితరులతాగుల్మనదనదీసమేతంబు లై యుండు. 165

ఉ. యాదవులందుఁ, బాండవులయందు నధీశ్వర! నాకు మోహవి
చ్ఛేదము సేయుమయ్య! ఘనసింధువుఁ జేరెడి గంగభంగి నీ
పాదసరోజచింతనముపై ననిశంబు మదీయబుద్ధి న
త్యాదరవృత్తితోఁ గదియునట్లుగఁ జేయఁగదయ్య! యీశ్వరా! 166

శా. శ్రీకృష్ణా! యదుభూషణా! నరసఖా! శృంగారరత్నాకరా!
లోకద్రోహినరేంద్రవంశదహనా! లోకేశ్వరా! దేవతా
నీకబ్రాహ్మణగోగణార్తిహరణా! [2]నిర్వాణసంధాయకా!
నీకున్ మ్రొక్కెదఁ; ద్రుంపవే భవలతల్ నిత్యానుకంపానిధీ!" 167

వ. అని యిట్లు కలభాషణంబుల నుతియించు గొంతిమాటకు నియ్యకొని, గోవిందుండు, మాయానిరూఢమందహాసవిశేషంబున మోహంబు నొందించి, రథా

---

1. గతభవము = పోయిన జన్మము. 2. నిర్వాణము = ముక్తి, సుఖము.

రూఢుండై [1]కరినగరంబునకు వచ్చి, కుంతీసుభద్రాదుల వీడ్కొని, తనపురంబునకు విచ్చేయ గమకించి, ధర్మరాజుచేఁ గించిత్కాలంబు నిలువు మని ప్రార్థితుం డై నిలిచె; నంత బంధువధశోకాతురుం డయిన ధర్మజుండు నారాయణవ్యాస ధౌమ్యాదులచేతఁ దెలుపంబడియుఁ దెలియక మోహితుం డై, నిర్వివేకం బగు చిత్తంబున నిట్లనియె : 168

మ. "తనదేహంబునకై యనేకమృగసంతానంబుఁ జంపించు దు
ర్జనుభంగిం గురుబాలకద్విజతనూజభ్రాతృసంఘంబు ని
ట్లనిఁ జంపించిన పాపకర్మునకు, రాజ్యాకాంక్షికిన్, నాకు హా
యనలఘౌవధి నైన ఘోరనరకవ్యాసంగముల్ మానునే? 169

వ. మఱియుఁ బ్రజాపరిపాలనపరుం డయిన రాజు ధర్మయుద్ధంబున శత్రువుల వధియించినం బాపంబు లే దని శాస్త్రవచనంబు గల; దయిన నది విజ్ఞానంబుకొఱకు సమర్థంబు గాదు; చతురంగంబుల ననేకాక్షౌహిణీసంఖ్యాతంబులం జంపించితి; హతబంధు లయిన సతుల కేను జేసిన ద్రోహంబు దప్పించుకొన నేర్పు లేదు; గృహస్థాశ్రమధర్మంబు లైన తురంగమేధాదియాగంబులచేతఁ బురుషుండు బ్రహ్మహత్యాదిపాపంబులవలన విడివడి నిర్మలుం డగు నని [2]నిగమంబులు [3]నిగమించుఁ; బంకంబునఁ బంకిలస్థలంబునకు, మద్యంబున మద్యభాండంబునకు శుద్ధి సంభవింపనిచందంబున బుద్ధిపూర్వకజీవహింసనంబు లయిన యాగంబులచేతం బురుషులకుఁ బాపబాహుళ్యంబ కాని పాపనిర్ముక్తి గా దని శంకించెద." 170

క. అని యిట్లు ధర్మసూనుఁడు-మొనసి నిరాహారభావమున దేవనదీ
తనయుఁడు గూలిన చోటికిఁ-జనియెఁ బ్రజాద్రోహపాపచలితాత్ముం డై. 171

ధర్మజుఁడు శ్రీకృష్ణసహితుఁడై శరతల్పగతుఁ డైన భీష్మునికడ కేఁగుట

వ. అయ్యవసరంబునం దక్కిన పాండవులును, ఫల్గునసహితుం డైన పద్మలోచనుండును గాంచనసమంచితంబు లయిన రథంబు లెక్కి ధర్మజుం గూడి చనిన, నతండు గుహ్యకసహితుం డయిన కుబేరునిభంగి నొప్పె; నిట్లు పాండవులు పరిజనులు గొలువఁ బద్మనాభసహితులై కురుక్షేత్రంబున కేఁగి, దివంబుననుండి నేలం గూలిన దేవత తెఱంగున సంగ్రామరంగపతితుం డైన గంగానందనునకు నమస్కరించి; రంత బృహదశ్వ భరద్వాజ పరశురామ పర్వత నారద బాదరాయణ కశ్యపాంగిరస కౌశిక ధౌమ్య సుదర్శన శుక వసిష్ఠా ద్యనేక రాజర్షి దేవర్షి బ్రహ్మర్షులు శిష్యసమేతు లై చనుదెంచినం జూచి, సంతసించి, దేశకాలవిభాగవేది యైన భీష్ముండు వారలకుం బూజనంబు గావించి, 172

---

1. కరినగరము=హస్తినాపట్టణము. 2. నిగమములు=వేదములు. 3. నిగమించును=తెలుపును.

క. "మాయాంగీకృతదేహుం-డై యఖిలేశ్వరుఁడు మనుజుఁ డైనాఁ"డని ప్ర
జ్ఞాయతచిత్తంబున గాం-గేయుఁడు పూజనము సేసెఁ గృష్ణుకు జిష్ణున్. 173

వ. మఱియు గంగానందనుండు వినయప్రేమసుందరు లయిన పాండునందనులం గూర్చుండ నియోగించి, మహానురాగజనితబాష్పసలిలసందోహసమ్మిళితలోచనుండై యిట్లనియె: 174

ఆ. "ధరణిసురులు హరియు ధర్మంబు దిక్కు గా-బ్రదుకఁ దలఁచి మీరు బహువిధముల
నన్నలార! పడితి రాపత్పరంపర;-లిట్టి చిత్రకర్మ మెందుఁ గలదు? 175

ఉ. సంతస మింత లేదు; మృగశాపవశంబునఁ బాండుభూవిభుం
డంతము నొంది యుండ మిము నర్భకులం గొనివచ్చి, కాంతితో
నింతలవారిఁ గాఁ బెనిచె; నెన్నఁడు సౌఖ్యముపట్టు గాన దీ
గొంతి; యనేకదుఃఖములఁ గుందుచు నుండును భాగ్య మెట్టిదో! 176

ఉ. వాయువశంబులై మొగసి, వారిధరంబులు, మింటఁ గూడుచుం
బాయుచు నుండుకైవడిఁ బ్రపంచము సర్వముఁ [1]గాలతంత్ర మై
పాయుచుఁ గూడుచుండు; నొకభంగిఁ జరింపదు; కాల మన్నియుం
జేయుచు నుండుఁ; గాలము విచిత్రము, దుస్తర మెట్టివారికిన్. 177

ఉ. రాజఁట ధర్మజుండు, సురరాజసుతుండఁట ధన్వి, శాత్రవో
ద్వేజక మైన గాండివము విల్లఁట, సారథి సర్వభద్రసం
యోజకుఁ డైన చక్రియఁట, యుగ్రగదాధరుఁ డైన భీముఁ డ
య్యాజికిఁ దోడు వచ్చునఁట; యాపద గల్గు టిదేమిచోద్యమో! 178

ఆ. ఈశ్వరుండు విష్ణుఁ డెవ్వేళ, నెవ్వని-కేమి సేయుఁ బురుషుఁ డేమి యెఱుఁగు?
నతనిమాయలకు మహాత్ములు విద్వాంసు-లడఁగి మెలఁగుచుండు రంధు లగుచు.

వ. కావున దైవతంత్రం బైన పనికి వగవం బని లేదు; రక్షకులు లేని ప్రజల రక్షింపఁ బుండరీకాక్షుండు సాక్షాత్కరించిన నారాయణుండు, తేజోనిరూఢుండు గాక యాదవులందు గూఢుం డై తనమాయచేత లోకంబుల మోహాతిరేకంబు నొందించు; నతని రహస్యప్రకారంబుల భగవంతుం డైన పరమేశ్వరుం డెఱుంగు; మఱియు దేవర్షి యగు నారదుండును, భగవంతుం డగు కపిలమునియు నెఱుంగుదురు; మీరు కృష్ణుండు దేవకీపుత్త్రుం డగు [2]మాతులేయుం డని తలంచి దూత సచివసారథిబంధుమిత్త్రప్రయోజనంబుల నియమింతు; రిన్నిటం గొఱంత లేదు; రాగాదిశూన్యుండు, నిరహంకారుండు, నద్వయుండు, సమదర్శనుండు, సర్వాత్మకుండు నయిన యీశ్వరునకు నతోన్నత భావమతివైషమ్యంబు లెక్కడివి? లే; వైన భక్తవత్సలుండు గావున నేకాంతభక్తులకు సులభుం డై యుండు. 180

1. కాలతంత్రము = కాలాధీనము. 2. మాతులేయుఁడు = మేనమామ కొడుకు.

సీ. అతిభక్తి నెవ్వనియందుఁ జిత్తముఁ జేర్చి, యెవ్వని నామ మూహించి పొగడి,
కాయంబు విడుచుచుఁ గామకర్మాదినిర్మూలితుండై యోగి ముక్తి నొందు?
నట్టి సర్వేశ్వరుం డఖిలదేవోత్తముం డవ్వేళఁ బ్రాణంబు లేను విడుతు
నందాఁక నిదె మహాహర్షుఁడై, వికసితవదనారవిందుఁడై వచ్చె నేఁడు;
తే.నాల్గుభుజములుఁ, గమలాభనయనయుగము–నొప్పఁ గన్నులముందట నున్నవాఁడు
మానవేశ్వర! నాభాగ్యమహిమఁ జూడు–మేమి సేసితినో పుణ్య మితనిఁ గూర్చి!''

వ. అని యిట్లు ధనంజయసంప్రాపితశరపంజరుం డయిన కురుకుంజరుని వచనంబు లాకర్ణించి, మును లందఱు వినుచుండ, ధర్మనందనుండు మందాకినీనందనువలన నరజాతిసాధారణంబు లగు ధర్మంబులును, వర్ణాశ్రమధర్మంబులును, రాగవైరాగ్యోపాధులతోఁ గూడిన [1]ప్రవృత్తినివృత్తిధర్మంబులును, దానధర్మంబులును, రాజధర్మంబులును, స్త్రీలధర్మంబులును, శమదమాదికంబులును, హరితోషణంబు లగు ధర్మంబులును, ధర్మార్థకామమోక్షంబులును, నానావిధోపాఖ్యానేతిహాసంబులును సంక్షేపవిస్తారరూపంబుల నెఱింగె; నంత రథికసహస్రంబులకు [2]గమికాఁడైన భీష్ముండు స్వచ్ఛందమరణుఁ డైన యోగీశ్వరులచేత వాంఛితం బగు నుత్తరాయణంబు సనుదెంచిన, నది తనకు మరణోచితకాలం బని నిశ్చయించి, 182

శా.ఆలాపంబులు మాని, చిత్తము మనీషాయత్తముం జేసి, దృ
గ్జాలంబుల్ హరిమోముపైఁ బఱపి, తత్కారుణ్యదృష్టిన్ విని
ర్మూలీభూతశరవ్యథానిచయుఁడై, మోదించి, భీష్ముండు సం
శీలం బొప్ప నుతించెఁ గల్మషగజశ్రేణీహరిన్ శ్రీహరిన్. 183

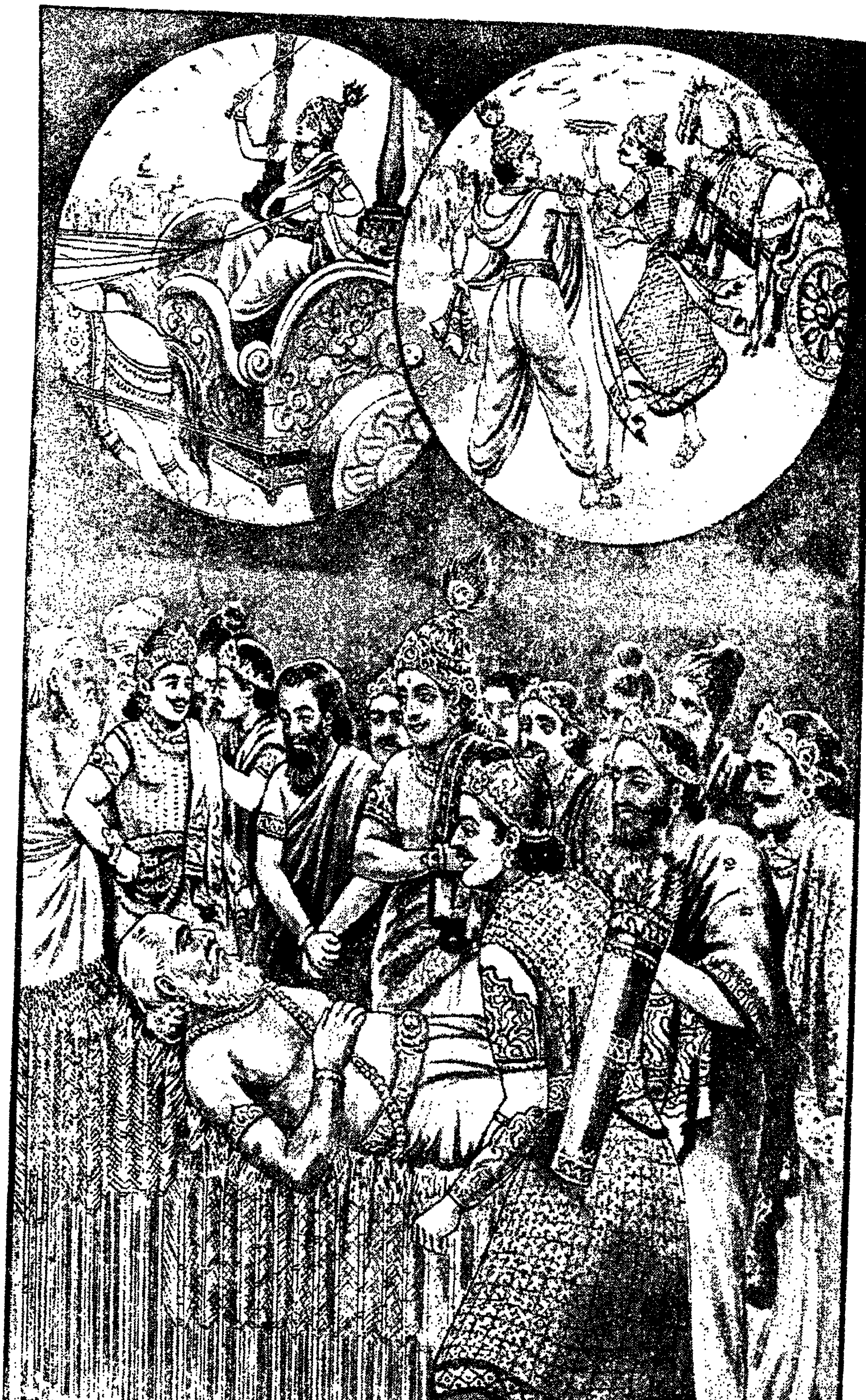
వ. ఇట్లు పీతాంబరధారియుఁ, జతుర్భుజుండు, నాదిపూరుషుండుఁ, బరమేశ్వరుండు నగు హరియందు నిష్కాముండై విశుద్ధం బగు ధ్యానవిశేషంబుచే నిరస్తదోషుం డగుచు ధారణావతి యైన బుద్ధిని సమర్పించి, పరమానందంబు నొంది, ప్రకృతి వలన నైన సృష్టిపరంపరలఁ బరిహరించు తలంపున మందాకినీనందనుం డి ట్లనియె: 184

భీష్ముఁడు శ్రీకృష్ణుని స్తుతించుట

మ. ''త్రిజగన్మోహనశీలకాంతిఁ దను వుద్దీపింపఁ, బ్రాభాతనీ
రజబంధుప్రభ మైన చేలము పయిన్ రంజిల్ల, నీలాలక
వ్రజసంయుక్తముఖారవింద మతిసేవ్యంబై విజృంభింప, మా
విజయుం జేరెడు వన్నెకాఁడు మది నావేశించు నెల్లప్పుడున్. 185

మ. హయరింఖాముఖధూళిధూసరపరిన్యస్తాలకోపేత మై,
రయజాతశ్రమతోయబిందుయుత మై రాజిల్లు నెమ్మోముతో

1. ప్రవృత్తి నివృత్తులు = సంసార మోక్షములు. 2. గమికాఁడు = అధికారి; సేనాపతి.

జయముం బార్థున కిచ్చువేడ్క నని నాశస్త్రాహతిం జాల నొ
చ్చియుఁ బోరించు మహానుభావు మదిలోఁ జింతింతు నశ్రాంతమున్. 186

మ. నరుమాటల్ విని, నవ్వుతో నుభయ సేనామధ్యమక్షోణిలోఁ
బరు లీక్షింప రథంబు నిల్పి, పరభూపాలావళిం జూపుచుం,
బరభూపాయువు లెల్లఁ జూపులన శుంభత్కేళి పంచించు న
పరమేశుండు వెలుంగుచుండెడును హృత్పద్మాసనాసీనుఁడై. 187

క. తనవారిఁ జంపఁ జాలక - వెనుకకుఁ బో నిచ్చగించు విజయుని శంకన్
ఘనయోగవిద్యఁ బాపిన - మునివంద్యుని పాదభక్తి మొనయున్ నాకున్. 188

సీ. కుప్పించి యెగసినఁ గుండలంబుల కాంతి గగనభాగంబెల్లఁ గప్పికొనఁగ,
నుఱికిన నోర్వక యుదరంబులో నున్న జగముల[1] వ్రేఁగున జగతి గదలఁ,
జక్రంబుఁ జేపట్టి చనుదెంచురయమునఁ బైనున్న పచ్చనిపటము జాఱ,
నమ్మితి; నాలావు నగుఁబాటు సేయక మన్నింపు మని క్రీడి మరలఁ దిగువఁ,
తే. గరికి లంఘించుసింహంబుకరణి మెఱసి- నేఁడు భీష్మునిఁ జంపుదు; నిన్నుఁ గాతు;
విడువు మర్జున యనుచు మద్విశిఖవృష్టిఁ- దెరలి చనుదెంచు దేవుండు దిక్కు నాకు.

మ. తనకున్ భృత్యుఁడు, వీనిఁ గాచుట మహాధర్మంబు వొమ్మంచు న
ర్జునసారథ్యము పూని, పగ్గములు చేఁ జోద్యంబుగాఁ బట్టుచున్,
[2]మునికోలన్ వడిఁ బూన్చి ఘోటకములన్ మోదించి తాడించుచున్
జనులన్ మోహము నొందఁజేయు పరమోత్సాహుం బ్రశంసించెదన్. 190

క. పలుకుల, నగవుల, [3]నడపుల, - నలుకల, నవలోకనముల నాభీరవధూ
కులముల మనముల తాలిమి - కొలుకులు వదలించు ఘనునిఁ గొలిచెద మదిలోన్.

ఆ. మునులు, నృపులుఁ జూడ మును ధర్మజుని సభా-మందిరమున యాగమండపమునఁ
జిత్రమహిమతోడఁ జెలువొందు జగదాది-దేవుఁ డమరు నాదుదృష్టియందు. 192

మ. ఒకసూర్యుండు సమస్తజీవులకుఁ దా నొక్కొక్కఁడై తోఁచు పో
లిక నేదేవుఁడు సర్వకాలము మహాలీలన్ నిజోత్పన్నజ
న్యకదంబంబుల హృత్సరోరుహములన్ నానావిధానూనరూ
పకుఁడై యొప్పుచు నుండు; నట్టిహరి నేఁ బ్రార్థింతు శుద్ధుండనై." 193

వ. అని యిట్లు మనోవాగ్దర్శనంబులం బరమాత్ముండగు కృష్ణుని హృదయంబున నిలిపికొని, నిశ్శ్వాసంబు మాని, నిరుపాధికంబయిన వాసుదేవబ్రహ్మంబునందుఁ గలిసిన భీష్మునిం జూచి, సర్వజనులు దివసావసానంబున విహంగంబు లూరక యుండు తెఱంగున నుండిరి; దేవమానవ వాదితంబులై దుందుభినినాదంబులు

1. వ్రేఁగు = బరువు. 2. మునికోల = ములుకోలకు రూపాంతరము. 3. నడపులు = ప్రవర్తనములు.

మొఱసె; సాధుజనకీర్తనంబులు మొఱసెఁ; గుసుమవర్షంబులు గురిసె; మృతుం
డయిన భీష్మునికి ధర్మజుండు పరలోకక్రియలు సేయించి ముహూర్తమాత్రంబు
దుఃఖితుం డయ్యె; నంత నచ్చటిమునులు కృష్ణునిఁ దమ హృదయంబుల నిలిపి
కొని సంతుష్టాంతరంగులగుచుం, దదీయదివ్యావతారనామంబులచే స్తుతి
యించి స్వాశ్రమంబులకుం జనిరి; పిదప నయ్యుధిష్ఠిరుండు కృష్ణసహితుం డై
గజపురంబునకుం జని, గాంధారీసమేతుం డయిన ధృతరాష్ట్రు నొడంబఱిచి,
తత్సమ్మతంబున వాసుదేవానుమోదితుం డై, పితృపైతామహం బైన రాజ్యంబుఁ
గైకొని, ధర్మమార్గంబునం బ్రజాపాలనంబు సేయుచుండె'' నని చెప్పిన విని
సూతునకు శౌనకుం డిట్లనియె: 194

ఆ. ''ధనము లపహరించి తనతోడఁ జెనఁకెడు - [1]నాతతాయిజనుల నని వధించి,
బంధుమరణదుఃఖభరమున ధర్మజుం - డెట్లు రాజ్యలక్ష్మి నిచ్చగించె?'' 195

వ. అనిన సూతుం డిట్లనియె: 196

క. ''కురుసంతతికిఁ బరీక్షి - న్నరవరు నంకురముఁ జేసి, నారాయణుఁ డీ
ధరణీరాజ్యమునకు నీ - శ్వరుఁగా ధర్మజుని నిలిపి సంతోషించెన్. 197

వ. ఇట్లు ధర్మనందనుండు భీష్ముని వచనంబులం, గృష్ణుని సంభాషణంబులం బ్రవర్ధ
మానవిజ్ఞానుండును, నివర్తితశంకాకలంకుండును నై, నారాయణాశ్రయుం డైన
యింద్రుండునుంబోలెఁ జతుస్సాగరవేలాలంకృతం బగు వసుంధరామండలంబు
సహోదరసహాయుం డై యేలుచుండె. 198

సీ. సంపూర్ణవృష్టిఁ బర్జన్యుండు గురియించు; నిల యెల్లకోర్కుల నీనుచుండు;
గోవులు వర్షించు ఘోషభూములఁ బాలు; ఫలవంతములు లతాపాదపములు;
పండు సస్యములు దప్పక ఋతువుల నెల్ల; ధర్మ మెల్లెడలను దనరియుండు;
దైవభూతాత్మతంత్రము లగు రోగాదిభయములు సెందవు ప్రజల కెందుఁ;

ఆ. కురుకులోత్తముండు కుంతీతనూజుండు - దానమానఘనుఁడు ధర్మజుండు
సత్యవాక్యధనుఁడు సకలమహీరాజ్య - విభవభాజి యయిన వేళయందు. 199

శ్రీకృష్ణుఁడు ద్వారకానగరమున కేఁగుట

వ. అంతఁ గృష్ణుండు చుట్టాలకు శోకంబు లేకుండం జేయుకొఱకును, సుభద్రకుఁ
బ్రియంబు సేయుటకును గజపురంబునం గొన్నినెల లుండి, ద్వారకానగరంబు
నకుం బ్రయాణంబు సేయందలంచి, ధర్మనందనునకుం గృతాభివందనుం డగుచు,
నతనిచే నాలింగితుం డై, [2]యామంత్రణంబు వడసి, కొందఱు దనకు నమస్క
రించినం గౌఁగిలించికొని, కొందఱు దనుం గౌఁగిలింప నానందించుచు రథారోహ
ణంబు సేయునవసరంబున సుభద్రయు, ద్రౌపదియుఁ, గుంతియు, నుత్తరయు,

1. ఆతతాయిజనులు = దుర్మార్గులు. 2. ఆమంత్రణము = అనుమతి.

గాంధారియు, ధృతరాష్ట్రుండును, విదురుండును, యుధిష్ఠిరుండును, యుయుత్సుం
డును, కృపాచార్యుండును, నకులసహదేవులును, వృకోదరుండును, ధౌమ్యుం
డును సత్సంగంబువలన ముక్తదుస్సంగుం డగు బుధుండు సత్కృత్కాలసంకీర్త్య
మానంబై రుచికరం బగు నెవ్వని యశంబు నాకర్ణించి విడువ నోపం డట్టి
హరితోడి వియోగంబు సహింపక, దర్శనస్పర్శనాలాపశయనాసనభోజనంబుల
వలన నిమిషమాత్రంబును హరికి [1]నెడ లేనివార లైన పాండవులం గూడికొని
హరి మరల వలయునని కోరుచు, హరి చనిన మార్గంబు సూచుచు, హరి
విన్యస్తచిత్తులయి, లోచనంబుల బాష్పంబు లొలుక నంతనంత నిలువంబడి;
రయ్యవసరంబున. 200

సీ. కనకసౌధములపైఁ గౌరవకాంతలు గుసుమవర్షంబులు గోరి కురియ,
మౌక్తికదామసమంచితధవళాతపత్రంబు విజయుండు వట్టుచుండ,
నుద్ధవసాత్యకు లుత్సాహవంతులై రత్నభూషితచామరములు వీవ,
గగనాంతరాళంబుఁ గప్పి కాహళభేరి పటహశంఖాదిశబ్దములు మొఱయ,

ఆ. సకలవిప్రజనులు సగుణనిర్గుణరూప - భద్రభాషణములు పలుకుచుండ,
భువనమోహనుండు పుండరీకాక్షుండు - పుణ్యరాశి హస్తిపురము వెడలె. 201

వ. తత్సమయంబునం బౌరసుందరులు ప్రాసాదశిఖరభాగంబుల నిలిచి, గోపాలసుంద
రుని సందర్శించి, వర్గంబులై, మార్గంబు రెండుదెసలఁ గరారవిందంబులు సాఁచి
యొండొరులకుం జూపుచుం, దమలోనం, దొల్లి గుణంబులం గూడక జీవులు
లీనరూపంబులై యుండం బ్రపంచంబు ప్రవర్తింపనిసమయంబున నొంటి దీపించు
పురాణపురుషుం డితం డనువారును, జీవులకు బ్రహ్మత్వంబు గలుగ లయంబు
సిద్ధించుట యెట్లనువారును, జీవోపాధిభూతంబు లయిన సత్త్వాదిశక్తుల
లయంబు జీవుల లయం బనువారును, గ్రమ్మఱ శాస్త్రకర్త యైన యప్పరమేశ్వ
రుండు నిజవీర్యప్రేరిత యై నిజాంశభూతంబు లైన జీవులకు మోహిని యగుచు
సృష్టిసేయ నిచ్ఛించి నామరూపంబులు లేని జీవులందు నామరూపంబులు
గల్పించుకొఱకు వర్తిల్లు స్వమాయ నంగీకరించు ననువారును, నిర్మలభక్తి
సముత్కంఠా విశేషంబుల నకుంఠితులై జితేంద్రియు లగు విద్వాంసు లిమ్మ
హానుభావు నిజరూపంబు దర్శింతు రనువారును, యోగమార్గంబునం గాని
దర్శింపరా దనువారును నై, మఱియును— 202

మ. "రమణీ! దూరము వోయెఁ; గృష్ణురథమున్ రా దింక వీక్షింప; నీ
కమలాక్షుం బొడగాన లేని దినముల్ గల్పంబు లై తోఁచు; గే
హములం దుండఁగ నేల? పోయి పరిచర్యల్ సేయుచున్ నెమ్మి నుం
దము రమ్మా" యనె నొక్క చంద్రముఖి కందర్పాశుగభ్రాంత యై. 203

1. ఎడలేనివారు = దూరముకానివారు.

మ. "తరుణీ! యాదవరాజు గాఁ డితఁడు; వేదవ్యక్తుఁ డై యొక్కఁడై
నరుస న్ లోక భవస్థితిప్రళయముల్ వర్తిల్లఁగాఁ జేయు దు
స్తరలీలారతుఁ డైన యీశుఁ; డితనిన్ దర్శించితిం; బుణ్యభా
సుర నేఁ డంచు నటించె నొక్కతె మహాశుద్ధాంతరంగంబునన్. 204

క. "తామసగుణు లగు రాజులు - భూమిం బ్రభవించి ప్రజలఁ బొలియింపఁగ స
త్త్వామలతనుఁ డై యీతఁడు - భామిని! వారల వధించుఁ బ్రతికల్పమునన్.

వ. ఇదియునుం గాక— 206

సీ. ఈ యుత్తమశ్లోకుఁ డెలమి జన్మింపంగ యాదవకులము మెల్ల ననఘ మయ్యె;
నీ పుణ్యవర్తనుఁ డేప్రొద్దు నుండంగ మధురాపురము గొప్పమహిమఁ గనియెఁ;
నీ పూరుషశ్రేష్ఠు నీక్షింప భక్తితో ద్వారకావాసులు ధన్యులైరి;
యీ మహాబలశాలి యెఱిఁగి శిక్షింపంగ నిష్కంటకం బయ్యె నిఖిలభువన;

తే. మీ జగన్మోహనాకృతి నిచ్చగించి - పంచశర[1]భల్లజాలవిభజ్యమాన
విమలమానస మై [2]వల్లవీసమూహ - మితని యధరామృతము గ్రోలు నెల్లప్రొద్దు.

ఉ. ఈ కమలాక్షు, నీ సుభగు, నీ కరుణాంబుధిఁ బ్రాణనాథుఁ గాఁ
జేకొని వేడ్కఁ గాఁపురము సేయుచు నుండెడు రుక్మిణీముఖా
నేకపతివ్రతల్ నియతి నిర్మలమానస లై జగన్నుతా
స్తోకవిశేషతీర్థములఁ దొల్లిటిబాముల నేమి నోఁచిరో!" 208

వ. అని యిట్లు నానావిధంబులుగాఁ బలుకు పురసుందరుల వచనంబు లాకర్ణించి, కటాక్షించి, నగుచు నగరంబు వెడలె; ధర్మజుండును హరికి రక్షణంబులై కొలిచి నడవం జతురంగబలంబులం బంచినఁ, దత్సేనాసమేతుఁడై తనతోడి వియోగంబున కోర్వక దూరంబు వెనుతగిలిన కౌరవుల మఱలించి, కురుజాంగల పాంచాల దేశంబులు దాఁటి, శూరసేనయామునభూములం గడచి, బ్రహ్మావర్త కురుక్షేత్రమత్స్యసారస్వతమరుధన్వసౌవీరాభీరసైంధవవిషయంబు లతిక్రమించి, తత్తద్దేశవాసు లిచ్చిన కానికలు గైకొనుచు నానర్తమండలంబు సొచ్చి, పద్మబంధుండు పశ్చిమసింధునిమగ్నుం డయిన సమయంబునఁ బరిశ్రాంత వాహుం డై చనిచని, 209

శ్రీకృష్ణుఁడు ద్వారకానగరముఁ బ్రవేశించుట

మ. జలజాతాక్షుఁడు శౌరి డగ్గఱె మహాసౌధాగ్రబృందారకం,
గలహంసావృతహేమపద్మపరిఖాకాసారకం, దోరణా
వళిసంఛాదితతారకం, దరులతావర్గానువేలోదయ
త్ఫలపుష్పాంకురకోరకన్, మణిమయప్రాకారకన్, ద్వారకన్. 210

---

1. భల్లము = బాణము. 2. వల్లవీసమూహము = గోపికల సముదాయము.

వ. ఇట్లు దన ప్రియపురంబు డగ్గఱి, 211

మత్తకోకిలము. అన్యసన్నుత సాహసుండు మురారి యొత్తె యదూత్తముల్
ధన్యులై వినఁ బాంచజన్యము, దారితాఖిలజంతుచై
తన్యమున్, భువనైకమాన్యము, దారుణస్వనభీతరా
జన్యముం, బరిమూర్ఛితాఖిలశత్రుదానవ సైన్యమున్. 212

శా. శంఖారావము వీనులన్ విని జనుల్ స్వర్ణాంబరద్రవ్యముల్
[1]శంఖాతీతము కొంచు వచ్చిరి దిదృక్షాదర్పితోత్కంఠ న
ప్రేంఖద్భక్తులు వంశకాహళమహాభేరీగజాశ్వావళీ
రింఖారావము లుల్లసిల్ల దనుజారిం జూడ నాసక్తులై. 213

క. బంధులుఁ, బౌరులుఁ దెచ్చిన – గంధేభహయాదులైన కానికలు దయా
సింధుఁడు గైకొనె నంబుజ-బంధుఁడు గొను దత్తదీపపంక్తుల భంగిన్. 214

వ. ఇట్లాత్మారాముండును, బూర్ణకాముండును నైన యప్పరమేశ్వరునికి నుపాయ
నంబు లిచ్చుచు నాగరులు వికసితముఖు లయి, గద్గదభాషణంబులతోడ,
డయ్యకుండ నడపునయ్యకు నెయ్యంపుఁజూపుల నడ్డంబు లేని బిడ్డలచందంబున
మ్రొక్కి యి ట్లనిరి : 215

శా. "నీ పాదాబ్జము బ్రహ్మపూజ్యము గదా, నీ సేవ సంసారసం
తాపధ్వంసిని యౌఁ గదా, సకలభద్రశ్రేణులం బ్రీతితో
నాపాదించు గదా [2]ప్రపన్నులకుఁ, గాలాధీశ! కాలంబు ని
ర్వ్యాపారంబు గదయ్య! చాలరు నినున్ వర్ణింప బ్రహ్మాదులున్. 216

క. ఉన్నారము సౌఖ్యంబున; – విన్నారము నీ ప్రతాపవిక్రమకథలన్;
మన్నారము ధనికులమై; – కన్నారము తావకాంఘ్రికమలములు హరీ! 217

క. ఆరాటము మది నెఱుఁగము; – పోరాటము లిండ్లకడలఁ బుట్టవు; పురిలోఁ
జోరాటన మెనయదు; నీ – దూరాటన మోర్వలేము తోయజనేత్రా! 218

ఉ. తండ్రుల కెల్లఁ దండ్రి యగు ధాతకుఁ దండ్రివి దేవ! నీవు మా
తండ్రివిఁ, దల్లివిం, బతివి, దైవమవున్, సఖివిన్, గురుండవుం;
దండ్రులు నీక్రియం బ్రజల ధన్యులఁ జేసిరె? వేల్పులైన నో
తండ్రి! భవన్ముఖాంబుజము ధన్యతఁ గానరు మావిధంబునన్. 219

క. చెచ్చెరఁ గరినగరికి నీ – విచ్చేసిననిమిష మైన వేయేం డ్లగు మా;
కెచ్చోటికి విచ్చేయక – మచ్చికతో నుండ వయ్య! మానగరమునన్. 220

ఆ. అంధకారవైరి యపరాద్రియవ్వలఁ – జనిన నంధ మయిన జగముభంగి
నిన్నుఁ గానకున్న నీరజలోచన-యంధతమసయుతుల మగుదు మయ్య!" 221

---

1. శంఖాతీతము = లెక్కకు మీఱినది. 2. ప్రపన్నులు = శరణాగతి పొందినవారు.

వ. అని యిట్లు ప్రజ లాడెడి భక్తియుక్తమధురమంజులాలాపంబులు గర్ణ[1]కలాపంబు
లుగా నవధరించి, కరుణావలోకనంబులు వర్షించుచు, హర్షించుచుఁ, దనరాక
విని మహానురాగంబున సంరంభవేగంబుల మజ్జనభోజనశయనాదికృత్యంబు
లొల్లక యుగ్రసేనాక్రూర వసుదేవ బలభద్ర ప్రద్యుమ్న సాంబ చారుదేష్ణ
గద ప్రముఖయదుకుంజరులు కుంజరతురగరథారూఢులై, దిక్కుంజరసన్నిభం
బయిన యొక్కకుంజరంబు ముందట నిడుకొని, సూతమాగధనటనర్తకవంది
సందోహంబుల మంగళభాషణంబులును, భూసురాశీర్వాదవేదఘోషణంబు
లును, వీణావేణుభేరీపటహశంఖకాహళధ్వానంబులును, రథారూఢ విభూషణ
భూషిత వారయువతిగానంబులును నసమానంబులై చెలంగ, నెదురుకొని,
యథోచితప్రణామాభివాదన పరిరంభకరస్పర్శ సంభాషణమందహాససందర్శనాది
విధానంబుల బహుమానంబులు సేసి, వారలుం దానును భుజంగేంద్రపాలితం
బైన భోగవతీనగరంబు చందంబున స్వసమానబల యదు భోజ దశార్హ కుకు
రాంధక వృష్ణివీరపాలితంబును, సకలకాలసంపద్యమానాంకుర పల్లవకోరక
కుట్మల కుసుమ ఫలమంజరీపుంజభారవినమితలతాపాదపరాజీవిరాజితోద్యాన
మహావనోపవనారామభాసితంబును, వనాంతరాళరసాలసాలశాఖాంకురఖాదనతు
ణ్ణకషాయకంఠకలకంఠమిథునకోలాహల ఫలరసాస్వాద పరిపూర్ణ శారికాకీరకుల
కలకల కహ్లారపుష్పమకరందపాన పరవశ భృంగభృంగీకదంబ ఝుంకార సరో
వర కనకకమల మృదులకాండ ఖండ స్వీకారమత్తవరటాయత్తకలహంసనివహ
క్రేంకారసహితంబును, మహోన్నతసౌధజాలరంధ్రనిర్గతకర్పూర ధూప
ధూమపటల సందర్శనసంజాత జలధర భ్రాంతి విభ్రాంత సముద్ధత పింఛనర్తన
ప్రవర్తమాన మత్తమయూర కేకారవ మహితంబును, నానారూపతోరణధ్వజ
వైజయంతికానికాయనిరుద్ధతారకాగ్రహ ప్రకాశంబును, ముక్తాఫలవిరచితరంగ
వల్లికాలంకృతమందిరద్వారదేహళీవేదికా ప్రదేశంబును, ఘనసార గంధసార
కస్తూరికా సంవాసిత వణిగ్గేహదేహళీనికరకనక[2]గళంతికావికీర్యమాణసలిల
ధారాసంసిక్త విపణిమార్గంబును, బ్రతినివాస బహిరంగణ సమర్పిత రసాలదండఫల
కుసుమగంధాక్షత ధూపదీప రత్నాంబరాదివివిధోపహారవర్గంబును, బ్రవాళ నీల
మరకత వజ్ర వైడూర్య నిర్మిత గోపురాట్టాలకంబును, విభవనిర్జితమహేంద్రనగ
రాలకంబును నైన పురవరంబుం బ్రవేశించి, రాజమార్గంబున వచ్చుసమయంబున,

మత్తకోకిలము. కన్నులారఁగ నిత్యముం హరిఁ గాంచుచుం మనువార ల
య్యు న్నవీనకుతూహలోత్సవయుక్తి నాగరకాంత ల
త్యున్నతోన్నతహర్మ్యరేఖల నుండి చూచిరి నిక్కి చే
సన్నలం దమలోనఁ దద్విభు సౌకుమార్యము సూపుచున్. 223

1. కలాపము = భూషణము. 2. గళంతిక = గిండిచెంబు, లేక గిండిపాత్ర.

సీ. కలుముల నీనెడు కలకంఠి మొలసాఁగ వర్తించు నెవ్వాని వక్షమందు ?
జనదృక్చకోరకసంఘంబునకు సుధాపానీయపాత్ర మేభవ్యు ముఖము ?
సకలదిక్పాలకసమితికి నెవ్వాని బాహుదండంబులు పట్టుఁగొమ్మ ?
లాశ్రితశ్రేణి కేయధిపుని పాదరాజీవయుగ్మంబులు సేదగడలు ?
ఆ. భువనమోహనుండు పురుషభూషణుఁ డెవ్వఁ – డట్టికృష్ణుఁ జరిగె హర్మ్యశిఖర
రాజమాన లగుచు రాజమార్గంబున–రాజముఖులు గుసుమరాజిఁ గురియ. 224

మ. జలజాతాక్షుఁడు సూడ నొప్పె ధవళచ్ఛత్త్రంబుతోఁ, జామరం
బులతోఁ, బుష్పపిశంగచేలములతో, భూషామణిస్ఫీతుఁ డై,
నళినీబాంధవుతో, శశిద్వయముతో, నక్షత్త్రసంఘంబుతో,
బలభిచ్చాపముతోఁ, దటిల్లతికతో భాసిల్లు మేఘాకృతిన్. 225

వ. ఇ ట్లరిగి, తల్లిదండ్రుల నివాసంబు సొచ్చి, దేవకీప్రముఖ లయిన తల్లుల కేడ్వు రకు మ్రొక్కిన, 226

క. బిడ్డఁడు మ్రొక్కినఁ దల్లులు – [1]జడ్డన నంకముల నునిచి చన్నులతుదిఁ బా
లొడ్డగిలఁ బ్రేమభరమున – [2]జడ్డువడం దడిపి రక్షిజలముల ననఘా ! 227

శ్రీ కృష్ణుఁ డంతఃపురకాంతలను జూడఁబోవుట

వ. తదనంతరంబ యష్టోత్తరశతషోడశసహస్రసౌవర్ణసౌధకాంతం బయిన శుద్ధాంత భవనంబు సొచ్చి, హరి దన మనంబున, 228

మ. ఒక దేవీభవనంబు మున్ను సొర వేఱొక్కర్తు లోఁ గుందునో,
సుకరాలాపము లాడదో, సొలయునో, సుప్రీతి నీక్షింపదో,
వికలత్వంబున నుండునో యనుచు నవ్వేళ న వధూగేహముల్
ప్రకటాశ్చర్యవిభూతిఁ జొచ్చె బహురూపవ్యక్తుఁ డై భార్గవా ! 229

వ. ఆసమయంబున, 230

క. శిశువులఁ జంకల నిడి తను–కృశతలు విరహాగ్నిఁ దెలుప, గృహగేహళులన్
రశనలు జాఱఁగ సిగ్గున – శశిముఖు లెదు రేఁగి రపుడు జలజాక్షునకున్. 231

మ. "పతి నాయింటికి మున్ను వచ్చె; నిదె నాప్రాణేశుఁ డస్మద్గృహా
గతుఁ డయ్యెన్ మును; సేరెఁ బో తొలుత మత్కాంతుండు నాశాల; కే
నితరాలభ్య సుఖంబుఁ గంటి" నని తా రింటింట నర్చించి ర
య్యతివల్ నూఱుఁ బదాఱువేలు నెనమం డ్రవ్వేళ నాత్మేశ్వరున్. 232

వ. వారలం జూచి హరి యిట్లనియె : 233

---

1. జడ్డన = తటాలున. 2. జడ్డువడు = జడతనొందు.

మ. ''కొడుకుల్ భక్తివిధేయులౌదురు గదా? కోడండ్రు మీవాక్యముల్
గడవం జాలక యుందురా? విబుధసత్కారంబు గావింతురా?
తొడవుల్, వస్త్రములుం, బదార్థరససందోహంబులుం జాలునా?
కడమల్ గావు గదా? భవన్నిలయముల్ గల్యాణయుక్తంబులే? 234

సీ. తిలక మేటికి లేదు తిలకిసీతిలకమ! పువ్వులు దుఱుమవా పువ్వుఁబోఁడి!
కస్తూరి యలఁదవా కస్తూరికాగంధి! తొడవులు దొడువవా తొడవుతొడవ!
కలహంసఁ బెంపుదే కలహంసగామిని! కీరముఁ జదివింతె కీరవాణి!
లతలఁ బోషింతువా లతికాలలితదేహ! సరసి నోలాడుదే సరసిజాక్షి!
ఆ. మృగికి మేఁత లిడుదె మృగశాబలోచన! - గురుల నాదరింతె గురువివేక!
బంధుజనులఁ బ్రోతె బంధుచింతామణి!''-యనుచు సతుల నడిగె నచ్యుతుండు.

వ. అని యడిగిన, వారలు హరిం బాసినదినంబులందు శరీరసంస్కారకేళీవిహారహాస
వనమందిరగమనమహోత్సవదర్శనంబు లొల్లని యిల్లాండ్రు గావున, 236

మ. సిరి చాంచల్యముతోడి దయ్యెఁ, దనకుఁ జీవేశ్వరుం డంచు నే
పురుషశ్రేష్ఠు వరించు? నట్టి పరముఁ బుద్ధిఁ, విలోకంబులం,
గరయుగ్మంబులఁ గౌఁగిలించిరి సతుల్ గల్యాణబాష్పంబు లా
భరణశ్రేణులుగాఁ బ్రతిక్షణనవప్రాప్తానురాగంబులన్. 237

మత్తకోకిలము. పంచబాణుని [1]నీఱుసేసిన భర్గునిం దనవిల్లు వ
ర్జించి మూర్ఛిలఁ జేయఁ జాలు విశేషహాసవిలోకనో
దంచితాకృతు లయ్యుఁ గాంతలు [2]దంభచేష్టల మాధవుం
జంచలింపఁగఁ జేయ నేమియుఁ జాల రైరి బుధోత్తమా! 238

వ. ఇవ్విధంబున సంగవిరహితుం డైన కంసారి సంసారికైవడి విహరింప, నజ్ఞాన
విలోకులయిన లోకులు లోకసామాన్యమనుష్యుం డని తలంతు; రాత్మాశ్రయ
యైన బుద్ధి యాత్మయందున్న యానందాదులతోడం గూడని తెఱంగున నీశ్వ
రుండు ప్రకృతితోడం గూడియు నా ప్రకృతిగుణంబు లైన సుఖదుఃఖంబులఁ
జెందకయుండుఁ; బరస్పరసంఘర్షణంబులచే వేణువులవలన వహ్నిఁ బుట్టించి
వనంబుల దహించు మహావాయువుచందంబున భూమికి భారహేతువులై యనేకా
క్షౌహిణులతోడం బ్రవృద్ధతేజు లగు రాజుల కన్యోన్యవైరంబులు గల్పించి,
నిరాయుధుం డై సంహారంబు సేసి, శాంతుం డై, పిదపం గాంతామధ్యంబునఁ
బ్రాకృతమనుష్యుండునుం బోలె సంచరించుచుండె; నాసమయంబున, 239

క. యతు లీశ్వరుని మహత్త్వము - మిత మెఱుఁగనిభంగి [3]నప్రమేయుఁ డగు హరి
స్థితి నెఱుఁగక కాముకుఁ డని - రతములు సలుపుదురు తిగిచి రమణులు సుమతీ!

---

1. నీఱుసేసిన = బూదిచేసిన. 2. దంభచేష్టలు = కపటపుచేష్టలు. 3. అప్రమేయుఁడు = మితి చెప్పరానివాఁడు.

క. ఎల్లప్పుడు నాయిండ్లను - వల్లభుఁడు వసించు; నేమ వల్లభలము శ్రీ
వల్లభున కనుచు గోపీ - వల్లభుచే సతులు మమతవలఁ బడి రనఘా!" 241

వ. అని చెప్పిన విని శౌనకుండు సూతున కిట్లనియె: 242

ఉత్తరకుఁ బరీక్షిత్తు జనించుట

సీ. "గురునందనుండు సక్రోధుఁ డై యేసిన బ్రహ్మశిరోనామబాణవహ్నిఁ
గంపించు నుత్తరగర్భంబు గ్రమ్మఱఁ బద్మలోచనుచేత బ్రదికె నండ్రు;
గర్భస్థుఁ డగు బాలుఁ గంసారి యేరీతి బ్రదికించె మృత్యువుభయము వాపి?
జనియించి యతఁ డెన్ని సంవత్సరము లుండె? నెబ్భంగి వర్తించె? నేమి సేసె?

ఆ. వినుము శుకుఁడు వచ్చి విజ్ఞానపద్ధతి - నతని కెట్లు సూపె? నతఁడు పిదపఁ
దన శరీర మేవిధంబున వర్జించె? - విప్రముఖ్య! నాకు విస్తరింపు." 243

వ. అనిన సూతుం డిట్లనియె: "ధర్మనందనుండు చతుస్సముద్రముద్రితాఖిలజంబూద్వీపరాజ్యంబు నార్జించియు, మిన్నుముట్టిన కీర్తినుపార్జించియు, నంగనాతురంగమాతంగసుభటకాంచనాదిదివ్యసంపదలు సంపాదించియు, వీరసోదర విప్రవిద్వజ్జనవినోదంబులఁ బ్రమోదించియు, వైభవంబు లలవరించియుఁ, గ్రతువు లాచరించియు, దుష్టశిక్షణశిష్టరక్షణంబు లొనరించియు ముకుందచరణారవిందసేవారతుం డై, సమస్తసంగంబులందు నభిలాషంబు వర్జించి, యరిషడ్వర్గంబు జయించి రాజ్యంబు సేయుచు, 244

తే. చందనాదుల నాఁకట [1]స్రగ్గువాఁడు-దనివి నొందనికై వడి ధర్మసుతుఁడు
సంపదలు పెక్కు గలిగియుఁ జక్రిపాద - సేవనంబులఁ బరిపూర్తి నెందకుండె.

వ. అంతం గొన్నిదినంబులకు నభిమన్యుకాంతాగర్భంబునం దున్న డింభకుండు దశమాసపరిచ్ఛేద్యుం డై, గర్భాంతరాళంబున దురంతం బైన యశ్వత్థామ బాణానలంబున దందహ్యమానుం డై తల్లడిల్లుచు, 246

ఉ. "కుయ్యిడ శక్తిలేే; దుదరగోళములోపల నున్నవాఁడ; ది
క్కెయ్యది? దా ననాథ నని యెప్పుడుఁ దల్లి గణింప విందు; నేఁ
డియ్యిషువహ్ని వాయుటకు నెయ్యది మార్గము? నన్నుఁ గావ నే
యయ్య గలండు? గర్భజనితాపద నెవ్వఁ డెఱుంగు దైవమా! 247

క. [2]చిచ్చఱకోలవశంబునఁ - జచ్చి బహిర్గతుఁడఁ గానిసమయమునను దా
నుచ్చలితగర్భవేదనఁ - జచ్చును మాతల్లి గర్భసంతాపమునన్. 248

క. చెచ్చెర బాణజ్వాలలు - వచ్చిన విష్ణుండు గావ వచ్చు ననుచుఁ దా
ముచ్చటలు సెప్పు సతులకు - నిచ్చలు మాయవ్వ; నేఁడు నిజమయ్యెడినో? 249

1. స్రగ్గుట = అణఁగుట, తగ్గుట. 2. చిచ్చఱకోల = అగ్నిబాణము.

శా. రాఁడా చూడ సమస్తభూతములలో రాజిల్లువాఁ? డిచ్చటన్
లేఁడా? ఫాలుని చిచ్చుఱమ్ముఁ దొలఁగన్ లీలాగతిం ద్రోచి నా
కీడా నేఁ డభయప్రదాన మతఁ? డూహింపన్ నతత్రాత మున్
గాఁడా? మొందఱఁ గావఁ? డీయెడల మత్కర్మంబు దా నెట్టిదో!" 250

వ. అని గతాగతప్రాణుం డై, [1]భ్రూణగతుం డైన శిశువు చింతించుసమయంబున, 251

సీ. మేఘంబుమీఁది క్రొమ్మెఱుంగుకైవడి మేనిపై నున్న పచ్చనిపటమువాఁడు,
గండభాగంబులఁ గాంచనమణిమయమకరకుండలకాంతి మలయువాఁడు,
శరవహ్ని నడఁగించు సంరంభమునఁ జేసి కన్నుల నునుఁగెంపు గలుగువాఁడు,
బాలార్కమండలప్రతిమానరత్నహాటకవిరాజితకిరీటంబువాఁడు,
తే. కంకణాంగదవనమాలికావిరాజ-మానుఁ, డసమానుఁ, డంగుష్ఠమాత్రదేహుఁ
డొక్కగదఁ జేతఁ దాల్చి నేత్రోత్సవముగ-విష్ణుఁ డావిర్భవించె నవ్వేళయందు.

వ. ఇట్లు భక్తపరాధీనుం డయిన పరమేశ్వరుం డావిర్భవించి, మంచు విరియించు మార్తాండుచందంబున శిశువునకు దశదిశలం దనచేతి యఖండితమహోత్తాల జ్వాలాసన్నిభం బైన గదాదండంబు మండలాకారంబుగ జిఱజిఱం ద్రిప్పి, విప్రుని చిచ్చుఱమ్ము వేఁడిమి పోఁడిమిఁ జెఱచి, డింభకుని పరితాపవిజృంభణంబు నివారించి, గర్భంబు గందకుండ నర్భకునికి నానందంబుఁ గల్పించిన, 253

మ. "గదఁ జేఁ బట్టి పరిభ్రమించుచు, గదాఘాతంబులం గ్రూర[2]శు
క్ప్రదమై వచ్చు శరాగ్నిఁ దుత్తుమురుగా భంజించి రక్షించె; నీ
సదయుం డెవ్వఁ డొకో" యటంచు మదిలోఁ జర్చించుచున్ [3]శాబకుం
డెదు రై చూడ నదృశ్యుఁ డయ్యె హరి సర్వేశుండు విప్రోత్తమా! 254

వ. అంత ననుకూలశుభగ్రహోదయంబును, సర్వగుణోత్తరఫలసూచకంబును నైన శుభలగ్నంబునం బాండవవంశోద్ధారకుం డయిన కుమారుండు జన్మించిన, ధర్మనందనుండు ధౌమ్యాదిభూసురవర్గంబు రప్పించి, పుణ్యాహంబు సదివించి, జాతకర్మంబు సేయించి, కుమారు జన్మమహోత్సవకాలంబున భూసురులకు విభవాభిరామంబు లయిన గోభూహిరణ్యహయగ్రామంబులును, స్వాదురుచిసంపన్నంబు లయిన యన్నంబులు నిడిన వారలు తృప్తులై, ధర్మపుత్త్రున కిట్లనిరి: 255

చ. "ప్రకటితదైవయోగమునఁ బౌరవసంతతి యంతరింపఁగా
వికలత నొందనీక ప్రభవిష్ణుఁడు విష్ణుఁ డనుగ్రహించి శా
బకు బ్రదికించెఁ గావున నృపాలక! శాబకుఁ డింక శాత్త్రవాం
తకుఁ డగు; విష్ణురాతుఁ డన ధాత్రిఁ బ్రసిద్ధికి నెక్కుఁ బూజ్యుఁ డై." 256

1. భ్రూణము = గర్భము. 2. శుక్ = శోకము, దుఃఖము. 3. శాబకుఁడు = పిల్లవాఁడు.

వ. అనిన విని భూదేవోత్తములకు నరదేవోత్తముం డిట్లనియె: 257

శా. "ఓ పుణ్యాత్మకులార! నా పలుకు మీ రూహింపుఁడా; మ్రొక్కెదన్;
మా పెద్దల్ శ్రుతకీర్తులై, సదయులై మన్నారు రాజర్షులై;
యీ పిన్నాతఁడు వారిఁ బోలెడిఁ గదా, యెల్లప్పుడున్ మాధవ
శ్రీపాదాంబుజభక్తియుక్తుఁ డగుచున్ జీవించునే? చూడరే!" 258

వ. అనిన విని "నరేంద్రా! భవదీయపౌత్త్రుండు మనుపుత్త్రుండయిన యిక్ష్వాకుని చందంబునం బ్రజల రక్షించు; శ్రీరామచంద్రుని భంగి [1]బ్రహ్మణ్యుండును, సత్యప్రతిజ్ఞుండును నగు; డేగ వెంట నంటిన బిట్టు భీతం బై [2]వెనుకకు వచ్చిన కపోతంబుఁ గాచిన శిబిచక్రవర్తిరీతి శరణ్యుండును, వితరణఖనియు నగు; దుష్యంతసూనుం డైన భరతు పగిది జ్ఞాతివర్గంబులకు, యజ్వలకు ననర్గళకీర్తి విస్తరించు; ధనంజయకార్తవీర్యుల కరణి ధనుర్ధరాగ్రేసరుం డగుఁ; [3]గీలిపోలిక దుర్ధర్షుం డగు; సముద్రుని తెఱంగున దుస్తరుం డగు; మృగేంద్రంబు కైవడి విక్రమశాలి యగు; వసుమతివోలె నక్షయక్షాంతియుక్తుం డగు; భానునిలాగునఁ బ్రతాపవంతుం డగు; వాసుదేవు వడువున సర్వభూతహితుం డగుఁ; దల్లిదండ్రులమాడ్కి సహిష్ణుం డగు; మఱియును, 259

సీ. సమదర్శనంబున జలజాతభవుఁ డనఁ, బరమప్రసన్నత భర్గుఁ డనఁగ,
నెల్లగుణంబుల నిందిరావిభుఁ డన, నధికధర్మమున యయాతి యనఁగ,
ధైర్యసంపద బలిదైత్యవల్లభుఁ డన, నచ్యుతభక్తిఁ బ్రహ్లాదుఁ డనఁగ,
రాజితోదారత రంతిదేవుం డన, నాశ్రయమహిమ హిమాద్రి యనఁగ,

తే. యశము వర్ధించుఁ; బెద్దల నాదరించు; - నశ్వమేధంబు లొనరించు; నాత్మసుతుల
ఘనులఁ బుట్టించు; దండించు ఖలులఁ బట్టి - మానధనుఁడు నీ మనుమఁడు మానవేంద్ర!

భుజంగప్రయాతము. హరించుం గలిప్రేరితాఘంబు లెల్లన్;
భరించున్ ధరన్ రామభద్రుండుఁ బోలెం;
జరించున్ సదా వేదశాస్త్రానువృత్తిన్;
వరించున్ విశేషించి వైకుంఠభక్తిన్. 261

వ. ఇట్లు పెక్కేండ్లు జీవించి, భూసురకుమారకప్రేరితం బయిన తక్షకసర్పవిషానలంబునం దనకు మరణం బని యెఱింగి, సంగవర్జితుం డయి, ముకుందపదారవిందభజనంబు సేయుచు, శుకయోగీంద్రునివలన నాత్మవిజ్ఞానసంపన్నుం డై, గంగాతటంబున శరీరంబు విడిచి, నిర్గతభయశోకం బయిన లోకంబుఁ బ్రవేశించు" నని జాతకఫలంబు సెప్పి, లబ్ధకాము లయి, భూసురులు సని; రంత, 262

క. తనతల్లి కడుపులోపల - మును సూచిన విభుఁడు విశ్వమున నెల్లఁ గలం
డనుచుఁ బరీక్షింపఁగ జను - లనఘుఁ బరీక్షిన్నరేంద్రుఁ డండ్రు మునీంద్రా! 263

1. బ్రహ్మణ్యుఁడు = బ్రాహ్మణహితుఁడు. 2. వెనుకకువచ్చిన = శరణుజొచ్చిన. 3. కీలి = అగ్ని.

ఆ. కళలచేత [1]రాజు క్రమమునఁ బరిపూర్ణుఁ - డయినభంగిఁ దాత లనుదినంబుఁ
బోషణంబు సేయఁ బూర్ణుఁ డయ్యెను ధర్మ - పటలపాలకుండు బాలకుండు. 264

వ. మఱియు ధర్మనందనుండు బంధుసంహారదోషంబు వాయుకొఱకు నశ్వమేధయాగంబు సేయం దలంచి, ప్రజలవలనం [2]గరదండంబుల నుపార్జితం బయిన విత్తంబు చాలక చిత్తంబునఁ జింతించు నెడ, నచ్యుతప్రేరితులై భీమార్జునాదులు దొల్లి మరుత్తుం డను రాజు మఖంబు సేసి పరిత్యజించి నిక్షేపించిన సువర్ణపాత్రాదికం బైన విత్తం బుత్తరదిగ్భాగంబువలన బలవంతులై తెచ్చిన, నా రాజసత్తముండు సమాయత్తయజ్ఞోపకరణుం డై, సకలబంధుసమేతంబుగఁ గృష్ణుని నాహ్వానంబు సేసి, పురుషోత్తము నుద్దేశించి మూఁడుజన్నంబులు గావించెఁ; దదనంతరంబ కృష్ణుండు బంధుప్రియంబుకొఱకుఁ గరినగరంబునఁ గొన్ని నెల లుండి, ధర్మపుత్త్రాదులచే నామంత్రణంబు వడసి, యాదవసమేతుం డయి, ధనంజయుండు దోడ రా నిజనగరంబునకుం జనియె; నంత విదురుండు తీర్థయాత్ర సని మైత్రేయుముందటఁ గర్మయోగవ్రతాదివిషయంబు లయిన ప్రశ్నంబులఁ గొన్నిటిం జేసి యతనివలన నాత్మవిజ్ఞానంబు దెలిసి కృతార్థుం డై హస్తిపురంబునకు వచ్చిన, 265

క. బంధుఁడు వచ్చె నటంచును - గాంధారీవిభుఁడు మొదలుగా నందఱు సం
బంధములు నెఱపి ప్రీతి న - మంధరగతిఁ జేసి రపుడు మన్నన లనఘా! 266

వ. అంత ధర్మనందనుండు విదురునికి మజ్జనభోజనాదిసత్కారంబులు సేయించి, సుఖాసీనుం డై, తనవార లందఱు విన ని ట్లనియె: 267

సీ. "ఏవర్తనంబున నింతకాలము మీరు సంచరించితి రయ్య? జగతిలోన
నే[3]తీర్థములు గంటి? రెక్కడ నుంటిరి? భావింప మీవంటి భాగవతులు
తీర్థసంఘంబుల ధిక్కరింతురు గదా, మీయందు విష్ణుండు మెఱయుకతన
మీర తీర్థంబులు; మీకంటె మిక్కిలి తీర్థంబు లున్నవె తెలిసి చూడ?
తే. వేఱ తీర్థంబు లవనిపై వెదక నేల?-మిమ్ముఁ బొడగని భాషించు మేల చాలు;
వార్త లేమండ్రు లోకులు? వసుధలోన-మీకు సర్వంబు నెఱిఁగెడు మేధ గలదు.

మత్తకోకిలము. తండ్రి సచ్చినమీఁద మాపెదతండ్రిబిడ్డలు దొల్లి పె
క్కండ్రు సర్పవిషాగ్ని బాధల గాసిఁబెట్టఁగ మమ్ము ని
ల్లాండ్ర నంతముఁ బొందకుండఁగ లాలనంబున మీరు మా
తండ్రిభంగి సముద్ధరింతురు; తద్విధంబు దలంతురే? 269

క. పక్షులు తమ ఱెక్కలలోఁ - బక్షంబులు రాని పిల్ల [4]పదువుల మమతన్
రక్షించినక్రియ మీరలు - [5]పక్షీకరణంబు సేయ బ్రతికితిమి గదే! 270

1. రాజు = చంద్రుఁడు. 2. కరదండములు = పన్నులు, కప్పములు. 3. తీర్థములు = పుణ్యక్షేత్రములు. 4. పదువు = గుంపు. 5. పక్షీకరణముచేయు = పక్షమువహించు.

క. మన్నారా ద్వారకలో - నున్నారా యదువృష్ణిపుంగవు లంబుజోదరు కరుణం
గన్నారా లోకులచే - విన్నారా మీఁదు వారి విధ మెట్టిదియో!" 271

చ. అన విని ధర్మరాజునకు నావిదురుండు సమస్తలోకవ
ర్తనముఁ గ్రమంబుతోడ విశదంబుగఁ జెప్పి, యదుక్షయంబు సె
ప్పిన నతఁ డుగ్రశోకమున బెగ్గిలి కుందెడి నంచు నేమియున్
విన మని, చెప్పఁ డయ్యె యదువీరుల నాశము భార్గవోత్తమా! 272

ఆ. మేలు సెప్పనేని మేలండ్రు లోకులు;-చెట్ట యండ్రు కీడు సెప్పనేని;
నంతమీఁద శూద్రుఁ డైనకతంబున-శిష్టమరణ మతఁడు సెప్పఁ డయ్యె. 273

వ. అది యెట్లనిన, మాండవ్యమహామునిశాపంబుసం దోల్లి యముండు శూద్ర యోనియందు విదురుండై జన్మించి యున్న నూఱువత్సరంబు లర్యముండు యథాక్రమంబునఁ బాపకర్ముల దండించె; నిట్లు యుధిష్ఠిరుండు రాజ్యంబుఁ గైకొని, లోకపాలసంకాశు లయిన తమ్ములుం దానును గులదీపకుం డైన మనుమని ముద్దుసేయుచుఁ బెద్దకాలంబు మహావైభవంబున సుఖి యై యుండె; నంత,

క. బాలాజనశాలాధన - లీలావనముఖ్యవిభవలీనమనీషా
లాలసు లగు మానవులను - గాలము వంచించు; దురవగాహము సుమతీ! 275

గాంధారీధృతరాష్ట్రులు దేహత్యాగము సేసికొనుట

వ. అది నిమిత్తంబుగాఁ గాలగతి యెఱింగి విదురుండు ధృతరాష్ట్రున కిట్లనియె:

మ. "కనకాగారకళత్రమిత్రసుతసంఘాతంబులన్ ముందటం
గని ప్రాణేచ్ఛల నుండు జంతువుల నేకాలంబు దుర్లంఘ్య మై
యనివార్యస్థితిఁ జంపు? నట్టి నిరుపాయంబైన కాలంబు వ
చ్చె నుపాంతంబున; మాఱు దీనికి మదిం జింతింపు ధాత్రీశ్వరా! 277

శా. పుట్టంధుండవు; పెద్దవాఁడవు; మహాభోగంబులా లేవు; నీ
పట్టెల్లం జెడిపోయె; దుస్సహజరాభారంబు పైఁ గప్పె; నీ
చుట్టా లెల్లను బోయి; రాలు మగఁడున్ శోకంబునన్ మగ్నులై
కట్టా! [1]దాయలపంచ నుండఁ దగవే గౌరవ్యవంశాగ్రణీ! 278

క. పెట్టితిరి చిచ్చు గృహమునఁ; - బట్టితిరి తదీయభార్యఁ; బాడవులకుం
గొట్టితిరి; వారు మనుపఁగ - నెట్టైన భరింప వలెనె యీప్రాణములన్? 279

క. బిడ్డలకు బుద్ధి సెప్పని - గ్రుడ్డికిఁ బిండంబు వండికొని పొం డిదె పైఁ
బడ్డాఁ డని భీముం [2]డొఱ - గొడ్డెము లాడంగఁ గూడు గుడిచెద వధిపా! 280

---

1. దాయలు = దాయాదులు, జ్ఞాతులు. 2. ఒఱగొడ్డెములు = మనసు నొప్పించెడు వంకరమాటలు.

క. కనియెదవో బిడ్డల నిఁక, - మనియెదవో తొంటికంటె, మనుమలమాటల్
వినియెదవో, యిచ్చెద ర - మ్మనియెదవో దానములకు నవనీసురులన్ ? 281

క. దేహము నిత్యము గాదని - మోహముఁ దెగఁ గోసి, సిద్ధమునివర్తనుఁ డై,
గేహము వెలువడు నరుఁ డు - త్సాహముతోఁ జెందు ముక్తిసంపద ననఘా!''

వ. అని విదురుండు ధృతరాష్ట్రునకు విరక్తిమార్గం బుపదేశించిన నతఁడు ప్రజ్ఞాచక్షుం డై, సంసారంబు దిగనాడి, మోహపాశంబువలన నూడి, విజ్ఞానమార్గంబునం గూడి, దుర్గమం బగు హిమవన్నగంబునకు నిర్గమించిన, 283

శా. అంధుం డైన పతిన్ వరించి, పతిభావాసక్తి నేత్రద్వయీ
బంధాచ్ఛాదనమున్ ధరించి, నియమప్రఖ్యాత యై యున్న త
ద్గాంధారక్షితినాథు కూఁతురును యోగప్రీతి చిత్తంబులో
సంధిల్లం బతివెంట నేఁగె నుదయత్సాధ్వీగుణారూఢ యై. 284

చ. వెనుకకు రాక చొచ్చు రణవీరుని కైవడి, రాజదండనం
బునకు భయంబు లేక వడిఁ బోయెడు ధీరునిభంగి నప్పు డా
వనిత దురంత మైన హిమవంతముపొంత వనాంత భూమికిం
బెనిమిటితోడ నించుకయు భీతి వహింపక యేఁగెఁ బ్రీతితోన్. 285

వ. ఇట్లు విదురసహితు లై గాంధారీధృతరాష్ట్రులు వనంబునకుం జనిన, మఱునాఁడు ధర్మనందనుండు ప్రభాతంబున సంధ్యావందనంబు సేసి, నిత్యహోమంబు గావించి, బ్రాహ్మణోత్తములకు గోహిరణ్యతిలవస్త్రాదిదానంబులు సేసి, నమస్కరించి, గురువందనంబుకొఱకుఁ బూర్వప్రకారంబునం దండ్రిమందిరంబునకుఁ జని, యందు విదురసహితు లయిన తల్లిదండ్రులం గానక మంజుపీఠంబునఁ గూర్చున్న సంజయున కిట్లనియె : 286

సీ. మా తల్లిదండ్రు లీ మందిరంబున లేరు, సంజయ! వా రెందుఁ జనిరి నేఁడు?
ముందర గానఁడు ముదుసలి మాతండ్రి, పుత్త్రశోకంబునఁ బొగులుఁ దల్లి,
సౌజన్యనిధి ప్రాణసఖుఁడు మా పినతండ్రి, మందబుద్ధుల మైన మమ్ము విడిచి
యెటఁబోయిరో మువ్వు రెఱిఁగింపు; గంగలోఁ దనయపరాధంబుఁ దడవికొనుచు
ఆ. భార్యతోడఁ దండ్రి పరితాపమునఁ బడుఁ-గపట మింత లేదు; [1]కరుణ గలఁడు;
పాండుభూవిభుండు పరలోకగతుఁ డైన-మమ్ముఁ బిన్నవాండ్ర [2]మనిచెనతఁడు.''

వ. అనిన సంజయుండు దయాస్నేహంబుల నతికర్శితుం డగుచుఁ, దన ప్రభువు వోయిన తెఱం గెఱుంగక కొంతదడ వూరకుండి, తద్వియోగదుఃఖంబునఁ గన్నీరు దుడిచికొనుచు, బుద్ధిబలంబునం జిత్తంబు ధైర్యాయత్తంబు సేసి, తన భర్తృపాదంబుల మనంబున నెన్నుచు ధర్మజున కిట్లనియె : 288

---

1. కరుణ గలఁడు = కరుణ గలవాఁడు. 2. మనుచుట = పోషించుట, సాఁకుట.

తే. "అఖిలవార్తలు మున్న నన్నడుగుచుండు;–నతఁడు గానఁ డేటికోయి మాతండ్రి యవనినాథ!
మందిరములోన విదురుతో మంతనంబు–నిన్న యాడుచు నుండెను, నేఁడు లేఁడు.

వ. విదురగాంధారీధృతరాష్ట్రులు నన్ను వంచించి యెందుఁ బోయిరో, వారల నిశ్చయంబు లెట్టివో యెఱుంగ" నని సంజయుండు దుఃఖించుసమయంబునఁ దుంబురుసహితుం డై నారదుండు వచ్చిన, లేచి, నమస్కరించి, తమ్ములుం దానును నారదుం బూజించి, కౌంతేయాగ్రజుం డిట్లనియె : 290

ఉ. "అక్కట! తల్లిదండ్రులు గృహంబున లేరు ; మహాత్మ! వారు నేఁ
డెక్కడ కేఁగిరో యెఱుఁగ; నెప్పుడు బిడ్డల పేరు [1]గ్రుచ్చి తాఁ
బొక్కుచు నుండుఁ దల్లి; యెటు వోయెనొకో! విపదంబురాశికిన్
నిక్కము కర్ణధారుఁడవు నీవు జగజ్జనపారదర్శనా!" 291

వ. అనిన విని సర్వజ్ఞుం డైన నారదుండు ధర్మజున కిట్లనియె: "ఈశ్వరవశంబు విశ్వం; బీశ్వరుండ భూతంబుల నొకటితో నొకటిఁ జేర్చు, నెడఁబాపు; సూచీభిన్ననాసికలందు రజ్జుప్రోతంబు లగుచుఁ గంతరజ్జువులఁ గట్టంబడిన [2]బలీవర్దంబులుంబోలెఁ గర్తవ్యాకర్తవ్యవేదలక్షణ యగు వాక్తంత్రియందు వర్ణాశ్రమలక్షణంబులు గల నామంబులచే బద్ధులై లోకపాలసహితులైన లోకు లీశ్వరాదేశంబు వహింతురు; క్రీడాసాధనంబు లగు నక్షకందుకాదుల కెట్లు సంయోగవియోగంబు లట్లు క్రీడించు నీశ్వరునికిం గ్రీడాసాధనంబులైన జంతువులకు సంయోగవియోగంబులు గలుగుచుండు; సమస్తజనంబును జీవరూపంబున ధ్రువంబును, దేహరూపంబున నధ్రువంబు నై యుండు; మఱియొక్కపక్షంబున ధ్రువంబు నధ్రువంబునుం గాక యుండు, శుద్ధబ్రహ్మస్వరూపంబున ననిర్వచనీయంబుగ రెండు నై యుండు; [3]నజగరంబుచేత మ్రింగంబడిన పురుషుం డన్యుల రక్షింపలేని తెఱంగునఁ బంచభూతమయంబై కాలకర్మగుణాధీనం బైన దేహంబు పరుల రక్షింప సమర్థంబు గాదు ; కరంబులు గల జంతువులకుఁ గరంబులు లేని చతుష్పదంబు లాహారంబు లగు ; జరణంబులు గల ప్రాణులకుం జరణంబులు లేని తృణాదులు భక్షణీయంబు లగు ; నధికజన్మంబులు గల వ్యాఘ్రాదులకు నల్పజన్మంబులు గల మృగాదులు భోజ్యంబు లగు; సకలదేహి దేహంబులందు జీవుండు గలుగుటం జేసి జీవునికి జీవుండ జీవిక యగు; సహస్తాహస్తాదిరూపం బైన విశ్వ మంతయు నీశ్వరుండుగాఁ దెలియు; మతనికి వేఱు లేదు; నిజమాయావిశేషంబున మాయావి యై జాతిభేదరహితుం డైన యీశ్వరుండు బహుప్రకారంబుల భోగిభోగ్యరూపంబుల నంతరంగబహిరంగంబుల దీపించుం గాన యనాథులు, దీనులు నగు నాదుతలిదండ్రులు ననుం బాసి యే మయ్యెదరో,

1. గ్రుచ్చు = తలఁచు. 2. బలీవర్దములు = ఎద్దులు. 3. అజగరము = కొండచిలువ.

యెట్లు వర్తింతురో యని వగవం బనిలే; దజ్ఞానమూలం బగు స్నేహంబున నైన మనోవ్యాకులత్వంబు పరిహరింపు"మని మఱియు నిట్లనియె: 292

ఆ. "అట్టి కాలరూపుఁ డఖిలాత్ముఁ డగు విష్ణుఁ - డసురనాశమునకు నవతరించి,
దేవకృత్య మెల్లఁ దీర్చి, [1]చిక్కినపని - కెదురుచూచుచుండు నిప్పు డధిప!

మత్తకోకిల. ఎంత కాలము కృష్ణుఁ డీశ్వరుఁ డిద్ధరిత్రిఁ జరించు మీ
రంత కాలము నుండుఁ డందఱు నవ్వలం బని లేదు; వి
భ్రాంతి మానుము; కాలముం గడవంగ నెవ్వరు నోప; రీ
చింత యేల నరేంద్రసత్తమ! చెప్పెదన్ విను మంతయున్. 294

వ. ధృతరాష్ట్రుండు గాంధారీవిదురసహితుం డై హిమవత్పర్వతదక్షిణభాగంబున నొక్క మునివనంబునకుం జని, తొల్లి సప్తర్షులకు సంతోషంబు సేయుకొఱకు నాకాశగంగ యేడు ప్రవాహంబు లయి పాఱిన పుణ్యతీర్థంబునం గృతస్నానుం డై, యథావిధి హోమం బొనరించి, జలభక్షణంబు గావించి, సకలకర్మంబులు విసర్జించి, విఘ్నంబులం జెందక, నిరాహారుం డయి, యుపశాంతాత్ముం డయి, పుత్రార్థదారైషణంబులు వర్జించి, విన్యస్తాసనుం డై, ప్రాణంబుల [2]నియమించి, మనస్సహితంబు లైన చక్షురాదీంద్రియంబుల నాఱింటిని విషయంబులం బ్రవర్తింప నీక నివర్తించి, హరిభావనచే ధారణాయోగంబు వహించి, రజస్సత్త్వతమోరూపంబు లగు మలంబుల మూఁటిని హరించి, మనంబు నహంకారాస్పదం బైన స్థూలదేహంబువలనం బాపి బుద్ధియందు నేకీకరణంబు సేసి, యట్టి విజ్ఞానాత్మను దృశ్యాంశంబువలన వియోగించి, క్షేత్రజ్ఞునియందుఁ బొందించి, దృష్టం బైన యీశ్వరునివలన క్షేత్రజ్ఞునిం బాపి, మహాకాశంబుతోడ ఘటాకాశముం గలుపుకైవడి నాధారభూతం బైన బ్రహ్మమందుఁ గలిపి, లోపలి గుణక్షోభంబును, వెలుపలి యింద్రియవిక్షేపంబును లేక నిర్మూలితమాయాగుణవాసనుం డగుచు నిరుద్ధంబు లగు మనశ్చక్షురాదీంద్రియంబులు గలిగి, యఖిలాహారంబుల వర్జించి, [3]కొఱడు చందంబున, 295

మ. ఉటజాంతస్స్థలవేదికన్ నియతుఁ డై యున్నాఁడు; నేఁ డాదిగా
నిటపై నేనవనాఁడు మేన్ విడువఁగా, నిజ్యాగ్ని యోగాగ్ని త
త్పటుదేహంబు దహింపఁ జూచి, నియమప్రఖ్యాత గాంధారి యి
ట్టటు వో నొల్లక ప్రాణవల్లభునితో నగ్నిం బడున్ భూవరా! 296

క. అంతట వారల మరణము - వింత యగుచుఁ జూడఁబడిన విదురుఁడు చింతా
సంతాప మొదవఁ బ్రీత - స్వాంతుం డై తీర్థములకుఁ జనియెడు నధిపా!" 297

---

1. చిక్కిన = మిగిలిన. 2. నియమించు = బిగఁబట్టు. 3. కొఱడు = మోడు, స్థాణువు.

ధర్మజుఁడు దుర్నిమిత్తములను గని చింతించుట

వ. అని విదురాదుల వృత్తాంతం బంతయు ధర్మనందనున కెఱింగించి, తుంబురు సహితుం డయిన నారదుండు స్వర్గంబునకు నిర్గమించిన వెనుక ధర్మజుండు భీమునిం జూచి యి ట్లనియె: 298

సీ. "ఒకకాలమునఁ బండు నోషధిచయము వేఱొక కాలమునఁ బండకుండు నండ్రు;
క్రోధంబు, లోభంబు, క్రూరత, బొంకును దీపింప నరులు ప్రవర్తింతు రండ్రు;
వ్యవహారములు మహావ్యాజయుక్తము లండ్రు; సఖ్యంబు వంచనాసహిత మండ్రు;
మగలతో నిల్లాండ్రు మచ్చరించెద రండ్రు; సుతులు దండ్రులఁ దెగఁజూతు రండ్రు;
తే. గురుల శిష్యులు దూషించి కూడ రండ్రు;-శాస్త్రమార్గము లెవ్వియుఁ జాగ వండ్రు;
న్యాయపద్ధతి బుధులైన నడవ రండ్రు;-కాలగతి వింత యై వచ్చెఁ గంటె నేఁడు!

మ. హరిఁ జూడంగ నరుఁ డేఁగినాఁడు; నెల లేఁ డయ్యెం గదా; రాఁడు [1]గా
లరు లెవ్వారును; యాదవుల్ సమదలోలస్వాంతు లీ వేళ సు
స్థిరులై యుండుదురా? మురారి సుఖియై సేమంబుతో నుండునా?
[2]యెరవై యున్నది చిత్త; మీశ్వరకృతం బెట్లో కదే మారుతీ! 300

క. మానసము గలఁగుచున్నది; - మానవు బహుదుర్నిమిత్తమర్యాదలు; స
న్మానవదేహక్రీడలు - మాన విచారింప నోపు మాధవుఁ డకటా! 301

క. మనవులు సెప్పక ముందఱ - మన దార ప్రాణ రాజ్య మాన శ్రీలన్
మనుపుదు నని యాదేవుఁడు - మనమునఁ దలపోసి మనిచె మనలం గరుణన్.

క. నారదుఁ డాడినకై వడిఁ - గ్రూరపుఁగాలంబు వచ్చెఁ గుంభినిమీఁదన్;
ఘోరము లగు నుత్పాతము - లారభటిం జూడఁబడియె ననిలజ! కంటే? 303

సీ. ఓడక నాముందు నొక సారమేయంబు మొఱుఁగుచు నున్నది మోర యెత్తి;
యాదిత్యుఁ డుదయింప నభిముఖం బై నక్క వాపోయె మంటలు వాతఁ గలుగ;
[3]మిక్కిలుచున్నవి మెఱసి గృధ్రాదులు; గర్దభాదులు దీర్చి క్రందుకొనియె;
నుత్తమాశ్వంబుల కుదయించెఁ గన్నీరు; మత్తగజంబుల మదము లుడిగెఁ;
ఆ. గాలు దూతభంగిఁ గదిసెఁ గపోతము; - మండ దగ్ని హోమమందిరములఁ;
జుట్టుఁ బొగలు దిశల సొరిది నాచ్ఛాదించెఁ;-ధరణి మూసెఁ; జూడు ధరణి గదలె.

క. వాతములు విసరి రేణు - వ్రాతము లాకసముఁ గప్పె వడి సుడిగొని; ని
ర్ఘాతములు పడియె; ఘనసం - ఘాతంబులు రక్తవర్షకలితము లయ్యెన్. 305

క. గ్రహములు పోరాడెడి; నా - గ్రహముల వినఁబడియె భూతకలకలములు; దు
స్సహము లగుచు శిఖికీలా - వహములు క్రియఁ దోఁచె గగనవసుధాంతరముల్.

---

1. కాలరులు = వార్తాహరులు, దూతలు. 2. ఎరవు = వికలము. 3. మిక్కిలు = మీఱు.

క. కూడలు గుడువవు చన్నులు; - దూడలకుం గోవు లీవు దుగ్ధము; లోడలం
బీడలు మానవు; పశువులఁ-గూడవు వృషభములు, దఱిపికుఱ్ఱల నెక్కన్. 307

క. కదలెడు వేల్పులహాపులు; - వదలెడుఁ గన్నీరు; వానివలనం జెమటల్
వొదలెడిఁ; బ్రతిమలు వెలిఁ జని-మెదలెడి నొక్కొక్క గుడిని మేదినియందున్.

క. కాకంబులు వాపోయెడి; - ఘూకంబులు నగరఁ బగలు [1]గుండ్రలుగొలిపెఁ;
లోకంబులు విభ్రష్ట-శ్రీకంబులగతి నశించి శిథిలము లయ్యెన్. 309

మ. యవపద్మాంకుశచాపచక్రఝష రేఖాలంకృతం బైన మా
ధవు పాదద్వయ మింక మెట్టెడు పవిత్రత్వంబు నేఁ డాదిగా
నవనీకాంతకు లేదు పో; మఱి మదీయాంగంబు వామాక్షి బా
హువు లాకంపము నొందుచుండు; నిల కేయుగ్రస్థితుల్ వచ్చునో! 310

వ. మఱియు మహోత్పాతంబులు పెక్కులు పుట్టుచున్నయవి; మురాంతకుని వృత్తాంతంబు వినరా''దని కుంతీసుతాగ్రజుండు భీమునితో విచారించు సమయంబున, 311

అర్జునుఁడు ద్వారకనుండి వచ్చి కృష్ణుని నిర్యాణము దెలుపుట

క. ఖేదమున నింద్రసూనుఁడు - యాదవపురినుండి వచ్చి, యగ్రజుఁ గని, త
త్పాదముల నయనసలిలో - త్పాదకుఁ డై పడియె దీనుభంగి నరేంద్రా! 312

క. [2]పల్లటిలిన యుల్లముతోఁ - దల్లడపడుచున్న పిన్నతమ్మునిఁ గని వె
ల్వెల్ల నగు మొగముతో జను - లెల్లను విన ధర్మపుత్త్రుఁ డిట్లని పలికెన్: 313

సీ. ''మాతామహుం డైన మన శూరుఁ డున్నాఁడె? మంగళమే మన మాతులునకు?
మోదమే నలుగురు ముగురు మేనత్తల? కానందమే వారి యాత్మజులకు?
నక్రూరకృతవర్మ లాయుస్సమేతులే? జీవితుఁడే యుగ్రసేనవిభుఁడు?
కల్యాణయుక్తులే గదసారణాదులు మాధవుతమ్ములు మానధనులు?
తే. నందమే మన సత్యకనందనునకు? - భద్రమే శంబరాసురభంజనునకుఁ?
గుశలమే బాణదనుజేంద్రుకూఁతుపతికి?-హర్షమే పార్థ! ముసలికి, హలికి, బలికి?

వ. మఱియు నంధకమధుభోజదశార్హవృష్ణిసాత్వతులు మొదలయిన యదువంశవీరులును, హరికుమారు లైన సాంబసుషేణప్రముఖులును, నారాయణానుచరు లైన యుద్ధవాదులును, గృష్ణసహచరు లైన సునందనందాదులును సుఖానందులే?'' యని యందఱ నడిగి, ధర్మజుండు గ్రమ్మఱ నిట్లనియె: 315

సీ. ''వైకుంఠవాసుల వడువున నెవ్వాని బలమున నానందభరితు లగుచు
వెఱవక యాదవవీరులు వర్తింతు? రమరులు గొలువుండునట్టి కొలువుఁ

---

1. గుండ్రలుకొలుపు = (గుడ్లగూబ) కూయు. 2. పల్లటిలిన = చలించిన.

జవికె సాకక్షించి, చరణసేవకు లైన బంధుమిత్త్రాదుల పాదయుగము
నెవ్వఁడు ద్రొక్కించె నింద్రపీఠముమీఁద? వజ్రంబు జళిపించి వ్రాలువాని

తే. ప్రాణవల్లభ కెంగేలఁ బాదు సేసి - యమృతజలములఁ బోషింప నలరు పారి
జాత మెవ్వఁడు గొనివచ్చి సత్యభామ-కిచ్చె? నట్టి మహాత్మున కిపుడు శుభమె? 316

శా. అన్నా! ఫల్గున! భక్తవత్సలుఁడు, బ్రహ్మణ్యుండు, గోవిందుఁ, డా
పన్నానీకశరణ్యుఁ, డీశుఁడు, జగద్భద్రానుసంధాయి, శ్రీ
మన్నవ్యాంబుజపత్త్రనేత్రుఁడు సుధర్మామధ్యపీఠంబునం
దున్నాఁడా బలభద్రుఁ గూడి సుఖియై, యుత్సాహియై ద్వారకన్? 317

క. ఆ రామకేశవులకును - సారామలభక్తి నీవు సలుపుదువు గదా!
గారాములు సేయుదురా - [1]పోరాముల బంధు లెల్లప్రొద్దు జితారీ! 318

శా. మున్నుగ్రాటవిలో వరాహమునకై ముక్కంటితోఁ బోరుచోఁ,
సన్నాహంబునఁ గాలకేయుల ననిం జక్కాడుచోఁ, బ్రాభవ
స్కన్నుండై చను కౌరవేంద్రు పనికై గంధర్వులం దోలుచోఁ
గన్నీ రెన్నఁడుఁ దేవు తండ్రి! చెపుమా కల్యాణమే చక్రికిన్? 319

వ. అదియునుంగాక. 320

క. ఓడితివో శత్త్రువులకు? - నాడితివో సాధుదూషణాలాపములం?
గూడితివో పరసతులను? - వీడితివో మానధనము వీరులనడుమన్? 321

క. తప్పితివో యిచ్చెద నని? - చెప్పితివో కపటసాక్షి? చేసినమేలుం
దప్పితివో? శరణార్థుల - రొప్పితివో ద్విజులఁ, బసుల, రోగుల, సతులన్? 322

క. అడిచితివో భూసురులను? - గుడిచితివో బాలవృద్ధగురువులు వెలిగా?
విడిచితివో యాశ్రితులను? - ముడిచితివో పరులవిత్తములు లోభమునన్?'' 323

వ. అని పలికినం గన్నీరు కరతలంబునం దుడిచికొనుచు, గద్గదస్వరంబున, మహానిధిం గోలుపోయినపేదచందంబున నిట్టూర్పులు నిగిడించుచు నర్జునుం డన్న కి ట్లనియె:

క. ''మనసారథి, మనసచివుఁడు,-మన వియ్యము, మనసఖుండు, మనబాంధవుఁడున్,
మన విభుఁడు గురుఁడు దేవర - మనలను దిగనాడి చనియె మనుజాధీశా! 325

క. [2]కంటకులు నృపులు సూడఁగ - మింటం గంపించు యంత్రమీనముఁ గోలన్
గెంటించి, మనము వాలుం - గంటిం జేకొంటి మతని కరుణన కాదే! 326

క. [3]దండి ననేకులతో నా-ఖండలుఁ డెదురయిన గెలిచి ఖాండవవనముం
జండార్చికి నర్పించిన - గాండీవము నిచ్చెఁ జక్రి గలుగుట నధిపా! 327

1. పోరాములు = రాకపోకలు. 2. కంటకులు = శత్త్రువులు, ప్రతిపక్షులు. 3. దండి = ప్రతాపము.

క. దిక్కులరాజుల నెల్లను - [1] వ్రక్కలించి ధనంబు గొనుట, మయకృతసభ ము
న్నెక్కుట, జన్నము సేయుట,-నిక్కము హరి మనకు దండ నిలిచినఁ గాదే? 328

మ. ఇభజద్వీర్య మఖాభిషిక్త మగు నీయిల్లాలి ధమ్మిల్లముక్
సభలో శాత్రవు లీడ్చి తెచ్చినపు డాచంద్రాస్య దుఃఖింపఁగా
నభయం బిచ్చి, ప్రతిజ్ఞ సేసి, భవదీయారాతికాంతాళినో
జభరశ్రీల హరింపఁడే విధవలై సౌభాగ్యముల్ వీడఁగన్? 329

శా. 'నైరల్ గట్టిన పుట్టముల్ విడువఁగా వారింప నావల్లభుల్
రా, రీవేళ నుపేక్ష సేయఁ దగవే, రావే, నివారింపవే,
లేరే త్రాతలు, కృష్ణ' యంచు సభలో లీనాంగి యై కుయ్యిడం
గారుణ్యంబున భూరివస్త్రకలితం గాఁ జేయఁడే ద్రౌపదిన్? 330

సీ. దుర్వాసుఁ డొకనాఁడు దుర్యోధనుఁడు పంపఁ బదివేలశిష్యులు భక్తిఁ గొలువఁ
జనుదెంచి, మనముఁ, బాంచాలియుఁ గుడిచిన వెనుక నాహారంబు వేఁడికొనినఁ
బెట్టెద ననవుడుఁ, బెట్టకున్న శపింతు ననుచుఁ దోయావగాహమున కేఁగఁ,
గడవల నన్నశాకములు దీఱుటఁ జూచి, పాంచాలపుత్రిక పర్ణశాల

తే. లోనఁ దలఁచిన, విచ్చేసి, [2]లోవిలోని - శిష్టశాకాన్నలవముఁ [3]బ్రాశించి, తపసి
కోప ముడిగించి పరిపూర్ణకుక్షిఁ జేసె - నిట్టి త్రైలోక్యసంతర్పి యెందుఁ గలఁడు?

సీ. పందికై పోరాడ ఫాలాక్షుఁ డెవ్వనిబలమున నాకిచ్చెఁ బాశుపతము?
నెవ్వనిలావున నిమ్మైన దేవేంద్రు పీఠార్ధమున నుండఁ బెంపుఁ గంటిఁ?
గాలకేయనివాతకవచాదిదైత్యులఁ జంపితి నెవ్వని కరుణఁ జేసి?
గోగ్రహణమునాఁడు కురుకులాంభోనిధిఁ గడచితి నెవ్వని కరుణఁ జేసి?

ఆ. కర్ణసింధురాజకౌరవేంద్రాదుల - తలలపాగ లెల్లఁ దడవి తెచ్చి
యేమహాత్ము బలిమి నిచ్చితి విరటుని - పుత్రి యడుగ బొమ్మపొత్తికలకు? 332

మ. గురుభీష్మాదులు గూడి పన్నిన కురుక్షోణీశచక్రంబులో
గురుశక్తిన్ రథయంత యై, నొగలపైఁ గూర్చుండి, యామేటి నా
శరముల్ వాఱక మున్న వారల బలోత్సాహాయురుద్యోగత
త్వరతల్ చూడ్కుల సంహరించు నమితోత్సాహంబు నాకిచ్చుచున్. 333

మ. అసురేంద్రుం డొనరించు కృత్యములు ప్రహ్లాదుం బ్రవేశించి రె
ల్వ సమర్థంబులు గానికైవడిఁ గృపాశ్వత్థామ గాంగేయ సూ
ర్యసుత ద్రోణ ధనుర్విముక్త బహుదివ్యాస్త్రప్రపంచంబు నా
దెసకున్ రాక తొలంగు మాధవు దయాదృష్టిన్ నరేంద్రోత్తమా! 334

---

1. వ్రక్కలించి = నశింపఁజేసి. 2. లోవి = స్థాలి, వంటపాత్ర. 3. ప్రాశించు = తిను.

చ. వసుమతి దివ్యబాణముల వ్రయ్యలు వాపి, కొలంకు సేసి, నా
రసములు మీఱఁగాఁ బఱపి, రథ్యములన్ రిపు లెల్లఁ జూడ నా
హసమున నీటఁ బెట్టితి రణావని సైంధవుఁ జంపునాఁడు నా
కసురవిరోధి భద్రగతి నండయి వచ్చినఁ గాదె భూవరా! 335

సీ. 'చెలికాఁడ' రమ్మని చీరు నన్నొకవేళ; మన్నించు నొకవేళ 'మఱఁది' యనుచు;
బంధుభావంబునఁ బాటించు నొకవేళ; దాతయై యొకవేళ ధనము లిచ్చు;
మంత్రియై యొకవేళ మంత్రమాదేశించు; బోధియై యొకవేళ బుద్ధిసెప్పు;
సారథ్య మొనరించుఁ జన విచ్చి యొకవేళఁ; గ్రీడించు నొకవేళ గేలిసేయు;
తే. నొక్కశయ్యాసనంబున నుండుఁ; గన్న - తండ్రికైవడిఁ జేసినతప్పుఁ గాచు
హస్తములు వట్టి; పొత్తున నారగించు; - మనుజవల్లభ! మాధవుమఱపు రాదు.

క. విజయ, ధనంజయ, హనుమ-ద్ధ్వజ, ఫల్గున, పార్థ, పాండుతనయ, నర, మహేం
ద్రజ, మిత్రార్జున యంచును - భుజములు [1]దలకడచ రాక పోకలఁ జీరున్. 337

క. వారిజగంధులు దమలో - వారింపఁగరానిప్రేమ వాదము సేయన్,
వారిజనేత్రుఁడు ననుఁ దగ - వారిండ్లకుఁ బనుపు నలుక వారింప నృపా! 338

క. నిచ్చలు లోపలికాంతలు - మచ్చికఁ దనతోడ నాడు మాటలు నాకున్
ముచ్చటలు సెప్పు మెల్లన - విచ్చలవిడిఁ దొడలమీఁద విచ్చేసి నృపా! 339

చ. అటమట మయ్యె నాభజన మంతయు భూవర! నేఁడు సూడుమా
యిటువలె గారవించు జగదీశుఁడు గృష్ణుఁడు లేనిపిమ్మటం
బటుతరదేహలోభమునఁ బ్రాణము లున్నవి వెంటఁ బోక; నేఁ
గటకట! పూర్వజన్మమునఁ గర్మము లెట్టివి చేసినాఁడనో? 340

శా. కాంతారంబున నొంటి దోడుకొని రాఁగాఁ జూచి గోవిందు [2]శు
ద్ధాంతస్త్రీలఁ బదాఱువేల మదరాగాయత్తులై తాఁకి నా
చెంతన్ బోయలు మూఁగి పట్టికొన నాసీమంతినీసంఘమున్
భ్రాంతిన్ భామినిభంగి నుంటి విడిపింపన్ లేక ధాత్రీశ్వరా! 341

శా. ఆ తే, రారథికుండు, నాహయము, లాయస్త్రాసనం, బాశర
వ్రాతం బన్యులఁ దొల్లి చంపుఁ; దుదినిన్ వ్యర్థంబులై పోయె మ
చ్చేతోధీశుఁడు చక్రి లేమి భసితక్షిప్తాజ్య మాయావిమా
యాతంత్రోషరభూమిబీజముల మర్యాదన్ నిమేషంబునన్. 342

మ. యదువీరుల్ మునినాథుశాపమునఁ గాలాధీనులై యందఱున్
మదిరాపానవివర్ధమానమదసమ్మర్దోగ్రరోషాంధులై

1. తలకడచు = తలమీఱు, అతిక్రమించు. 2. శుద్ధాంతస్త్రీలు = అంతఃపురస్త్రీలు.

కదనంబుల్ దమలోన ముష్టిహతులం గావించి [1]నీఱైరి; న
ష్టదశం జిక్కిరి నల్వురేవు రచటన్ సర్వంసహావల్లభా! 343

క. భూతములవలన నెప్పుడు - భూతములకు జన్మమరణపోషణములు ని
ర్ణీతములు సేయుచుండును - భూతమయుం డీశ్వరుండు భూతశరణ్యా! 344

క. బలములు గల మీనంబులు - బలవిరహిత మీనములను భక్షించుక్రియన్
బలవంతు లయిన యదువులు-బలరహితులఁ జంపి రహితభావముల నృపా! 345

మ. బలహీనాంగులకున్, బలాధికులకుం బ్రత్యర్థిభావోద్యమం
బులు గల్పించి, వినాశమున్ నెఱపి, యీ భూభారముం బాపి, ని
శ్చలబుద్ధిం గృతకార్యుఁడై చనియె నా సర్వేశ్వరుం డచ్యుతుం
డలఘుం డేమని చెప్పుదున్ భగవదాయత్తంబు పృథ్వీశ్వరా! 346

వ. మఱియు దేశకాలార్థయుక్తంబులు, నంతఃకరణసంతాపశమనంబులు నయిన హరివచనంబులం దలంచి, చిత్తంబు పరాయత్తం బయియున్న దని యన్నకుం జెప్పి,నిరుత్తరుండై, నిరంతరహరిచరణారవిందచింతామలబుద్ధియై, శోకంబు వర్జించి, సదాధ్యానభక్తి విశేషంబులం గామక్రోధాదుల జయించి, తొల్లి తనకుభయసేనామధ్యంబున నచ్యుతుం డానతిచ్చిన గీతలు దలంచి, కాలకర్మభోగాభినివేశంబులచేత నావృతం బయిన విజ్ఞానంబుఁ గ్రమ్మఱ నధిగమించి, హేతుమద్భావంబున శోకహేతు వహంకారమమకారాత్మకం బయిన ద్వైతభ్రమం బనియును, ద్వైతభ్రమంబునకుఁ గారణంబు దేహం బనియును, దేహంబునకు బీజంబు లింగం బనియును, లింగంబునకు మూలంబు గుణంబు లనియును, గుణంబులకు నిదానంబు ప్రకృతి యనియును, బ్రహ్మాహ మనియెడు జ్ఞానంబున లీనయై ప్రకృతి లేకుండు ననియుఁ, బ్రకృతి యడంగుటయ నైర్గుణ్యం బనియును, నైర్గుణ్యంబువలనఁ గార్యలింగనాశం బనియును, గార్యలింగనాశంబున నసంభవం బగుననియును, బ్రకృతిం బాసి క్రమ్మఱ స్థూలశరీరప్రాప్తుండుగాక పురుషుండు సమ్యగ్భోగంబున నుండు ననియును నిశ్చయించి, యర్జునుండు విరక్తుండై యూరకుండె; ధర్మజుండు భగవదీయమార్గంబు దెలిసి, యాదవుల నాశంబు విని నారదు వచనంబులఁ దలంచి, నిశ్చలచిత్తుండై, స్వర్గమార్గగమనంబునకు యత్నంబు సేయుచుండె; నా సమయంబున, 347

క. యదువులనాశము, మాధవు-పదవియు విని కుంతి విమలభక్తిన్ భగవ
త్పదచింతాతత్పరయై - ముదమున సంసారమార్గమునకుం బాసెన్. 348

వ. ఇట్లు [2]కంటకంబునం గంటకోన్మూలనంబు సేసి, కంటకంబులు రెంటిని బరిహరించు విన్నాణి తెఱంగున యాదవరూపశరీరంబునం జేసి యీశ్వరుండు లోకకంటకశరీ

1. నీఱు = భస్మము. 2. కంటకము = ముల్లు.

రంబులు సంహరించి నిజశరీరంబు విడిచె; సంహారంబునకు నిజశరీరపరశరీరంబులు రెండు నీశ్వరునకు సమంబులు; నిజరూపంబున మెలంగుచు, రూపాంతరంబులు ధరియించి, క్రమ్మఱ నంతర్ధానంబు నొందు నటునికైవడి లీలాపరాయణుం డైన నారాయణుండు మీనకూర్మాదిరూపంబులు ధరియించుఁ, బరిహరించు''నని చెప్పి మఱియు ని ట్లనియె : 349

క. ''ఏదినమున వైకుంఠుఁడు - మేదినిపైఁ దాల్చినట్టి మేను విడిచినాఁ
డాదినమున నశుభప్రతి - పాదక మగు కలియుగంబు ప్రాప్తం బయ్యెన్. 350

ధర్మరాజు పరీక్షితునకుఁ బట్టము గట్టి, మహాప్రస్థానమునకు వెళ్లుట

సీ. కలివర్తనంబునఁ గ్రౌర్యహింసాసత్యదంభ కౌటిల్యాద్యధర్మచయము
పురముల గృహముల భూములఁ దమలోనఁ గలుగుట దలపోసి కరిపురమున
మనుమని రాజవై మనుమని దీవించి, సింధుతోయకణాభిషిక్తుఁ జేసి,
యనిరుద్ధనందనుం డైన వజ్రునిఁ దెచ్చి, మథురఁ బట్టము గట్టి, మమతఁ బాసి,
ఆ. కరుల, హరుల, భటులఁ, గంకణాదికముల,-మంత్రిజనుల, బుధుల, మానవతుల,
నఖిల మయిన ధనము నభిమన్యుసుతునకు - నప్పగించి, బుద్ధి నాశ్రయించి. 351

వ. విరక్తుం డైన ధర్మనందనుండు ప్రాజాపత్యం బనియెడి యిష్టిఁ గావించి, యగ్నుల నాత్మారోపణంబు సేసి, నిరహంకారుండును, నిర్దళితాశేషబంధనుండును నై, సకలేంద్రియంబుల మానసంబున నడంచి, ప్రాణాధీనవృత్తి యగు మానసంబును బ్రాణమందును, బ్రాణము నపానమందును, నుత్సర్గసహితం బయిన యపానమును మృత్యువునందును, మృత్యువును బంచభూతంబులకు నైక్యం బైన దేహంబునందును, దేహమును గుణత్రయంబునందును, గుణత్రయంబు నవిద్యయందును, సర్వారోపహేతు వగు నవిద్యను జీవునియందును, జీవుం డయిన తన్ను నవ్యయంబయిన బ్రహ్మమందును లయింపంజేసి, బహిరంగ వ్యాపారంబులు విడిచి, నారచీరలు ధరియించి, మౌనియు, నిరాహారుండును, ముక్తకేశుండును నై యున్మత్త పిశాచ బధిర జడుల చందంబున నిరపేక్షత్వంబున, 352

క. చిత్తంబున బ్రహ్మము నా - వృత్తముఁ గావించికొనుచు విజ్ఞానధనా,
యత్తులు దొల్లి వెలింగెడి - యుత్తరదిశ కేఁగె నిర్మలోద్యోగమునన్. 353

సీ. అంత నాతని తమ్ము లనిలపుత్త్రాదులు గలిరాకచేఁ బాపకర్ము లగుచుఁ
జరియించు ప్రజల సంచారంబు వీక్షించి, యఖిలధర్మంబుల నాచరించి,
వైకుంఠచరణాబ్జవర్తితహృదయు లై, తద్భక్తి నిర్మలత్వమును జెంది,
విషయయుక్తులకుఁ బ్రవేశింపఁగా రాక, నిర్ధూతకల్మషనిపుణమతులు,

తే. బహుళవిజ్ఞానదావాగ్ని భసితకర్ము - లైన యేకాంతులకు లక్ష్యమై వెలుంగు
ముఖ్యనారాయణస్థానమునకుఁ జనిరి - విగతరజు లైన యాత్మల విప్రముఖ్య!

వ. అంత విదురుండు ప్రభాసతీర్థంబున హరియందుఁ జిత్తంబు సేర్చి, శరీరంబు విడిచి, పితృవర్గంబుతోడ దండధరుం డగుటం జేసి నిజాధికారస్థానంబునకుం జనియె; ద్రుపదరాజపుత్త్రియుఁ బతులవలన నుపేక్షిత యై, జగత్పతి యైన వాసుదేవు నందుఁ జిత్తంబు సేర్చి తత్పదంబు సేరె; నిట్లు, 355

క. పాండవకృష్ణుల యానము - పాండురమతి నెవ్వఁ డైనఁ బలికిన, విన్నన్
ఖండితభవుఁ డై, హరిదా - సుం డై, [1]కైవల్యపదము సొచ్చు నరేంద్రా! 356

వ. అంత నటం బరీక్షిత్కుమారుండు జాతకర్మవిదు లైన పెద్దలు సెప్పినచందంబున భూసురోత్తమశిక్షావశంబున మహాభాగవతశేఖరుం డై ధరణిపాలనంబు సేయుచు, నుత్తరుని పుత్త్రిక నిరావతి యను మత్తకాశినిం బెండ్లియయి, జనమేజయప్రముఖు లైన నలువురుగొడుకుల నుత్పాదించి, గంగాపులినతలంబునఁ గృపాచార్యుండు గురుత్వంబు సేయ, యాగభాగంబులకు వచ్చిన దేవతల నీక్షించుచు భూరిదక్షిణంబులుగా మూఁ డశ్వమేధంబు లాచరించి, దిగ్విజయకాలంబున గోమిథునంబుఁ దన్నుచున్న శూద్రుండును, రాజచిహ్నముద్రితుండును నగు కలిం బట్టి నిగ్రహించె''నని చెప్పిన శౌనకుండు పౌరాణికున కిట్లనియె: 357

క. ''భూవరరూపపు శూద్రుఁడు - గోవుం దా నేల తన్నెఁ? గోరి పరీక్షి
ద్భూవరుఁడు దిశల గెలుచుచు- నేవిధిఁ గలి నిగ్రహించె? నెఱిఁగింపఁ గదే! 358

మ. అరవిందాక్షపదారవిందమకరందాసక్తు లై యున్న స
త్పురుషశ్రేష్ఠుల వృత్తముల్ వినక, దుర్బుద్ధిన్ విలంఘించి, దు
ర్నరవార్తాకథనప్రపంచములు గర్ణప్రాప్తముల్ సేసి, వా
సరముల్ వ్యర్థతఁ ద్రోచుచుండఁ జన దీసంసారమోహంబునన్. 359

సీ. మనుట నిత్యము గాదు, మరణంబు నిజ మని యెఱిఁగి, మోక్షస్థితి నిచ్ఛగించు
నల్పాయువు లగు మా కన్యదుర్జనచరిత్రము లోలిఁ గర్ణరంధ్రములఁ బెట్టి,
బంగారువంటి యీ బ్రదికెడుకాలంబుఁ బోనాడఁగా నేల పుణ్యచరిత!
మాధవపదపద్మ మకరందపానంబు సేయింపవే! యేము సేయునట్టి

ఆ. సత్త్రయాగమునకు సన్మునీంద్రులు [2]సీర - వాఁడె దండధరుఁడు వచ్చెఁ జూడు;
చంపఁ డొకని నైన [3]జన్న మయ్యెడుదాఁక-వినుచు నుండుఁ దగిలి విష్ణుకథలు.

క. మందునకు మందబుద్ధికి - మందాయువునకు నిరర్థమార్గములను గో
విందచరణారవిందమ - రందము గొనఁ దెఱపి లేదు రాత్రిందివముల్. 361

1. కైవల్యము = మోక్షము. 2. చీర = పిలుచు. 3. జన్నము = యజ్ఞము.

వ. అని శౌనకుండు పలికిన సూతుం డిట్లనియెఁ: "పరీక్షిన్నరేంద్రుండు నిజబాహినీ
సందోహసంరక్షితం బగు కురుజాంగలదేశంబునం గలిప్రవేశంబు నాకర్ణించి,
యుద్ధకుతూహలత నంగీకరించి, యొక్కనాఁడు సముల్లాసంబున బాణాసనంబు
గైకొని నీలనీరదనిభతురంగనివహయోజితంబును, ఫలితమనోరథంబును నైన
రథంబు నారోహణంబు చేసి, మృగేంద్రధ్వజంబు వెలుంగ, రథతురంగమసుభట
కరటిఘటాసంఘటితం బగు వాహినీచక్రంబు నిర్వక్రంబుగం గొలువ, దిగ్విజయా
ర్థంబు వెడలి, పూర్వదక్షిణపశ్చిమోత్తరసముద్రలగ్నంబు లయిన యిలావృత
రమ్యకహిరణ్మయహరివర్ష కింపురుషభద్రాశ్వకేతుమాలభారతవర్షంబులు, నుత్తర
కురుదేశంబులును జయించి, తత్తద్దేశవాసు లిచ్చిన కానికలు గైకొనుచు
మంగళపాఠకసంఘాత జేగీయమానపూర్వరాజవృత్తాంతంబు లాకర్ణించుచుఁ,
బాఠకపఠితపద్యంబులవలనం బాండవులకు భక్తవత్సలుం డైన పుండరీకాక్షుం
డాచరించిన సారథ్య సఖ్య సాచివ్య సభాపతిత్వ వీరాసన దూతభావాదికర్మం
బులు, నశ్వత్థామాస్త్రతేజంబువలనఁ దన్ను రక్షించుటయు, యాదవపాండవు
లందలి స్నేహానుబంధంబును, వారలకుఁ గలిగిన భగవద్భక్తివిశేషంబును విని,
విశ్వంభరుని భక్తవాత్సల్యంబునకు నాశ్చర్యంబు నొందుచు, వందిబృందంబు
లకు మహార్ఘ్యంబులగు హారాంబరాభరణాదిసందోహంబుల నొసంగుచుఁ బద్మ
నాభపాదపద్మభజనపరతంత్రపవిత్రమానసుం డై యుండె; నయ్యెడ వృషభ
రూపంబున నేకపాదంబున సంచరించు ధర్మదేవుండు దనసమీపంబున లేఁగ
లేని లేఁగటి[1]కుఱ్ఱి చందంబున హతప్రభ యై నేత్రంబుల సలిలంబులు గురియుచు
గోరూప యై యున్న ధాత్రి కిట్లనియె: 362

మ. "నయనాంభఃకణజాల మేల విడువన్ నాతల్లి? నీమేను [2]సా
మయమై యున్నది; మోము వాడినది; నీ మన్నించుచుట్టాలకున్
భయదుఃఖంబులు నెందు వొందవు గదా? బంధించి శూద్రుల్ పద
త్రయహీనున్ ననుఁ బట్టవత్తు రనియో? తాపంబు నీ కేటికిన్? 363

సీ. మఖములు లేమి నమర్త్యుల కిటమీఁద మఖభాగములు లేక మాను ననియొ?
రమణులు రమణుల రక్షింప రనియొ? పుత్త్రులఁ దల్లిదండ్రులు ప్రోవ రనియొ?
భారతి గుజనులఁ బ్రాపించు ననియొ? సద్విప్రులు నృపుల సేవింతు రనియొ?
కులిశహస్తుఁడు వాన గురియింపకుండఁగఁ బ్రజలు దుఃఖంబులఁ బడుదు రనియొ?
ఆ. హీనవంశజాతు లేలెద రనియొ? రా - జ్యములు [3]పాడి గలిగి జరగ వనియొ?
మనుజు లన్నపానమైథునశయనాస - నాదికర్మసక్తు లగుదు రనియొ? 364

మ. జననీ! నీభర మెల్ల డించుటకు నై చక్రాయుధుం డిన్ని హా
యనముల్ దాను నరాకృతిన్ మెలఁగి, నిత్యానందముం జేసి, పో

1. కుఱ్ఱి = పాఁడియావు. 2. సామయము = సగము. 3. పాడి = న్యాయము, ధర్మము.

యిన నే నింక ననాథ నైతిఁ, గుజనుం డెవ్వాఁడు శాసించునో,
పెనుదుఃఖంబులఁ బొందఁ గంటి ననియో భీతిల్లి చింతించుటల్? 365

క. దెప్పర మగు కాలముచే - నెప్పుడు దేవతల కైన నిష్టం బగు నా
యొప్పిదము కృష్ణుఁ డరిగినఁ - దప్పెఁ గదా తల్లి! నీవు తల్లడపడఁగన్?" 366

వ. అనిన భూదేవి యి ట్లనియె: 367

క. "ఈలోకంబునఁ బూర్వము - నాలుగుపాదముల నీవు నడతువు; నేఁ డా
శ్రీలలనేశుఁడు లేమిని - గాలముచే నీకు నొంటికా లయ్యెఁ గదే! 368

వ. మఱియు సత్యశౌచదయా[1]క్షాంతులును, త్యాగసంతో[2]షార్జవంబులును, శమదమతపంబులును, సమత్వంబును, బరాపరాధసహనంబును, లాభంబు గల యెడ నుదాసీనుం డై యుండుటయును, శాస్త్రవిచారంబును, జ్ఞానవిరక్తులును, నైశ్వర్యశౌర్యప్రభావదక్షత్వంబులును, స్మృతియును, స్వాతంత్ర్యంబును, కౌశలకాంతిధైర్యమార్దవ ప్రతిభాతిశయప్రశ్రయశీలంబులును, జ్ఞానేంద్రియ కర్మేంద్రియ మనోబలంబులును, సౌభాగ్యగాంభీర్యస్థైర్యంబులును, శ్రద్ధాకీర్తి మానగర్వాభావంబులును ననియెడి ముప్పదితొమ్మిది గుణంబులు, నవియునుం గాక బ్రహ్మణ్యతా శరణ్యతాది మహాగుణసమూహంబును శ్రీకృష్ణదేవుని యందు వర్తిల్లుం గావున, 369

క. గణనాతీతము లగు స-ద్గుణములు గల చక్రి సనిన ఘోరకలిప్రే
రణమునఁ బాపసమూహ - వ్రణయుతు లగు జనులఁ జూచి వగచెదఁ దండ్రీ!

క. దేవతలకు, ఋషులకుఁ, బితృ-దేవతలకు, నాకు, నీకు, ధీరులకును, నా
నావర్ణాశ్రమములకును, - గోవులకును బాధ యనుచుఁ గుందెద ననఘా! 371

సీ. బ్రహ్మాదు లెవ్వని భద్రకటాక్షవీక్షణము వాంఛింతురు సత్తపములఁ?
గమలాలయము మాని కమల యెవ్వని పాదకమలంబు సేవించుఁ గౌతుకమునఁ?
బరమయోగీంద్రులు భవ్యచిత్తములందు నిలుపుదు రెవ్వని నియతితోడ?
వేదంబు లెవ్వని విమలచారిత్రముల్ వినుతింపఁగా లేక [3]వెగడుపడియె?

ఆ. నట్టి వాసుదేవు నబ్జవజ్రాంకుశ-చక్రమీనశంఖచాపకేతు
చిహ్నితంబు లైన శ్రీచరణము లింక - సోఁక ననుచు వగపు సోఁకెనయ్యా!

క. హరిపాదంబులు సోఁకెడి - సిరికతమున నఖిలభువనసేవ్యత్వముతో
స్థిర నైతి నిన్నిదినములు - హరి నాగర్వంబు మాన్చి యరిగె మహాత్మా! 373

క. లీలాకారము దాల్చెను - శ్రీలలనేశుండు ఖలుల శిక్షించి భవో
న్మాలనము సేయుకొఱకును - నాలుగుపాదముల నిన్ను నడపించుటకున్. 374

1. క్షాంతి=ఓర్పు. 2. ఆర్జవము=ఋజుభావము, చక్కనినడత. 3. వెగడుపడు=తల్లడపడు.

ఉ. ఆ మధురోక్తు, లా నయము, లా దరహాసము, లా కుమారసం
బా మురిపంబు, లా తగవు, లా గమనక్రియ, లా మనోహర
ప్రేమకరావలోకనము ప్రీతిఁ గనుంగొన లేమి మాధవుం
గామిను లేల నిర్దళితకర్ములు యోగులుఁ బాయ నేర్తురే? 375

క. మెల్లన నాపై యాదవ - వల్లభుఁ డడుగిడఁగ మోహవశనై నే రం
జిల్లఁగ రోమాంచముక్రియ-[1]మొల్లములై మొలచు సస్యములుమార్గములన్." 376

వ. అని యిట్లు పూర్వవాహిని యైన సరస్వతీ తీరంబున ధర్మదేవుండును, భూమియు
వృషభ ధేనురూపంబుల భాషింప, రాజర్షి యైన పరీక్షిద్భూవరుండు డగ్గఱియె;
నాసమయంబున, 377

కలిపురుషుఁడు ధర్మదేవతను దన్నుట

శా. కైలాసాచలసన్నిభం బగు మహాగంభీరగోరాజముం
గాలక్రోధుఁడు, దండహస్తుఁడు, నృపాకారుండు, క్రూరుండు, జం
ఘాలుం డొక్కఁడు శూద్రుఁ డాసురగతిం గాఠిన్యనిర్ముక్తుఁ డై
నేలం గూలఁగఁ దన్నెఁ [2]బంచితిలఁగా నిర్ఘాతపాదాహతిన్. 378

వ. మఱియును, 379

శా. ఆ లోలాంగక, నశ్రుతోయకణజాలాక్షిన్, మహాంభారవన్,
బాలారూఢతృణానలీకబళలోభవ్యాప్తజిహ్వాగ్ర, నాం
దోళస్వాంత, నజీవవత్స, నుదయద్దుగ్ధక్షానిర్వర్తన్, ఘర్మకీ
లాలాపూర్ణశరీర నా మొదవు నుల్లంఘించి తన్నెన్ వడిన్. 380

వ. ఇట్లు ధేనువృషభంబుల రెంటినిం గంటకుం డై తన్నుచున్న రాజలక్షణ
ముద్రితుం డయిన శూద్రునిం జూచి, సువర్ణపరికరస్యందనారూఢుం డగు నభి
మన్యునందనుండు గోదండంబు సగుణంబు సేసి, మేఘగంభీరరవంబు లగు వచ
నంబుల ని ట్లనియె: 381

శా. "నిన్నుం గొమ్ములఁ జిమ్మెనో, కదిసెనో? నిర్భీతి వై గోవులం
దన్నం గారణ మేమి? మద్భుజసనాథక్షోణి నేవేళలం
దు న్నేరంబులు సేయ రా; దెఱుఁగవా? ధూర్తత్వమున్, భూమిభృ
త్సన్నాహంబు నొనర్చె; దెవ్వఁడవు? నిన్ శాసించెదన్ దుర్మతీ! 382

క. గాండీవియుఁ, జక్రియు భూ-మండలిఁ బెడఁబాసి చనిన మదమత్తుఁడ వై
దండింపఁ దగనివారల - దండించెదు; నీవ తగుదు దండనమునకున్." 383

---

1. మొల్లములు = అధికములు. 2. పంచితిలు = మూత్రము విడుచు; ఉచ్చపోసుకొను.

వ. అని వృషభంబు నుద్దేశించి యి ట్లనియె: 384

మ. "కురుధాత్రీశ్వర బాహువప్రయుగళీగుప్తక్షమామండలిం
బరికింపన్ భవదీయనేత్రజనితాంభశ్శ్రేణిఁ దక్కన్ జనుల్
[1]దొరఁగం జేయ రధర్మసంజనితజంతుశ్రేణిబాష్పంబులన్;
గురుశక్తిన్ విదళింతుఁ జూడు మితనిన్ గోమూర్తి దేవోత్తమా! 385

క. జాలిఁ బడ నేల? నాశర - జాలంబులపాలు సేసి చంపెద వీనిన్;
భూలోకంబున నిపు డే - నాలుగుపాదముల నిన్ను నడపింతుఁ జుమీ! 386

ఉ. వాచవి యైన గడ్డిఁ దిని, వాహినులందు జలంబు ద్రావఁగా
నీచరణంబు లెవ్వఁ డిటు నిర్దళితంబులఁ జేసె? వాఁడు దా
ఖేచరుఁ డైన వాని మణికీలితభూషణయుక్తబాహులన్
వే చని త్రుంచివైతు వినువీథికి నేఁగిన, నేల డాఁగినన్." 387

వ. అని మఱియు గోరూప యయిన భూదేవితో ని ట్లనియె: 388

చ. "అగణితవైభవుం డగు మురాంతకుఁ డక్కట పోయె నంచు నె
వ్వగలఁ గృశించి నేత్రముల వారికణంబులు దేకుమమ్మ! లో
బెగడకుమమ్మ! మద్విశిఖబృందములన్ నృపులున్ వధింతు; నా
మగఁటిమిఁ జూడవమ్మ! [2]వెఱ మానఁగదమ్మ! శుభప్రదాయినీ! 389

క. సాధువు లగు జంతువులకు - బాధలు గావించు ఖలుల భంజింపని రా
జాధము నాయుస్స్వర్గ - శ్రీధనములు వీటిఁబోవు సిద్ధము తల్లీ! 390

క. దుష్టజన[3]నిగ్రహంబును, - శిష్టజనానుగ్రహంబుఁ జేయఁగ నృపులన్
స్రష్ట విధించెఁ; బురాణ - ద్రష్టలు సెప్పుదురు పరమధర్మము సాధ్వీ!" 391

వ. అనిన ధర్మనందనపౌత్త్రునకు వృషభమూర్తి నున్న ధర్మదేవుం డిట్లనియె: 392

ఉ. "క్రూరులఁ జంపి సాధువులకున్ విజయం బొనరించునట్టి యా
పౌరవవంశజాతుఁడవు, భాగ్యసమేతుఁడ వౌదు, తొల్లి మీ
వా రిటువంటివా రగుట వారిజనేత్రుఁడు మెచ్చి దౌత్యసం
చారము సేసెఁ గాదె నృపసత్తమ! భక్తిలతానిబద్ధుఁ డై. 393

వ. నరేంద్రా! యేము ప్రాణులకు దుఃఖహేతువులము గాము; మావలన దుఃఖంబు నొందెడు పురుషుండు లేఁడు; వాదివాక్య భేదంబుల యోగీశ్వరులు మోహితులై భేదంబు నాచ్ఛాదించి తమకు నాత్మ సుఖదుఃఖంబుల నిచ్చు ప్రభు వని చెప్పుదురు; దైవజ్ఞులు గ్రహదేవతాదులకుఁ బ్రభుత్వంబు సంపాదింతురు; మీమాంసకులు గర్మంబునకుం బ్రాభవంబుం బ్రకటింతురు; లోకాయతికులు స్వభావంబునకుఁ బ్రభుత్వంబు వలుకుదు; రిం దెవ్వరికిని సుఖదుఃఖప్రదానంబు సేయఁ

1. తొరఁగు = స్రవించు. 2. వెఱ = భయము. 3. నిగ్రహము = శిక్ష.

ప్రభుత్వంబు లేదు; పరులవలన దుఃఖంబు వచ్చిన నధర్మంబు పరులు సేసిరని విచారింపవలదు; తర్కింపను నిర్దేశింపను రాని పరమేశ్వరునివలన సర్వంబు నగుచుండు" ననిన ధర్మదేవునికి ధర్మనందనపౌత్త్రుం డిట్లనియె : 394

ఆ. "ధర్మమూర్తి వయ్య! ధర్మజ్ఞ! వృషరూప!-పరమధర్మ మీవు పలుకు త్రోవ;
పాపకర్మ చేయుపాపంబు సూచింపఁ - బాపకర్ముఁ డేఁగుపథము వచ్చు. 395

వ. మఱియు దేవమాయవలన భూతంబుల వాఙ్మనసంబులకు వధ్యఘాతుకలక్షణం బగు వృత్తి సులభంబుగం దెలియరాదు; నీవు ధర్మదేవతవు; కృతయుగంబునం దపశ్శౌచదయాసత్యంబు లను నాలుగు నీకుం బాదంబు లని చెప్పుదురు; త్రేతాయుగంబునఁ బూర్వోక్తపాదచతుష్కంబునం దొక్కపాదంబు క్షీణం బయ్యె; ద్వాపరంబునం బాదద్వయంబు నశించెం; గలియుగంబందు నివ్వడువున నిప్పుడు నీకుఁ బాదత్రయంబు భగ్నంబయ్యె; నవశిష్టం బగు భవదీయచతుర్థపాదంబు నధర్మంబు గల్యంతంబున నిగ్రహింప గమకించుచున్నయది; వినుము, మఱియునుం గాక, 396

మ. భరముం బాపి రమావిభుండు గరుణం బాదంబులం ద్రొక్కఁగా
స్థిరయై వేడుక నింతకాలము సుఖశ్రీ నొందె భూదేవి; త
చ్చరణస్పర్శము లేమి శూద్రకులజుల్ శాసింతు రంచుల్ నిరం
తరశోకంబున నీరు గన్నుల నిడెన్ ధర్మజ్ఞ! వీక్షించితే?" 397

పరీక్షిన్మహారాజు కలిని నిగ్రహించి ధర్మపరిపాలనము సేయుట

వ. అని యిట్లు ధరణీ ధర్మదేవతల బుజ్జగించి, మహారథుం డయిన విజయపౌత్త్రుండు క్రొక్కారు మెఱుంగు తెఱంగు ధిక్కరించుచు, దిక్కులకు వెక్కసం బయిన యడిదంబు [1]బెడిదంబుగ జడిపించి పాపహేతు వయిన కలిని రూపుమాప నుద్యోగించిన, వాఁడు రాజరూపంబు విడనాడి, వాడినమొగంబుతోడ, భయవిహ్వలుం డై, హస్తంబులు సాఁచి, తత్పాదమూలవిన్యస్తమస్తకుం డై ప్రణామంబు సేసి,

క. "కంపించె దేహ మెల్లం; - జంపకు మో రాజతిలక! శరణాగతు ర
క్షింపు" మని తనకు మ్రొక్కినఁ - జంపక కలిరాజుఁ జూచి జనపతి పలికెన్ :

క. "[2]అర్జునకీర్తిసమేతుం-డర్జునపౌత్త్రుండు భయరసావృతజనులన్
నిర్జితులఁ జంప నొల్లఁడు; - దుర్జనభావంబు విడిచి తొలఁగు దురాత్మా! 400

వ. నీవు పాపబంధుండవు; మదీయబాహుపాలితం బయిన మహీమండలంబున నిలువ వలవదు; రాజదేహంబునందు వర్తించు నిన్ను నసత్యలోభచౌర్యదౌర్జన్య

1. బెడిదముగ = భయంకరముగ. 2. అర్జున = తెల్లని.

దురాచార మాయాకలహ కపటకలుషాలస్యాద్యధర్మేతర సమూహంబు లాశ్ర యించు; సత్యధర్మంబులకు నివాసం బగు బ్రహ్మావర్తదేశంబున యజ్ఞవిస్తార నిపుణు లయినవారు యజ్ఞేశ్వరుం డయిన హరిం గూర్చి యాగంబు సేయు చున్నవారు; వారలకు సుఖప్రదానంబు సేయుచు సకలభూతాంతర్యామి యై భగవంతుం డయిన హరి జంగమస్థావరంబులకు నంతరంగబహిరంగముల సంచరించు వాయువు చందంబున నాత్మరూపంబున మనోరథంబుల నిచ్చుం గావున నీ విందుండవలవ" దనుచు దండహస్తుం డయిన జమునికై వడి [1]మండలాగ్రంబు సాచిన రాజవర్యునకుం గలి యి ట్లనియె : 401

క. "జగతీశ్వర! నీయడిదము - ధగధగితప్రభలతోడఁ దఱచుగ మెఱయన్
బెగడెం జిత్తము; గుండెలు - పగిలెడి; నీకెందుఁ జొత్తు? భావింపఁగదే!

వ. నరేంద్రా! నిన్ను నారోపితశరశరాసను సర్వప్రదేశంబులందును విలోకించు చున్నవాఁడ; నే నెక్కడ నుండుదు, నానతి" మ్మనిన రాజన్యశేఖరుండు ప్రాణి వధ స్త్రీ ద్యూతపానంబు లనియెడి నాలుగు స్థానంబుల నిచ్చి, మఱియు నడిగిన సువర్ణమూలం బగు నసత్యమదకామహింసావైరంబు లనియెడు పంచప్రదేశం బుల నొసంగి, యితర స్థలంబుల స్పృశియింపకుండ నియమించె; నిట్లు కలినిగ్ర హంబు సేసి, హీనంబు లయిన తపశ్శౌచదయ లనియెడి మూఁడుపాదంబులు వృషభమూర్తి యయిన ధర్మదేవత కిచ్చి, రత్నగర్భకు [2]నిర్భరం బయిన సంతోషంబు సంపాదించి, 403

క. గజనామధేయపురమున, - గజరిపుపీఠమున ఘనుఁడు గలిమర్దనుఁ డ
గ్గజవైరిపరాక్రముఁ డే - గజిబిజి లేకుండఁ దాల్చెఁ గౌరవలక్ష్మిన్. 404

వ. ఇట్లు కృష్ణుని యనుగ్రహంబున నశ్వత్థామబాణపావకంబువలన బ్రదికి, వృషభ మూర్తి యయిన ధర్మదేవతకు నభయం బిచ్చిన పరీక్షిన్నరేంద్రుండు బ్రాహ్మణ శాపప్రాప్తతక్షకాహిభయంబువలనఁ బ్రాణంబులు వోవు నని యెఱింగి, సర్వ సంగంబులు వర్జించి, శుకునకు శిష్యుం డై, విజ్ఞానంబు గలిగి, గంగాతరంగిణీ తీరంబునం గళేబరంబు విడిచె; వినుఁడు. 405

క. హరివార్త లెఱుఁగువారికి, - హరిపదములు దలఁచువారి, కనవరతంబున్
హరికథలు వినెడివారికి - మరణాగతమోహసంభ్రమము లే దనఘా! 406

క. శుభచరితుఁడు హరి యరిగినఁ - బ్రభవించి ధరిత్రి నెల్లఁ [3]బ్రబ్బియుఁ, గలి దా
నభిమన్యుసుతునివేళను - బ్రభవింపక యడఁగియుండె భార్గవముఖ్యా! 407

వ. ఇవ్విధంబునఁ జతుస్సముద్రముద్రితాఖిలమహీమండలప్రాజ్యసామ్రాజ్యంబు పూజ్యంబుగాఁ జేయుచు నా యభిమన్యుసంభవుండు, 408

---

1. మండలాగ్రము = ఖడ్గము. 2. నిర్భరము = అధికము. 3. ప్రబ్బు = వ్యాపించు.

ఉ. చేసినఁ గాని పాపములు చెందవు; చేయఁ దలంచినంతటం,
జేసెద నన్న మాత్రమునఁ జెందుఁగదా కలివేళఁ బుణ్యముల్ ?
మోసము లేదటంచు నృపముఖ్యుఁడు గాచెఁ గలిన్ మరంద ము
ల్లాసముతోడఁ గ్రోలి విరులం దెగఁజూడని తేఁటికైవడిన్. 409

వ. మఱియుం బ్రమత్తులై యధీరు లగు నరులయందు వృకంబు చందంబున నొదిఁగి [1]లాఁచుకొని యుండి చేష్టించుం గాని ధీరులైనవారికిఁ గలివలని భయంబు లేదని కలి నంతంబునొందింపఁ డయ్యె'' ననిన విని. ఋషులు సూతున కిట్లనిరి : 410

సీ. ''పౌరాణికోత్తమ! బ్రదుకుము పెక్కేండ్లు; తామరసాక్షుని ధవళయశము
మరణశీలుర మైన మా కెఱింగించితి; కల్పితం బగు క్రతుకర్మమందుఁ
బొగలచేఁ బొగిలి యబుద్ధచిత్తుల మైన మము హరిపదపద్మమధురరసముఁ
ద్రావించితివి నీవు; ధన్యుల మైతిమి; స్వర్గమేనియు [2]నపవర్గమేని

తే. భాగవతసంగలవభాగ్యఫలము కీడె? – ప్రకృతిగుణహీనుఁడగుచక్రిభద్రగుణము
లీశకమలాసనాదులు నెఱుఁగ లేరు – వినికి వినఁ జాల మనియెడి వెఱ్ఱి గలఁడె?

క. దీపంబులు, ఖండితసం – తాపంబులు గల్మషాంధతమసమహోద్య
ద్దీపంబులు, పాషండదు – రాపంబులు విష్ణువందనాలాపంబుల్. 412

క. పావనములు, దురితలతా – లావనములు, నిత్యమంగళ ప్రాభవసం
జీవనములు, లక్ష్మీసం – భావనములు వాసుదేవ పదసేవనముల్. 413

ఆ. పరమభాగవతుఁడు పాండవపౌత్త్రుండు – శుకుని భాషణముల శుద్ధబుద్ధి
యై, విరాజమానుఁ డై, ముక్తి యగు విష్ణు–పాదమూల మెట్లు వడసె ననఘ!

వ. మహాత్మా! విచిత్రయోగనిష్ఠాకలితంబును, విష్ణుచరితలలితంబును, బరమపుణ్యంబును, సకలకల్యాణగుణగణ్యంబును, భాగవతజనాపేక్షితంబును నైన పారీక్షితభాగవతాఖ్యానంబు వినిపింపు ''మనిన సూతుం డిట్లనియె : 415

క. '' మిముబోఁటి పెద్దవారలు – కమలాక్షుని చరిత మడుగఁగాఁ జెప్పెడి భా
గ్యము గలిగె; నేఁడు నాజన్మము సఫలం బయ్యె వృద్ధమాన్యుఁడ నగుటన్. 416

క. కులహీనుఁడు నారాయణ – విలసత్కథనములు గడఁక వినిపించినఁ ద
త్కులహీనతఁ బాసి, మహో – జ్జ్వలకులజత్వమును బొందు సన్మునులారా! 417

సీ. ఎవ్వని గుణజాల మెన్న జిహ్వాలు లేక నలినగర్భాదు లనంతుఁ డండ్రు?
కోరెడు విబుధేంద్రకోటి నొల్లక లక్ష్మి ప్రార్థించె నెవ్వని పాదరజము?

---

1. లాఁచుకొను = పొంచుకొను. 2. అపవర్గము = మోక్షము.

బ్రహ్మ యెవ్వని పాదపద్మంబు గడిగిన జలము ధన్యత నిచ్చె జనుల కెల్ల?
భగవంతుఁ డనియెడి భద్రశబ్దమునకు నెవ్వఁ డర్థాకృతి నేపుమిగులు?
ఆ. నేమహాత్ము నాశ్రయించి, శరీరాది - సంగకోటినెల్ల సంహరించి,
ప్రాభవమున మునులు పారమహంస్యంబు - నొంది తిరిగిరాక యుందు రెలమి?

చ. క్రమమున మింటికై యెగయుఁ గాక విహంగము, మింటి దైన పా
రము గన నేర్చునే? హరిపరాక్రమ మోపినయంతఁ గాక స
ర్వము వివరింప నెవ్వఁడు ప్రవర్తకుఁ డౌ మునులార! నాదు చి
త్తమునకు నెంత గానఁబడెఁ దప్పక చెప్పెద మీకు నంతయున్. 419

క. వేదండపురాధీశుఁడు - గోదండము సేతఁ బట్టికొని గహనములో
వేదండాదుల నొకనాఁ - డేదండలఁ బోవనీక యెగచెఁ బలిమిన్. 420

క. [1]ఒగ్గములు ద్రవ్వి, పడు మని - యొగ్గెడు పెనుఁదెరల వలల నుగ్రమృగములన్
డగ్గఱి చంపెడు వేడుక - వెగ్గలమై చిత్తమందు వెంటాడింపన్. 421

క. కోలముల గవయ వృక శా - ర్దూలములఁ దరక్షు ఖడ్గ రోహిత హరి శుం
డాలముల శరభ చమర - వ్యాలముల వధించె విభుఁడు వడి [2]నోలములన్. 422

వేఁటకు వెళ్లిన పరీక్షితుఁడు శమీకునిపై మృతసర్పము నెత్తి వైచుట

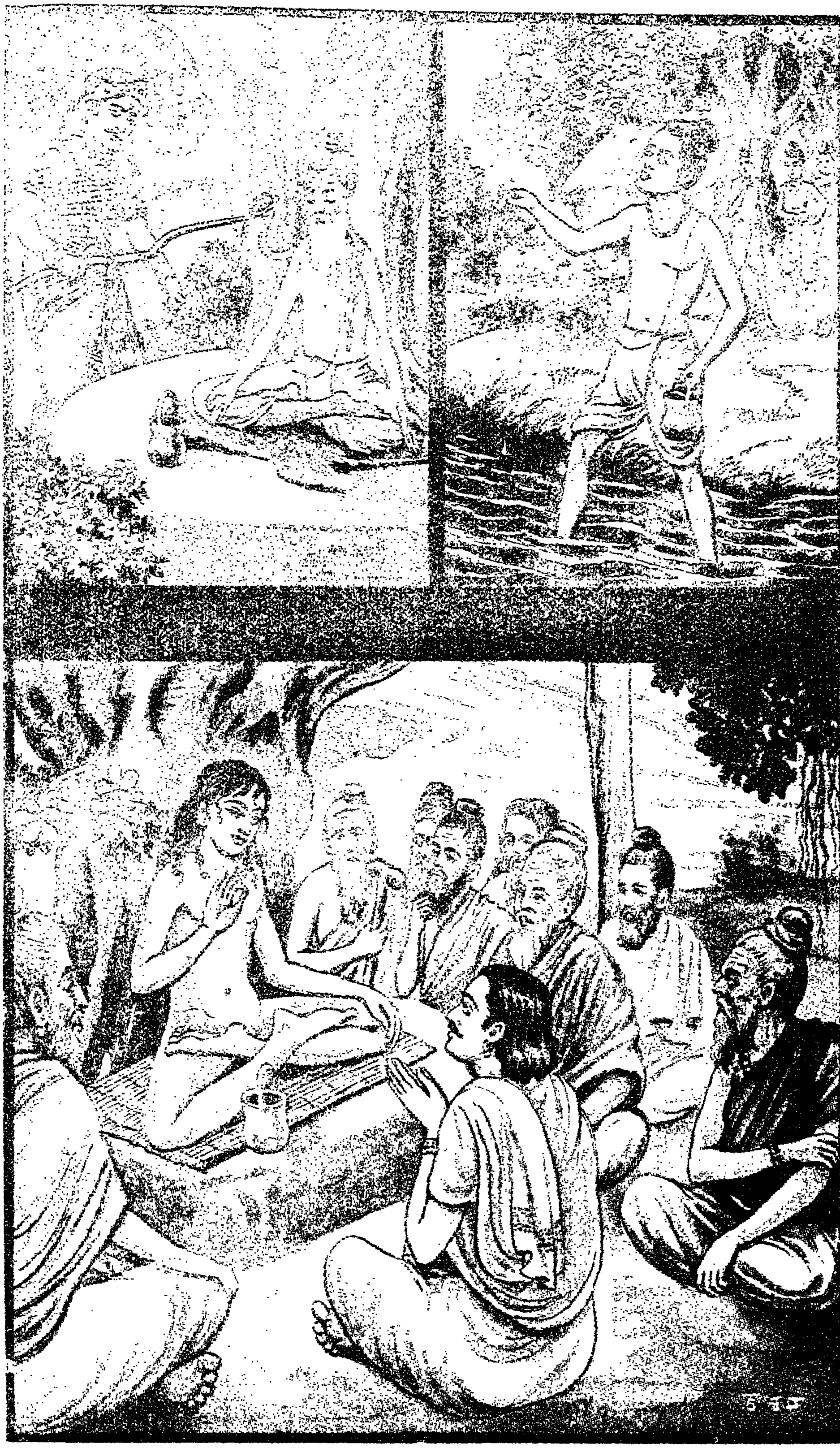
క. మృగయులు మెచ్చ నరేంద్రుఁడు - మృగరాజపరాక్రమమున మెఱసి, హరించెన్
మృగధరమండలమునఁ గల - మృగ మొక్కటి దక్క సర్వమృగముల నెల్లన్.

వ. ఇట్లు వాటం బయిన వేఁటతమకంబున మృగంబుల వెంబడిం బడి యెగచుచుం జరించుటం జేసి బుభుక్షాపిపాసలవలన మిగులఁ బరిశ్రాంతుం డయి ధరణీకాంతుండు చల్లనినీటికొలంకుం గానక, కలంగెడుచిత్తంబుతోఁ జని చని, యొక్క తపోవనంబుఁ గని, యందు, 424

సీ. మెలఁగుట చాలించి, మీలితనేత్రుఁ డై, శాంతుఁ డై కూర్చుండి, జడత లేక,
ప్రాణమనోబుద్ధిపంచేంద్రియంబుల బహిరంగవీథులఁ బాఱనీక,
జాగరణాదికస్థానత్రయము దాఁటి పరమమై యుండెడి పదముఁ దెలిసి,
బ్రహ్మభూతత్వసంప్రాప్తి [3]విక్రియుఁ డయి యతిదీర్ఘజటలు దన్నావరింప,
తే. నలఘురురుచర్మధారియై యలరుచున్న - తపసిఁ బొడగని, శోషితతాలుఁ డగుచు
నెండి, తడి లేక, కుత్తుక నెలుఁగు డింద, - మందభాషల నిట్లను మనుజవిభుఁడు: 425

---

1. ఒగ్గములు = పల్లములు. 2. ఓలము = మఱుఁగు, మాటు. 3. పవిత్రుఁడై, విశ్రాంతుఁడై అని పూర్వ ముద్రణపాఠములు. 'బ్రహ్మభూత మవిక్రియమ్' అని మూలము. కాన 'ప్రాప్త్యవిక్రియుఁడయి' అని యుండఁ దగును.

క. "తోయములు దెమ్ము; నాకీ - తోయము [1]వేఁటాడ నెరవు దొరకదు; ఘనచే
తోయుత! దప్పి జనించెను-తోయమువారలును లేరు దుస్సహ మనఘా!" 426

వ. అని భూవరుండు శమీకమహాముని సమాధినిష్ఠానిమీలితనేత్రుండును, విస్మృత
బాహ్యాంతరింద్రియకృతసంచారుండును, హరిచింతాపరుండును నై యుండుటం
దెలియ లేక, 427

ఉ. "కన్నులు మూసి బ్రాహ్మణుఁడు గర్వముతోడుత నున్నవాఁడు; చే
సన్నల నైన రమ్మనఁడు; సారజలంబులు దెచ్చి పోయఁ; డే
మన్నన లైనఁ జేయఁడు; సమగ్రఫలంబులు వెట్టఁ; డింత సం
పన్నత నొందెనే తన తపశ్చరణాప్రతిమప్రభావముల్? 428

ఆ. వారిఁ గోరుచున్నవారికి శీతల - వారి యిచుట యెట్టివారి కయిన
వారితంబు గాని వలసినధర్మంబు; - వారి యిడఁడు దాహవారి గాఁడు." 429

చ. అని మనుజేశ్వరుండు మృగయాపరిఖేదనితాంతదాహసం
జనితదురంతరోషమున, సంయమి దన్నుఁ దిరస్కరించి పూ
జనములు సేయఁ డంచు, మృతసర్పము నొక్కటి వింటికొప్పునం
బనివడి తెచ్చి వైచె నటు బ్రహ్మమునీంద్రుని యంసవేదికన్. 430

వ. ఇట్లు తండు ప్రత్యాహృతబాహ్యాంతరింద్రియుం డగుట నిమీలితలోచనుండు
గానోపునో, యట్లు గాక గతాగతు లగు క్షత్త్రబంధులచే నేమి యని మృషా
సమాధినిష్ఠుండు గానోపునో యని వితర్కించుచు, వృథారోషదర్పంబున ముని
మూఁపున గతాసు వయిన సర్పంబు నిడి, నరేశ్వరుండు దనపురంబునకుం జనియె;
నంత సమీపవర్తు లైన మునికుమారు లంతయుం దెలియం జూచి, శమీకనంద
నుం డైన శృంగికడకుం జని, 431

శమీకపుత్త్రుఁ డగుశృంగి పరీక్షితుని శపించుట

క. "వరగంధగజస్యందన - తురగంబుల నేలు రాజు తోయాతురుఁ డై
పరఁగఁ నీజనకుని మెడ - నురగముఁ దగిలించిపోయె నోడక తండ్రీ!" 432

వ. అని పలికిన సమానవయోరూపమునికుమారలీలాసంగి యయిన శృంగి శృంగం
బులతోడిమూర్తిధరియించినట్లువిజృంభించి, రోషసంరంభంబున నుదరిపడి, బల్యా
న్నంబుల భుజించి పుష్టంబు లగు పరపుష్టంబులుం బోలె బలిసియు, ద్వారంబులం
గాచికొని యుండు సారమేయంబులపగిది దాసభూతు లగు క్షత్త్రియాభాసు లెట్లు
బ్రాహ్మణోత్తములచే స్వరక్షకులుగ నిరూపితు లయి? రట్టివార లెట్లు తద్గృహం

1. 'వేఁటాడు వేళఁ దొల్లి పొడమ డీ తోయము క్రియ జలదాహము' అని పూర్వ ముద్రణ పాఠము.

బుల భాండసంగతం బగు నన్నంబు భుజింప నర్హు లగుదురు, తత్ప్రకారంబు లయిన ద్రోహంబు లెట్లు నిజస్వామిం జెందు నని మఱియు నిట్లనియె: 433

ఉ. "ఆడఁడు తన్ను దూషణము లాశ్రమవాసులఁ గాని వైరులం
గూడఁడు; కందమూలములు గూడుగఁ దించు సమాధినిష్ఠుఁడై
వీడఁడు లోనిచూడ్కులను; విష్ణునిఁ దక్కఁ బరప్రపంచముం
జూడఁడు మద్గురుండు; ఫణిఁ జుట్టఁగ నేటికి రాచవానికిన్? 434

ఉ. పోము హిరణ్యదానములఁ బుచ్చుకొనంగ; ధనంబు లేమియుం
దేము; సవంచనంబులుగ దీవన లిచ్చుచు [1]వేసరింపఁగా
రాము; వనంబులన్ గృహవిరాముల మై నివసింపఁ జెల్ల రే
పామును వైవఁగాఁ దగునె బ్రహ్మమునీంద్రు భుజార్గళంబునన్? 435

క. పుడమిఁ గల జనులు పొగడఁగఁ - గుడుతురు గట్టుదురు గాక కువలయపతులై
యడవుల నిడుమలఁ బడియెడి - బడుగుల మెడ నిడఁగఁ దగునె పన్నగశవమున్?

క. భగవంతుఁడు గోవిందుఁడు - జగతిం బెడఁబాసి చనిన, శాసింపంగాఁ
దగువారు లేమి దుర్జను - లెగసి మహాసాధుజనుల నేఁచెద రకటా! 437

క. బాలకులార! ధరిత్రీ - పాలకు శపియింతు" ననుచు బలువడిని విలో
లాలకుఁ డగు మునికుంజర - బాలకుఁ డరిగెం ద్రిలోకపాలకు లదరన్. 438

వ. ఇట్లు రోషించి, కౌశికీనదికిం జని, [2]జలోపస్పర్శంబు సేసి, 439

ఉ. "ఓడక, వింటికోపున మృతోరగముం గొని వచ్చి, మాఱుమా
టాడక యున్న మజ్జనకునంసతలంబునఁ బెట్టి, దుర్మద
క్రీడఁ జరించు రాజు హరికేశవు లొడ్డినఁ, గావఁ జచ్చుఁబో
యేడవనాఁడు తక్షకఫణీంద్రవిషానల హేతిసంహతిన్." 440

వ. అని శమీక మహాముని కుమారుం డయిన శృంగి పరీక్షిన్నరేంద్రుని శపించి నిజాశ్రమంబునకుం జనుదెంచి, కంఠలగ్న కాకోదరకళేబరుం డైన తండ్రిం జూచి,

క. "ఇయ్యెడ నీకంఠమునను - నియ్యురగకళేబరంబు నిటు వైచిన యా
యయ్యా నిఁక నేమి సేయుదు? - నెయ్యంబులు లేవు సుమ్ము నృపులకుఁ దండ్రీ!

శా. [3]ప్రారంభంబున వేఁట వచ్చి, ధరణీపాలుండు మా తండ్రిపై
నేరం బేమియు లేక, సర్పశవమున్ నేఁ డుగ్రుఁడై వైచినాఁ
డీరీతిన్; ఫణి గ్రమ్మఱన్ బ్రదుకునో, హింసించునో కోఱలన్,
రారే తాపసులార! దీనిఁ దివరే! రక్షింపరే! మ్రొక్కెదన్." 443

1. వేసరించు=శ్రమపెట్టు. 2. జలోపస్పర్శము=ఆచమనము. 3. ప్రారంభము=పూనిక, ప్రయత్నము.

వ. అని, వెఱపున, సర్పంబుఁ దిగుచుకొననేరక యెలుంగెత్తి యేడ్చుచున్న కుమారకు రోదనధ్వని విని యాంగిరసుం డయిన శమీకుండు సమాధి చాలించి, మెల్లన కన్నులు దెఱచి, మూఁపున వ్రేలుచున్న మృతోరగంబు నీక్షించి, తీసి పాఱవైచి, కుమారకుం జూచి, 444

క. ఏకీడు నాచరింపము – లోకులకున్; మనము సర్వలోకసములమున్;
శోకింప నేల పుత్రక! – [1]కాకోదర మేల వచ్చెఁ గంఠంబునకున్?" 445

వ. అని యడిగినఁ దండ్రికిఁ గొడుకు, రాజు వచ్చి సర్పంబు వైచుటయుం, దాను శపించుటయును వినిపించిన, సమ్ముని తన దివ్యజ్ఞానంబున సమ్మానవేంద్రుండు పరీక్షిన్నరేంద్రుం డని యెఱింగి, కొడుకువలన సంతసింపక యిట్లనియె: 446

క. "బెట్టిద మగు శాపమునకు – [2]దట్టపుద్రోహంబు గాదు; ధరణీకాంతుం
గట్టా! యేల శపించితి – పట్టీ! తక్షకవిషాగ్నిపా లగు మనుచున్? 447

ఆ. తల్లికడుపులోన దగ్ధుఁడై క్రమ్మఱఁ – గమలనాభు కరుణఁ గలిగినాఁడు;
బలిమిఁ గలిగి ప్రజలఁ బాలించుచున్నాఁడు; – దిట్టపడుచ! రాజుఁ దిట్ట దగునె? 448

ఉ. కాపరి లేని గొఱ్ఱియలకైవడిఁ గంటకచోరకోటిచే
నేపఱియున్న దీభువన మీశుఁడు కృష్ణుఁడు లేమి; నిట్టిచో
భూపరిపాలనంబు సమబుద్ధి నితం డొనరింపఁ జెల్లరే!
యీపరిపాటి ద్రోహమున కిట్లు శపింపఁగ నేల బాలకా! 449

సీ. పాపంబు నీచేతఁ బ్రాపించె మన; కింక రాజు నశించిన రాజ్యమందు
బలవంతుఁ డగువాఁడు బలహీను పశుదారహయసువర్ణాదుల నపహరించు;
జారచోరాదులు సంచరింతురు; ప్రజ కన్యోన్యకలహంబు లతిశయిల్లు;
వైదికం బై యున్న వర్ణాశ్రమాచారధర్మ మించుక లేక తప్పిపోవు;
ఆ. నంతమీఁద లోకు లర్థకామంబులఁ – దగిలి సంచరింప ధరణి నెల్ల
వర్ణసంకరములు వచ్చును మర్కట – [3]సారమేయకులము మేరఁ బుత్ర! 450

ఉ. భారతవంశజుం, బరమభాగవతున్, హయమేధయాజి, నా
చారపరున్, మహానయవిశారదు, రాజకులైకభూషణున్
నీరముఁగోరి నేఁడు మననేలకు వచ్చిన యర్థి భక్తి స
త్కారము సేసి పంపఁ జనుఁగాక శపింపఁగ నీకు ధర్మమే? 451

క. భూపతికి నిరపరాధము – శాపము దా నిచ్చె బుద్ధిచాపలమున మా
పాపఁడు; వీఁ డొనరించిన – పాపముఁ దొలఁగింపు కృష్ణ! పరమేశ! హరీ! 452

---

1. కాకోదరము = పాము. 2. దట్టపు = తగినట్టి. 3. సారమేయము = కుక్క.

క. పొడిచినఁ, దిట్టినఁ, గొట్టినఁ - బడుచుందురు గాని పరమభాగవతులు దా
రొడఁబడరు మాఱు సేయఁగఁ; - గొడుకా! విభుఁ డెగ్గు సేయఁగోరఁడు నీకున్.

క. చెలఁగరు కలఁగరు సాధులు - మిళితము లయి పరులవలన మేలుం గీడుం
నెలకొనిన నైన; నాత్మకు-నొలయవు సుఖదుఃఖచయము లుగ్రము లగుచున్."

వ. అని యిట్లు శమీకమహామునీంద్రుండు గ్రమ్మఱింప శక్తి లేని కొడుకు సేసిన పాపంబునకు సంతాపంబు నొంది, తనశిష్యు నొక మునికుమారునిఁ బిలిచి యేతద్వృత్తాంతం బంతయు రాజున కెఱింగించి రమ్మని పంచె; నంత నాయభిమన్యుపుత్త్రుండు శమీకమునిశిష్యునివలన శాపవృత్తాంతంబు విని కామక్రోధాదివిషయాసక్తుండగు తనకుం దక్షకవిషాగ్ని విరక్తిబీజం బగు ననుచుఁ గరిపురంబునకుం జని యేకాంతంబున, 455

విప్రశాప మెఱిఁగి పరీక్షిత్తుఁడు ప్రాయోపవిష్టుఁ డగుట

ఉ. "ఏటికి వేఁట వోయితి? మునీంద్రుఁడు గాఢసమాధి నుండఁగా
నేటికిఁ దద్భుజాగ్రమున నేసితి సర్పశవంబుఁ దెచ్చి? నే
నేటికిఁ బాపసాహసము లీక్రియఁ జేసితి? దైవయోగముం
దాఁటఁగ రాదు; వేగిరమ, తథ్యము, గీడు జనించు ఘోర మై. 456

ఉ. పామువిషాగ్నికీలములఁ బ్రాణము లేఁగిన నేఁగుఁగాక! యీ
భూమియు, రాజ్యభోగములుఁ బోయిన నిప్పుడ పోవుఁగాక! [1]సౌ
దామనిఁ బోలు జీవనముఁ దథ్యముగాఁ దలపోసి యింక నే
నే మని మాఱు దిట్టుదు మునీంద్రకుమారకు దుర్నివారకున్? 457

ఆ. రాజ ననుచుఁ బోయి రాజ్యగర్వంబున-[2]వనముకొఱకు వారి వనము సొచ్చి,
[3]దందశూకశవముఁ దండ్రిపై వైచినఁ-బాలియఁ దిట్ట కేల పోవు సుతుఁడు? 458

క. గోవులకును, బ్రాహ్మణులకు, - దేవతలకు నెల్లప్రొద్దుఁ దెంపునఁ బీడల్
గావించు పాపమానస - మేవిధమునఁ బుట్టకుండ నే వారింతున్?" 459

వ. అని వితర్కించి, 460

క. దామోదరపదభక్తిం - గామాదుల గెల్చినాఁడు గావునఁ గరుణన్
భూమీశుఁ డలుగఁ డయ్యెను - సామర్థ్యము గలిగి దోషసంగిన్ శృంగిన్. 461

వ. అంత మునికుమారుండు శపించిన వృత్తాంతంబు దక్షకుండు విని యెదురు వేచి యుండె; నిటఁ దక్షకవ్యాళవిషానలజ్వాలాజాలంబునం దనకు సప్తమదినంబున మరణం బని యెఱింగినవాఁడు గావున భూపాలుండు భూలోకస్వర్గలోక

1. సౌదామిని = మెఱుపు. 2. వనము = నీరు. 3. దందశూకము = పాము.

భోగంబులు హేయంబు లని తలంచి, రాజ్యంబు విసర్జించి, నిరశనత్వాదీక్షాచరణంబు సంకల్పించుకొని, 462

మ. తులసీసంయుతదైత్యజిత్పదరజస్స్నేమంబుకంటెన్ మహో
జ్జ్వల మై, దిక్పతిసంఘసంయుతజగత్సౌభాగ్యసంధాయి యై,
కలిదోషావళి నెల్లఁ బాపు దివిషద్గంగాప్రవాహంబులోఁ
బలికిం బోయి మరిష్యమాణుఁ డగుచుం [1]బ్రాయోపవేశంబునన్. 463

క. చిత్తము గోవిందపదా-యత్తముఁ గావించి, మౌని యై, తనలో నే
తత్తఱము లేక భూవర - సత్తముఁడు వసించె ముక్తసంగత్వమునన్. 464

వ. ఇట్లు పాండవపౌత్త్రుండు ముకుందచరణారవిందవందనానందకందాయమాన మానసుం డై విష్ణుపదీతీరంబునం బ్రాయోపవేశంబున నుండుట విని, సకలలోక పావనమూర్తులు, మహానుభావులు నగుచుఁ దీర్థంబులకుం దీర్థత్వంబు లొసంగ సమర్థు లైన యత్రి విశ్వామిత్ర మైత్రేయ భృగు వసిష్ఠ పరాశర చ్యవన భరద్వాజ పరశురామ దేవల గౌతమ కశ్యప కవష కణ్వ కలశసంభవ వ్యాస పర్వత నారదప్రముఖు లైన బ్రహ్మర్షి దేవర్షి రాజర్షి పుంగవులును, గాండర్షు లయిన యరుణాదులును, మఱియు నానాగోత్రసంజాతు లైన మునులును శిష్య ప్రశిష్యసమేతు లై చనుదెంచిన, వారలకుఁ బ్రత్యుత్థానంబు సేసి, పూజించి, దండప్రణామంబు లాచరించి, కూర్చుండ నియోగించి, 465

క. క్రమ్మఱ నమ్మునివిభులకు - నమ్మనుజేంద్రుండు మ్రొక్కి హర్షాశ్రుతతుల్
గ్రమ్మఁగ ముకుళితకరుఁ డై - సమ్మతముగఁ జెప్పె [2]నాత్మసంచారంబున్. 466

ఉ. "ఓపిక లేక, చచ్చిన మహోరగముం గొనివచ్చి, కోపి నై
తాపసుమూఁపుపై నిడిన దారుణచిత్తుఁడ; మత్తుఁడన్; మహా
పాపుఁడ; మీరు పాపతృణపావకు, లుత్తము లయ్యలార! నా
పాపము వాయు మార్గముఁ గృపాపరులార! విధించి చెప్పరే? 467

ఉ. భూసురపాదరేణువులు పుణ్యులఁ జేయు నరేంద్రులన్ ధరి
త్రీసురులార! మీచరణరేణుకణంబులు మేను సోఁకి, నా
చేసినపాప మంతయు నశించెఁ; గృతార్థుఁడ నైతి; నెద్ది యేఁ
జేసిన ముక్తిపద్ధతికిఁ జెచ్చెరఁ బోవఁగ వచ్చుఁ జెప్పరే? 468

క. భీకరతరసంసార - వ్యాకులతన్ విసిగి, దేహవర్జనగతి నా
లోకించు నాకుఁ దక్షక - కాకోదరవిషము ముక్తికారణ మయ్యెన్. 469

1. ప్రాయోపవేశము = మరణార్థము సర్వకర్మపరిత్యాగ పూర్వకమైన ఉపవాసము.
2. ఆత్మ సంచారము = స్వవిషయము.

క. ఏపాదు నహంకార - వ్యాపారములందు మునిఁగి వర్తింపంగా
నాపాలిటి హరి భూసుర - శాపవ్యాజమున ముక్తసంగుం జేసెన్. 470

మ. ఉరగాధీశు విషానలంబునకు మే నొప్పింతు; శంకింప; నీ
శ్వరసంకల్పము నేఁడు మానదు; భవిష్యజ్జన్మజన్మంబులన్
హరిచింతారతియున్, హరిప్రణుతిభాషాకర్ణనాసక్తియున్,
హరిపాదాంబుజసేవయుం గలుగ మీ రర్థిం బ్రసాదింపరే! 471

క. చూడుఁడు నా [1]కల్యాణము; - పాడుఁడు గోవిందుమీఁది పాటలు; దయతో
నాడుఁడు హరిభక్తులకథ - లే [2]డహములలోన ముక్తి కేఁగఁగ నిచటన్. 472

క. అమ్మా! నినుఁ జూచిన నరుఁ-'బొమ్మా' యని ముక్తికడకుఁ బుత్తు వఁట కృపన్;
లెమ్మా! నీరూపముతో - రమ్మా! నా కెదుర గంగ! రమ్యతరంగా!'' 473

వ. అని, తనకు మీఁద నయ్యెడి జన్మాంతరంబులందును హరిపాదభక్తిసౌజన్యంబులు సంధిల్లుం గాత మని గంగాతరంగిణీదక్షిణకూలంబునం బూర్వాగ్రదర్భాసనంబున నుత్తరాభిముఖుండై యుపవేశించి, జనమేజయు రప్పించి, రాజ్యభారంబు సమర్పించి, యత్నంబు సంసారబంధంబునకుం దప్పించి, చిత్తంబు హరికి నొప్పించి, పరమభాగవతుండైన పాండవపౌత్త్రుండు ప్రాయోపవిష్టుండై యున్న సమయంబున, 474

క. [3]ఒత్తిలి పొగడుచు సురలు వి - యత్తలమున నుండి మెచ్చి యలరులవానల్
మొత్తము లై కురిసిరి నృప - సత్తముపై భూరిభేరిశబ్దంబులతోన్. 475

వ. ఆసమయంబున సభాసీను లయిన ఋషు లి ట్లనిరి: 476

మ. "క్షితినాథోత్తమ! నీచరిత్రము మహాచిత్రంబె; మీతాత లు
గ్రతపోధన్యులు; విష్ణుపార్శ్వపదవిం గామించి రాజన్యశో
భితకోటీరమణిప్రభాన్వితమహాపీఠంబు వర్జింతు రు
న్నతు లై; నీవు మహోన్నతుండవు గదా నారాయణధ్యాయివై. 477

మ. వసుధాధీశ్వర! నీవు మర్త్యతనువున్ వర్జించి, నిశ్శోక మై,
వ్యసనచ్ఛేదక మై, రజోరహిత మై వర్తించు లోకంబు స
ర్వసమత్వంబునఁ జేరునంతకు భవద్వాక్యంబులన్ వించు నే
దెసకుం బోవక చూచుచుండెదము నీదివ్యప్రభావంబులన్.'' 478

వ. అని యిట్లు పక్షపాతశూన్యంబులును, మహనీయమాధుర్యగాంభీర్యసౌజన్యధుర్యంబులును నైన భాషణంబు లాడుచు, మూఁడులోకంబులకు నవ్వలి దైన సత్యలోకంబునందు మూర్తిమంతంబులై నెగడుచున్న నిగమంబులచందంబునం

1. కల్యాణము = మేలు. 2. అహములు = దినములు. 3. ఒత్తిలి = గట్టిగా.

దేజరిల్లుచున్న బుషులం జూచి. భూవరుండు నారాయణకథాశ్రవణకుతూ
హాలుం డయి, నమస్కరించి, యి ట్లనియె: 479

క. "ఏడుదినంబుల ముక్తిం-గూడంగ నేరితి నచ్చు? గురుసంసార
క్రీడన మేక్రియ నెడ తెగుఁ? - జూడుఁడు పూతాంత్రులార! శ్రుతివచనములన్.

శా. ప్రాప్తానందులు బ్రహ్మబోధనకళాపారీణు లాత్మప్రభా
లుప్తాజ్ఞానులు మీర లార్యులు దయాళుత్వాభిరాముల్; మనో
గుప్తంబుల్ సకలార్థజాలములు మీకుం గానవచ్చుం గదా!
సప్తాహంబుల ముక్తి కేఁగెడుగతిం జర్చించి భాషింపరే!" 481

వ. అని యుత్తరానందనుం డాడిన వచనంబులకు మును లందఱుఁ బ్రత్యుత్తరంబు
విమర్శించునెడ దైవయోగంబున, 482

శుకమహర్షి పరీక్షిన్మహారాజునొద్ద కేతెంచుట

సీ. ప్రతిబిమేషముఁ బరబ్రహ్మంబు నీక్షించి మదిఁ జొక్కి వెలుపల మఱచువాఁడు,
కమలంబుమీఁద భృంగములకై వడి మోముపై నెఱసిన కేశపటలివాఁడు,
[1]గెఱ వ్రాసి మాయ నంగీకరించినభంగి వసనంబుఁ గట్టక నచ్చువాఁడు,
సంగి గాఁ డని వెంటఁజాటు భూతములు నా బాలుర హాసశబ్దములవాఁడు,

తే. మహితపదజానుజంఘోరుమధ్యహస్త - బాహువక్షోగళాననఫాలకర్ణ
నాసికాగండమస్తకనయనయుగళుఁ-డైన [2]యవధూతమూర్తివాఁడరుగుదెంచె.

ఉ. ఊరని లోకులం గినిసి యొగ్గులు వల్కనివాఁడు, గోరికల్
గోరనివాఁడు, [3]కూటువలఁ గూడనివాఁడు, వృథా ప్రపంచముం
జేరనివాఁడు, దైవగతిఁ జేరిన లాభముఁ జూచి తుష్టుఁ డై
నేరనివానిచందమున నేర్పులు సూపనివాఁడు వెండియున్. 484

ఆ. అమ్మహాత్ము షోడశాబ్దవయోరూప - గమనగుణవిలాసకౌశలములు
ముక్తికాంత సూచి మోహిత యగు నన - నితరకాంత లెల్ల నేమి సెప్ప?

ఆ. వెఱ్ఱితనము మాని విజ్ఞానమూర్తి యై - బ్రహ్మభావమునను బర్యటింప
వెఱ్ఱి యంచు శుకునివెంట నేతెంతురు - వెలఁదు, లర్భకులును వెఱ్ఱు లగుచు.

వ. ఇట్లు వ్యాసనందనుం డైన శుకుం డరుగుదెంచిన, నందలి మునీంద్రు లమ్మహాను
భావుని ప్రభావంబు తెఱం గెఱుంగుదురు గావున నిజాసనంబులు డిగ్గి ప్రత్యుత్థా

1. గెఱ = రేఖ. 2. అవధూత = దిగంబరసన్యాసి. 3. కూటువలు = గుంపులు.

సంభుక్తాసనస్థితుం జేసి; పాండవపౌత్త్రుండు నా యోగిజనశిఖామణికి నతిథిసత్కారంబులు గావించి, దండప్రణామంబు సేసి పూజించె; మఱియు గ్రహనక్షత్రతారకా మధ్యంబునం దేజరిల్లు రాకాసుధాకరుండునుం బోలె! బ్రహ్మర్షి దేవర్షి రాజర్షి మధ్యంబునం గూర్చుండి విరాజమానుం డైన శుకయోగీంద్రుం గనుంగొని,

ఉ. ఫాలము నేల మోపి, భయభక్తులతోడ నమస్కరించి, భూ
పాలకులోత్తముండు గరపద్మములన్ ముకుళించి, "నేఁడు నా
పాలిటి భాగ్య మెట్టిదియొ? పావనమూర్తివి, పుణ్యకీర్తి వీ
వేళకు నీవు వచ్చితి వివేకవిభూషణ! దివ్యభాషణా! 488

మ. అవధూతోత్తమ! మంటి నేఁడు, నిను డాయం గంటి; నీవంటి వి
ప్రవరుం జేర్కొనునంతటన్ భసితమౌఁ బాపంబు; నాబోఁటికిన్
భవదాలోకనభాషణార్చనపదప్రక్షాళనస్పర్శనా
దివిధానంబుల ముక్తి చేపడుట చింతింపంగ నాశ్చర్యమే? 489

క. హరిచేతను దనుజేంద్రులు – ధరఁ ద్రుంగెడుభంగి నీపదస్పర్శముచే
గురుపాతకసంఘంబులు – [1]పొరిమాలుఁ గదయ్య! యోగిభూషణ! వింటే?

మ. ఎలమిన్ మేనమఱంది యై, సచివుఁ డై యేమేటి మా తాతలన్
బలిమిం గాచి, సముద్రముద్రితధరం బట్టంబుఁ గట్టించె; న
య్యలఘుం డీశుఁడు చక్రి రక్షకుఁడు గా కన్యుల్ విపద్రక్షకుల్
గలరే? వేఁడెద భక్తి నాగుణనిధిం, గారుణ్యవారాన్నిధిన్. 491

సీ. అవ్యక్తమార్గుండ వైన నీదర్శన [2]మాఱడి పోనేర; దభిమతార్థ
సిద్ధి గావించుట సిద్ధంబు నేఁ; [3]డెల్లి దేహంబు వర్జించు దేహధారి
కేమి చింతించిన, నేమి జపించిన, నేమి గావించిన, నేమి వినిన,
నేమి సేవించిన, నెన్నఁడు సంసారపద్ధతిఁ బాసిన పదవి గలుగు?

తే. నుండుమన రాదు; గురుఁడవు, యోగివిభుఁడ–వావుఁ బిదికినతడ వెంత యంత సేపు
గాని యొకదెస నుండవు; కరుణతోడఁ–జెప్పవే తండ్రి! ముక్తికిఁ జేరు తెరువు."

వ. అని పరీక్షిన్నరేంద్రుండు బాదరాయణి నడిగె నని చెప్పి, 493

క. రాజీవపత్త్రలోచన! – రాజేంద్రకిరీటఘటితరత్నమరీచి
భ్రాజితపాదాంభోరుహ! – భూజనమందార! నిత్యపుణ్యవిచారా! 494

1. పొరిమాలున్ = నశించును. 2. ఆఱడి = వ్యర్థము. 3. ఎల్లి = రేపు.